

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

Ισλάμ και κομμουνιστικό κίνημα στη Τουρκία

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αναστάσιος Φέκας

Αθήνα, 2017

Τριμελής Επιτροπή

Καραμπελιάς Γεράσιμος ,καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (επιβλέπων)

Κωστόπουλος Τρύφων ,καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Κήπας Μιλτιάδης, αναπληρωτής καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Αναστάσιος Φέκας, 2017

Allrightsreserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας πτυχιακής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της πτυχιακής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση πτυχιακής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	8
Από την επανάσταση των Νεότουρκων έως την ίδρυση του τουρκικού κράτους	14
Η περίοδος από το 1923 έως το 1950	33
Οι δεκαετίες των 1950, 1960 και 1970	57
Η άνοδος του πολιτικού Ισλάμ στη Τουρκία με έμφαση από το 1980 έως το 2002	110
Πηγές - Βιβλιογραφία.....	123

Περίληψη

Το αντικείμενο της παρούσας εργασίας σχετίζεται, με τη πορεία ανάπτυξης του εργατικού κινήματος της Τουρκίας, μέσω του εργατικών συνδικάτων της και των μέσων διακήρυξης των ιδεών της όπως ο Τύπος, καθώς και την ύπαρξη κομμουνιστικού κινήματος, επομένως της παρέμβασης σοσιαλιστικών κομμάτων καθώς και του Κομμουνιστικού Κόμματος, της πολιτικής πρωτοπορίας της εργατικής τάξης της χώρας.

Η έρευνα αφορά την ιστορική περίοδο από την επανάσταση των Νεότουρκων το 1908 έως το πραξικόπημα του 1980, ενώ προσεγγίζει την επίδραση που είχε η ήττα και η υποχώρηση του εργατικού κινήματος της χώρας, στην ανάδειξη του πολιτικού Ισλάμ στην κρατική εξουσία της Τουρκίας τις δύο τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα.

Μέσω της μελέτης των αντιτιθέμενων σχέσεων μεταξύ του κινήματος του τουρκικού προλεταριάτου, του Κεμαλισμού και του Ισλάμ, αναδεικνύονται οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, στις οποίες έδρασε το εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα στη Τουρκία κατά τον 20^ο αιώνα. Μέσω της συγκεκριμένης μελέτης, εξάγονται ουσιαστικά συμπεράσματα αναφορικά με τις ιδεολογικές και θεωρητικές αδυναμίες των εργατικών κομμάτων, κατά τις περιόδους ανάπτυξης και υποχώρησης του κινήματος, να συνειδητοποιήσουν την αντικειμενική θέση που κατείχε ο Κεμαλισμός στη τουρκική κοινωνία και πολιτική, διαστρεβλώνοντας τη συμβολή του στην ανάπτυξη του καπιταλισμού στη Τουρκία και την αντιπαλότητα του με το Ισλάμ, η άνοδος του οποίου στην εξουσία είχε άμεση σχέση με την ήττα του εργατικού κινήματος.

Η μεθοδολογία την οποία ακολουθήσαμε, αφορούσε τη μελέτη ελληνόγλωσσης και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας, η οποία παρέχει τα στοιχεία τα οποία συμβάλουν στη διεξαγωγή της έρευνας, τις υλικές συνθήκες που επίδρασαν στην ανάπτυξη του κινήματος του τουρκικού προλεταριάτου, στην υποχώρηση αυτού, και στην επακόλουθη ενδυνάμωση του ισλαμικού στοιχείου στη τουρκική κοινωνία και πολιτική.

Η παρούσα μελέτη διευκολύνει και επιτρέπει την περαιτέρω διερεύνηση πτυχών του εργατικού και κομμουνιστικού κινήματος της Τουρκίας, και την εξειδίκευση σε προβληματικές αυτού όπως, η ανάπτυξη των θεωρητικών και ιδεολογικών του καταβολών κατά τα πρώτα χρόνια ύπαρξης του, οι πολιτικές

επεξεργασίες σχετικά με το ρόλο του Κεμαλισμού στο κίνημα, που είχαν ως επίπτωση η αυξημένη μαχητικότητα του εργατικού κινήματος κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970, να μετατραπεί στην ήττα του 1980, καθώς και οι σχέσεις του κομμουνιστικού κινήματος της Τουρκίας, με το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα και ειδικότερα εκείνο της Σοβιετικής Ένωσης. Τέλος ένα ιδιαίτερα σημαντικό σημείο αφετηρίας νέας έρευνας, αποτελεί η εμβάθυνση στην ιστορία του εργατικού και κομμουνιστικού κινήματος της Τουρκίας στις δεκαετίες του 1980 και 1990, υπό συνθήκες επικράτησης, σε ένα μεγάλο μέρος της τουρκικής κοινωνικής συνείδησης, του Ισλάμ.

Λέξεις- κλειδιά:

Αστική τάξη, κοσμικότητα, Ισλάμ, εργατική τάξη, εργατικό κίνημα, κομμουνιστικό κίνημα.

Islam and communist movement in Turkey

Anastasios Fekas

Abstract

The object of the present project has to do with the way of the development of the labor movement of Turkey, through the working class means of announcing its ideas, like the Press, as well as the existence of the communist movement, as a result the interference of the socialist parties and the Communist Party, as a political way-out of the labor class of the country.

The survey has to do with the historical period from the revolution of the Young Turks in 1908 to 1980 coup, while it approaches the result that had the defeat and the backwards of the country's labor movement, the growing up of the political Islam on the Turkish government during the last two decades of the 20th century.

Through the study of the different relations between the Turkish movement of proletarians, the Kemalism and the Islam, come up the economical, social and political conditions, on which the labor and communist parties acted in Turkey during the 20th century. Through this specific study, we have some important results that have to do with the ideal and theoretical weakness of the labor parties, during the periods of development and going backward of the movement, to understand the objective position, that Kemalism had in the Turkish society and policy, preventing its help in the development of capitalism in Turkey and its opposition with Islam, its coming to power had as a result the loss of movement.

The method that was followed was the study of greek and foreign bibliography, which provides the elements that helped in the conduct of the survey, the material conditions that helped in the development of the movement of the Turkish proletariat, its going back, and in the following coming up of the Turkish Islamic element in the society and policy.

The present survey helps and let us for more studying of the labor and communist movement in Turkey, and its problems like, the development of its theoretical and ideal origins during the first years of its existence, the political works in relations to role of Kemalism in the movement, which had a result the increasing

fighting of the labor movement during the decades of 1960 and 1970, as a result the loss in 1980, as well as the relation of communist movement of Turkey with the international communist movement and especially with that of the Soviet Union. Finishing, one special important point for a new start of a survey, is a deep study of the history of the Turkish labor and communist movement in the decades 1980 and 1990, under conditions of the existence, in a big part of the Turkish social conscience, of Islam.

Key-words:

Bourgeoisie, secularism, Islam, labor class, labor movement, communist movement.

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια, οι δυτικές κοινωνίες βιώνουν μια βαθιά οικονομική και κοινωνική κρίση. Μέσα σε αυτή τη συνθήκη οι κοινωνικές επιστήμες στρέφουν σε μεγάλο βαθμό το ερευνητικό τους βλέμμα προς το παρελθόν, προσπαθώντας να βρουν απαντήσεις στα παρόντα αδιέξοδα σε αντίστοιχες περιόδους, οι οποίες χαρακτηρίζονταν από γεγονότα όπως, πολιτική αστάθεια, χειροτέρευση της οικονομικής και κοινωνικής ζωής των εργαζομένων, κοινωνικές συγκρούσεις και άνοδος ή πτώση του εργατικού κινήματος, ανάδειξη νέων κοινωνικών και πολιτικών θεωριών, αλλά και ελαχιστοποίηση ή ισχυροποίηση των συμφερόντων και της επιρροής παλιών και νέων κοινωνικών ομάδων.

Ένα από τα βασικά θέματα που προσεγγίζουν Έλληνες και δυτικοί ιστορικοί, κοινωνιολόγοι και πολιτικοί επιστήμονες, αλλά και αριστερά κόμματα μέσω των ιδεολογικών επεξεργασιών τους, με αφορμή την παρούσα οικονομική κρίση, αποτελεί μεταξύ άλλων η ιστορία των εργατικών κινήματων, μέσα σε ιστορικές περιστάσεις, κατά τις οποίες το καπιταλιστικό σύστημα, των εκάστοτε χωρών που μελετούν, βίωσε είτε δυσκολίες στην ομαλή αναπαραγωγή του είτε αντίθετα περιόδους ανάπτυξης.

Το ενδιαφέρον τους όμως, μπορούμε ίσως να θεωρήσουμε, πως αφορά σχεδόν αποκλειστικά, στο εργατικό κίνημα των δυτικών κοινωνιών και απουσιάζει ιδιαίτερα κάποια προσπάθεια προσέγγισης των αντίστοιχων κινήματων διαφόρων μουσουλμανικών κοινωνιών.

Και αν αυτό το γεγονός δεν παρατηρείται τόσο έντονα στην υπόλοιπη δυτική ξενόγλωσση βιβλιογραφία, εφόσον υπάρχουν εργασίες ιστορικών που μελετούν την κοινωνική ιστορία των σύγχρονων αστικών ισλαμικών χωρών επομένως και των εργατικών και κομμουνιστικών κινήματων που αναπτύχθηκαν σε αυτές, κυρίως κατά τον 20^ο αιώνα, είναι πιο ευδιάκριτο όμως στην περίπτωση της ελληνικής επιστημονικής κοινότητας, στην οποία η βιβλιογραφία σχετικά με τα εργατικά κινήματα ισλαμικών χωρών χαρακτηρίζεται ελλιπέστατη έως και ανύπαρκτη.¹

Ένα πρόσφορο έδαφος παρόλα αυτά, ώστε να υπάρξει μια πρώτη προσέγγιση της ιστορίας του εργατικού κινήματος, μιας μουσουλμανικής κοινωνίας, βρίσκεται

¹Ενδεικτικά αναφέρονται δύο ξένες μελέτες σχετικά με το κομμουνιστικό κίνημα της Τουρκίας Bulent Gokay «Soviet Eastern Policy and Turkey, 1920-21, Soviet Foreign Policy, Turkey and Communism», Routledge, 2006 και Ozgur Mutlu Ulus «The army and the radical left in Turkey, Military coups, Socialist Revolution and Kemalism», Tauris, 2011.

πολύ κοντά γεωγραφικά αλλά και ιστορικά στην Ελλάδα ουσιαστικά δίπλα της, και πρόκειται για την Τουρκία.

Αυτή είναι επομένως η πρωταρχική αφορμή που λαμβάνουμε ώστε να μελετήσουμε το εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα στην Τουρκία κυρίως στον 20^ο αιώνα. Να ερευνήσουμε την πορεία ανάπτυξης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και τους εργατικούς αγώνες που υπήρξαν στην τουρκική κοινωνία τη συγκεκριμένη περίοδο, σε μια κοινωνία όπου δεν υφίσταται αντιπαράθεση εργατικής και αστικής τάξης, όπως συμβαίνει σε δυτικές κοινωνίες, όπου η αστική τάξη χρησιμοποιεί διαφορετικούς κατασταλτικούς μηχανισμούς για την καταστολή ή την ενσωμάτωση των εργατικών κινήματων, αλλά αντίθετα παρεμβαίνουν δυναμικά και άλλοι παράγοντες και κοινωνικές δυνάμεις στις ταξικές, κοινωνικές συγκρούσεις, τμήματα του κρατικού μηχανισμού, όπως οι Ένοπλες Δυνάμεις, η γραφειοκρατία, αλλά και το ίδιο το Ισλάμ μέσω οργανώσεων αλλά και πολιτικών ισλαμικών κομμάτων κυρίως από το 1980 και στη συνέχεια.

Θα πρέπει βέβαια να τονίσουμε πως με τον όρο «εργατικό κίνημα» θεωρούμε όλες τις μορφές της πάλης της εργατικής τάξης σε μια αστική κοινωνία, από την κατώτερη οικονομική ως την ανώτερη, την πολιτική πάλη. Ως «κομμουνιστικό κίνημα» προσδιορίζουμε αυτή την πολιτική πρωτοπορία που καθοδηγεί το εργατικό κίνημα μέσω του Κομμουνιστικού Κόμματος, με αντικειμενικό σκοπό την ανατροπή της αστικής τάξης και της εξουσίας της, το επαναστατικό επομένως εργατικό κίνημα. (ΚΟΜΕΠ, 2009).

Το πρώτο και βασικό ερώτημα που θα προσπαθήσουμε να θέσουμε στην παρούσα εργασία, σχετίζεται με τους τρόπους με τους οποίους η πορεία ανάπτυξης του εργατικού και κομμουνιστικού κινήματος κυρίως κατά τη διάρκεια από την ίδρυση του αστικού τουρκικού κράτους μέχρι και τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, επηρεάστηκε από το γεγονός πως η ανάπτυξη αυτή έλαβε χώρα σε μια μουσουλμανική κοινωνία με ένα κοσμικό κράτος.

Για να γίνει βέβαια αυτό κατορθωτό στη συγκεκριμένη εργασία μελετώνται, η πορεία συγκέντρωσης της τουρκικής εργατικής τάξης σε βιομηχανικούς και μη κλάδους της παραγωγής, στις μεταφορές, τα λιμάνια, τις μονάδες εξόρυξης ορυκτού πλούτου και αλλού, κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα της Κωνσταντινούπολης, της Άγκυρας και της Σμύρνης, την επίπονη διαδικασία διαμόρφωσης ταξικής της συνείδησης, αρχικά μέσω της δημιουργίας συνδικαλιστικών οργάνων, μέσω των προπαγάνδων, όπως εφημερίδες, της ίδρυσης σοσιαλιστικών κομμάτων και της

ανώτατης μορφής πολιτικής συνείδησης, τη δημιουργία του Κομμουνιστικού Κόμματος Τουρκίας.

Βέβαια υπάρχουν αναφορές στα μέσα με τα οποία οι συγκεκριμένοι πολιτικοί οργανισμοί παρεμβαίνουν στην τουρκική εργατική τάξη καθοδηγώντας την και επηρεάζοντας την έκβαση των αγώνων της, με τις θεωρητικές τους επεξεργασίες αλλά και στις στρατηγικές τους αδυναμίες, στις οργανωτικές τους δομές, στην κοινωνική τους βάση και στον τρόπο με τον οποίο κατανοούν τις κοινωνικές και ιστορικές αλλαγές που συμβαίνουν στην τουρκική κοινωνία.

Για να γίνουν όσον το δυνατόν πιο κατανοητές και οι υλικές συνθήκες στις οποίες το κίνημα δρα, όπως το επίπεδο ζωής της εργατικής τάξης της Τουρκίας, οι όροι εργασίας, τα ωράρια, τα επίπεδα μισθών και ημερομισθίων, το ποσοστό παραγωγής υπεραξίας που παράγουν οι εργάτες και οι εργάτριες, οι πολιτικές συνθήκες και άλλες, η εργασία χωρίζεται σε ιστορικές περιόδους, στις οποίες παρουσιάζονται οι κοινωνικές συνθήκες που επικρατούσαν σε καθεμία από αυτές.

Άλλωστε πάρθηκε υπόψιν, πως εφόσον ένα μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας για το εργατικό κίνημα την Τουρκία είναι στα τουρκικά, και άρα απρόσιτο στο γράφοντα, αποφασίστηκε να μην εξειδικεύσουμε σε μία αποκλειστικά ιστορική περίοδο της Τουρκίας, αλλά να προχωρήσουμε σε μια εκτενέστερη παρουσίαση του εργατικού κινήματος αυτής.

Η παρουσίαση αυτή περιλαμβάνει συνοπτικά τις εξής περιόδους : Την περίοδο από την επανάσταση των Νεότουρκων έως τη δημιουργία του τουρκικού κράτους, στην οποία δημιουργούνταν οι βάσεις για την περαιτέρω ανάπτυξη του εργατικού κινήματος, μέσω συνδικάτων και πολιτικών κομμάτων, στην συνέχεια από το 1923 έως το 1950 που υφίσταται συγκεκριμένη προστατευτική οικονομική πολιτική μέσω και του μονοκομματικού κεμαλικού καθεστώτος, από το 1950 έως το 1979 οπότε παρατηρούμε μεταβολές στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες της Τουρκίας και άνοδο του εργατικού κινήματος και τέλος από 1980, όπου με το πραξικόπημα της συγκεκριμένης χρονιάς, το τουρκικό εργατικό κομμουνιστικό κίνημα βιώνει μια καθοριστική, για τη μετέπειτα τουρκική ιστορία, ήττα, καθώς το πολιτικό σύστημα της χώρας υποδέχεται τα ισλαμικά κόμματα, έως και το 2003 οπότε ανέρχεται στην κρατική εξουσία το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης.

Η τελευταία περίοδος όμως από τη δεκαετία του 1980 και ύστερα μας οδηγεί στο δεύτερο ερώτημα το οποίο προσπαθεί να θέσει η συγκεκριμένη εργασία.

Όπως προείπαμε η εργασία αφορά την πορεία του εργατικού κινήματος στη σύγχρονη τουρκική κοινωνία, μια μουσουλμανική κοινωνία, η οποία προσεγγίζεται συχνά από την ελληνική βιβλιογραφία, ως μια κοινωνία που προσδιορίζεται ιστορικά από την διαρκή σύγκρουση μεταξύ του Ισλάμ και του Κεμαλισμού.

Η ύπαρξη όμως του Ισλάμ στην Τουρκία χαρακτηρίζεται μόνο από αυτό το γεγονός, και την πάλη του για εξουσία, με το κοσμικό τουρκικό κράτος;

Η ιστορική του μελέτη αποδεικνύει πως τα γεγονότα εξελίχθηκαν πιο περίπλοκα, καθώς θέτει αντικειμενικά ερωτήματα σχετικά με τη σχέση και συμβολή του Ισλάμ στη συντριβή του κομμουνιστικού κινήματος σε συνεργασία με τον Κεμαλισμό και το κατά πόσο αυτή η από κοινού τους νίκη που σφραγίζεται με το πραξικόπημα του 1980, είχε ως αποτέλεσμα αλλαγές στην οικονομική ζωή της Τουρκίας κατά τις δεκαετίες του 1980 και 1990, οι οποίες ίσως οδήγησαν στη συνέχεια στην ενίσχυση από συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, εργατικά, μικροαστικά στρώματα και τμήματα της αστικής τάξης της Τουρκίας, των ισλαμικών Κομμάτων, είτε ως ανάχωμα στο αναπτυσσόμενο τις δεκαετίες του '60 και '70 εργατικό κίνημα, είτε ως πολιτικών εκπροσώπων για διαφορετικούς λόγους για κάθε κοινωνική τάξη αυτών που στοιχίστηκαν πίσω από τα τελευταία.

Επομένως το συμπερασματικό ερώτημα της εργασίας, αφορά τις αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στο εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα, τον Κεμαλισμό και το πολιτικό Ισλάμ, το αν και το πώς η ήττα και η υποχώρηση του πρώτου οφείλεται όχι μόνο στην κεμαλική γραφειοκρατία και τις Ένοπλες Δυνάμεις αλλά και στις ισλαμικές οργανώσεις, ενώ η άνοδος των τελευταίων στην κρατική εξουσία, μέσω των ισλαμικών πολιτικών κομμάτων, που παρατηρείται την δεκαετία του 1990 οριστικά πλέον, προϋπέθετε την ήττα αυτή.

Η μεθοδολογία η οποία ακολουθήθηκε για την προσέγγιση των σκοπών της εργασίας είναι η έρευνα μέσω βιβλιογραφικών πηγών. Βέβαια θα πρέπει να θεωρηθεί, όχι ασήμαντο το γεγονός για τη διεξαγωγή της έρευνας, πως η ελληνική βιβλιογραφία και η ξενόγλωσση, σχετικά με το εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα της Τουρκίας είναι ανύπαρκτη στην πρώτη περίπτωση και περιορισμένη στη δεύτερη, για ευνόητους λόγους.

Ειδικά για την πορεία του κομμουνιστικού κινήματος, μετά από το πραξικόπημα του 1980, δεν υπήρξε η δυνατότητα να συλλέξουμε παρά αμελητέα βιβλιογραφικά στοιχεία.

Για αυτό το λόγο, επιλέχθηκε να συμπεριλάβουμε τις κοινωνικές εξελίξεις από τη δεκαετία του 1980 και μετέπειτα, στο κεφάλαιο το οποίο αφορά την ισχυροποίηση του ισλαμικού κινήματος, στην τουρκική κοινωνία.

Η βιβλιογραφία που κατέστη κατορθωτό να συγκεντρωθεί, αναφέρεται είτε στο εργατικό κίνημα στην Τουρκία σε συγκεκριμένες ιστορικές περιόδους, είτε στην ανάλυση του ισλαμικού κινήματος τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, είτε προσεγγίζει και τα δύο θέματα, εφόσον αναφέρεται συνολικά σε πτυχές της κοινωνικής ιστορίας της Τουρκίας.²

Η βιβλιογραφία αυτή μας παρείχε ποσοτικά στοιχεία, σχετικά με το μέγεθος της εργατικής τάξης ανά περίοδο, τα ημερομίσθιά της, το κόστος ζωής, τους κλάδους και τις περιοχές όπου αυτή συγκεντρώνονταν, τα εκλογικά ποσοστά των ρεφορμιστικών κομμάτων που δρούσαν στο κίνημα, καθώς και τους συσχετισμούς δύναμης αυτών, όπως και του Κομμουνιστικού Κόμματος, αλλά και των ισλαμικών κομμάτων που εμφανίσθηκαν κυρίως από το 1970 και στη συνέχεια, τον αριθμό μελών των οργανώσεών τους καθώς και άλλα.

Αλλά και ποιοτικά στοιχεία σχετικά με την πορεία ανάπτυξης αλλά και οπισθοχώρησης συχνά της ταξικής συνείδησης της εργατικής τάξης, η οποία εκδηλωνόταν με τη μεγαλύτερη ή μικρότερη συμμετοχή της στους κοινωνικούς αγώνες, τις θεωρητικές επεξεργασίες και στρατηγική που ακολουθούσαν τα κόμματα που παρεμβαίνουν στο κίνημα, όπως το Κομμουνιστικό Κόμμα και το Κόμμα Εργατών Τουρκίας, αλλά και η δράση κοινωνικών στρωμάτων με συγκεκριμένη κοσμοθεωρία και θρησκευτική συνείδηση, που ανέδειξαν το Ισλάμ στην πολιτική εξουσία της δεκαετίας του 1980 και 1990.

Συνολικά επομένως, ο σκοπός της παρούσας εργασίας, είναι να προβάλλει τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες δημιουργήθηκε στην τουρκική κοινωνία κυρίως κατά τον 20^ο αιώνα, το εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα, τις συνθήκες μέσα στις οποίες αυτό έδρασε, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, και την αντιπαράθεσή του με τον Κεμαλισμό αφενός αλλά και με το πολιτικό Ισλάμ αφετέρου, την κατάληξη αυτής της σύγκρουσης, και τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά αποτελέσματα αυτής της κατάληξης.

²Ενδεικτικά της βιβλιογραφίας σχετικά με το πολιτικό Ισλάμ και την κοινωνική ιστορία της Τουρκίας αντίστοιχα είναι: Hakan Yavuz «Secularism and Muslim Democracy in Turkey», Cambridge University Press, 2009, και Ahmad Feroz «The making of modern Turkey», Routledge, 1993

Θεωρούμε πως το συγκεκριμένο θέμα, αρκετά πρωτόγνωρο και δύσκολο, για τον γράφοντα, στη μελέτη του, είναι ιδιαίτερου επιστημονικού ενδιαφέροντος, και δύναται να συμβάλλει στον εμπλουτισμό της προσπάθειας κατανόησης κοινωνιών, διαφορετικών αλλά και όμοιων σε αρκετά σημεία με τις δυτικές κοινωνίες, και συγκεκριμένα με την ελληνική, της οποίας οι πολιτικές, ιδεολογικές, κοινωνικές και ιστορικές διαφοροποιήσεις με την τουρκική, είναι ίσως ακόμα πιο ενδιαφέρουσες από τις τυχόν ομοιότητες.

Κεφάλαιο πρώτο

Από την επανάσταση των Νεότουρκων έως την ίδρυση του τουρκικού κράτους Τα πρώτα βήματα του εργατικού και κομμουνιστικού κινήματος

Οι αρχές του 20^{ου} αιώνα βρήκαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία εν μέσω σημαντικών μεταβολών, και στην οικονομική της βάση, αλλά και στο πολιτικό της εποικοδόμημα.

Ο τρόπος παραγωγής της χαρακτηρίζονταν από σοβαρές αντιθέσεις, εφόσον παρατηρούνταν αφενός σταδιακή ανάπτυξη των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής στους κλάδους του εμπορίου και της βιομηχανίας, αφετέρου υπήρχαν ισχυρά κατάλοιπα φεουδαρχικών παραγωγικών σχέσεων στη γεωργία, ενώ όλα αυτά τα συγκρουσιακά μεταξύ τους στοιχεία, συνυπήρχαν κάτω από την πολιτική εξουσία ενός Ασιατικού κράτους το οποίο προσπαθούσε μέχρι το τέλος της ύπαρξής του να τα συγκεράσει. (Μπερμπέρογλου, 2000).

Αυτή η ιδιαίτερη οικονομική κατάσταση είχε αντανάκλαση και στην ίδια την κοινωνία, η οποία διαχωρίζονταν σε μια πληθώρα κοινωνικών τάξεων και κοινωνικών στρωμάτων, με αντιτιθέμενα μεταξύ τους συμφέροντα.

Την κυριαρχία ανάμεσα στις τάξεις και τα στρώματα αυτά, κατείχε η τάξη των μεγαλογαιοκτημόνων, η οποία συγκεντρωνόταν κυρίως στις αγροτικές ανατολικές περιοχές της σημερινής Τουρκίας. Ενώ σύμφωνα με τα δημογραφικά στοιχεία που κατέχουμε, αντιπροσώπευε μόνο το 5% των οικογενειών που ασχολούνταν με την αγροτική παραγωγή, κατείχε το 65% της καλλιεργήσιμης γης. Η εξουσία της επί των αγροτικών πληθυσμών τους οποίους εκμεταλλεύονταν, νομιμοποιούνταν μέσω της θρησκείας, καθώς η σχέση της με τον ισλαμικό κλήρο ήταν ιδιαίτερα θερμή (Μπερμπέρογλου, 2000).

Ο υπόλοιπος αγροτικός πληθυσμός, αποτελούνταν από μικροϊδιοκτήτες γεωργούς, οι οποίοι εξαιτίας της βαθιάς τους πίστης και υποταγής στον κλήρο, βίωναν την πολιτιστική, πολιτική και οικονομική εξουσία των γαιοκτημόνων, δίχως να αναπτύξουν ιδιαίτερη επαναστατική συνείδηση εναντίον των τελευταίων και μη προσπαθώντας να βελτιώσουν την κοινωνική τους θέση εναντίον αυτών, παρά τις τεράστιες ανισότητες που υπήρχαν ανάμεσα σε αυτά τα δύο κοινωνικά στρώματα, όσον αφορά το καθεστώς ιδιοκτησίας της γης.

Υπολογίζεται άλλωστε πως το 1913 το 1% των αγροτικών οικογενειών κατείχε το 39% της καλλιεργήσιμης γης, ενώ το 87% ένα ποσοστό του 35% (Μπερμπέρογλου, 2000).

Στις αγροτικές περιοχές όμως της Τουρκίας των αρχών του 20^{ου} αιώνα, εντοπίζονταν και μικροαστικά στρώματα, αποτελούμενα από μικροεμπόρους, χειροτέχνες, γιατρούς, δικηγόρους, δασκάλους και τοπικούς κυβερνητικούς και στρατιωτικούς αξιωματικούς. Ιστορικά, αυτά τα μικροαστικά στρώματα ήταν τα οποία, στις ανατολικές περιοχές, προσέφεραν αμέριστη υποστήριξη και αποτέλεσαν ένα μεγάλο μέρος της κοινωνικής βάσης, του Κεμαλισμού και του ένοπλου αγώνα τον οποίο ο τελευταίος διεξήγε στα τέλη της δεκαετίας του 1910 εναντίον του ελληνικού Στρατού, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Ποια ήταν όμως η διάρθρωση της κοινωνίας της δυτικής Τουρκίας και των μεγάλων της αστικών κέντρων; Αρχικά ας προσεγγίσουμε την κοινωνική θέση της αστικής τάξης, η οποία χαρακτηριζόταν σε πολύ μεγάλο βαθμό, από πολυδιάσπαση και έντονη διαστρωμάτωση.

Τα δύο αυτά χαρακτηριστικά εντεινόταν από μια ιδιαίτερη συνθήκη που υφίστατο στο εσωτερικό της αστικής τάξης της οθωμανικής επικράτειας. Το γεγονός πως αυτή διαιρούνταν σε μουσουλμάνους και μη, κυρίως Έλληνες και Αρμένιους, αστούς.

Οι τελευταίοι διαχειρίζονταν κυρίως το εισαγωγικό και εξαγωγικό εμπόριο περισσότερο με τις ευρωπαϊκές χώρες, και ήταν εγκατεστημένοι στις πόλεις της Κωνσταντινούπολης και της Σμύρνης. Ο ρόλος τους και η συνεισφορά τους στην ανάπτυξη του καπιταλισμού στην τουρκική επικράτεια ήταν αμφίσημος, καθώς αφενός συνέβαλλαν στην απονέκρωση και υποχώρηση του φεουδαρχικού ασιατικού τρόπου παραγωγής και στην ενίσχυση του εμπορίου και των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων στην παραγωγή, αφετέρου όμως θεωρείται πως ήταν σοβαρός παράγοντας, ώστε η οικονομία των τελών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, να χαρακτηρίζεται από έντονη εξάρτηση από το ξένο κεφάλαιο, το οποίο εισχωρούσε στην οικονομία μέσω των οικονομικών συναλλαγών μαζί τους, εμποδίζοντας την άνοδο της αμιγώς, εθνικής τουρκικής αστικής τάξης (Μπερμπέρογλου, 2000).

Αυτό το γεγονός, ήταν μια από τις αιτίες που ο Κεμαλισμός αντιμετώπισε με ιδιαίτερη βία τους ελληνικούς και αρμενικούς πληθυσμούς, που διαβιούσαν μέσα από τα σύνορά του μετέπειτα νεαρού τουρκικού κράτους.

Το ξένο κεφάλαιο που δραστηριοποιούνταν έντονα στην Οθωμανική Τουρκία, συγκεντρωνόταν ως επί το πλείστον στους κλάδους των πρώτων υλών, αλλά και στην κατασκευή ενός αξιόλογου σιδηροδρομικού δικτύου στις περιοχές της δυτικής και κεντρικής Ανατολίας, η οποία είχε ως σκοπό την βελτίωση και ταχύτερη μεταφορά αυτών των πρώτων υλών, καθώς και στην εισαγωγή στην τουρκική κοινωνία, ευρωπαϊκών προϊόντων (Μπερμπέρογλου, 2000).

Αποτελεί ίσως γεγονός πως ένας από τους βασικότερους παράγοντες, ο οποίος διαμόρφωσε τις συνθήκες μέσα στις οποίες αναπτύχθηκε η τουρκική κοινωνία, από τα πρώτα στάδια ύπαρξης του σύγχρονου αστικού κράτους της έως και το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα του 20^{ου} αιώνα, θεωρείται η κατά περιόδους σύγκρουση ή η συνεργασία της τουρκικής αστικής τάξης με το ξένο κεφάλαιο, και της προσπάθειας της πρώτης να έχει αυτή στην κατοχή της τους παραγωγικούς κλάδους της οικονομίας, σύγκρουση που έπαιρνε πολιτικές, ιδεολογικές ακόμα και ένοπλες μορφές πάλης κατά διαστήματα, καθώς και συνολικά η θέση της Τουρκίας σε σχέση με το δυτικό κόσμο, και την νοηματοδότηση της σχέσης αυτής, την οποία προσέδιδε η τουρκική κοινωνία.

Έχει επομένως ιδιαίτερη σημασία να αναλύσουμε τον χαρακτήρα που είχε από τις αρχές ήδη του 20^{ου} αιώνα, η εθνική καπιταλιστική τάξη της Τουρκίας.

Στις δύο πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, η καπιταλιστική παραγωγή της Οθωμανικής Τουρκίας βρισκόταν ακόμα σε αδύναμη και καθυστερημένη, σε σχέση με τον υπόλοιπο καπιταλιστικό κόσμο, θέση, αρκετά όπως είδαμε, εξαρτημένη από το ξένο κεφάλαιο.

Βιομηχανία και αστική τάξη στους κλάδους της μεταποίησης, ουσιαστικά δεν υφίσταντο σε αξιοσημείωτο βαθμό, τέτοιο ώστε να πυροδοτήσει η ίδια από μόνη της, μια αστική κοινωνική επανάσταση, με απώτερο σκοπό την ανατροπή της εξουσίας των μεγαλογαιοκτημόνων και του δεσποτικού τους κράτους (Feroz, 1993).

Παρόλο όμως που δεν παρατηρούμε, μια ισχυρή καπιταλιστική τάξη στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου}, αυτή η αδύναμη ακόμα, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά, κοινωνική ομάδα, τα σπέρματα της εθνικής αστικής τάξης της μετέπειτα Τουρκίας, αντικρύζοντας τη θέση της στην καπιταλιστική παραγωγή να δυσχεραίνει συνεχώς, συνειδητοποιεί πως έχει σε μεγάλο βαθμό αντίθετα συμφέροντα από τους ξένους κεφαλαιοκράτες, και τους Έλληνες και Αρμένιους αστούς.

Με τα τελευταία μάλιστα κοινωνικά στρώματα δεν θα διστάσει να συγκρουστεί, βρίσκοντας πολιτικούς συμπαραστάτες και εκπροσώπους, στις εθνικιστικές πολιτικές δυνάμεις, αρχικά των Νεότουρκων και αργότερα των κεμαλιστών (Μπερμπέρογλου, 2000).

Τη δεκαετία του 1910, η δυσαρέσκεια κυρίως μέσα στις τάξεις των Ενόπλων Δυνάμεων, αναφορικά με τον οπισθοδρομικό και καταπιεστικό χαρακτήρα διακυβέρνησης του οθωμανικού κράτους, άρχισε να παίρνει ανησυχητικές διαστάσεις.

Οι εξορίες, οι εκτελέσεις και η καταστολή, την οποία επέδειξε ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ ο Δεύτερος, εναντίον των αστικών εθνικιστικών ιδεών, οι οποίες διασπείρονταν κυρίως ανάμεσα στους σπουδαστές των στρατιωτικών σχολών, οδήγησε στις 4 Ιούλη του 1908 τον Ταγματάρχη του Γ΄ Σώματος Στρατού της Μακεδονίας, Αμχέντ Νιγιάζι, στην ηγεσία της εκστρατείας του συγκεκριμένου Σώματος προς την Κωνσταντινούπολη με αίτημα την αποκατάσταση του Συντάγματος του 1876. Η προσπάθεια του Σουλτάνου να καταπνίξει το κίνημα των Νεότουρκων απέτυχε, εφόσον αυτό είχε απλώσει τις δυνάμεις του σε μεγάλο μέρος της Αυτοκρατορίας.

Μια τελευταία απόπειρα του Σουλτάνου να κινήσει αντεπανάσταση, κατά της συνταγματικής κυβέρνησης, το 1909, απέτυχε εκ νέου καθώς το Γ΄ Σώμα Στρατού, κινήθηκε ξανά από τη Μακεδονία στην Κωνσταντινούπολη, εκθρονίζοντας αυτή τη φορά τον Αμπντούλ Χαμίτ II και τοποθετώντας στο θρόνο ως συνταγματικό μονάρχη, τον Μεχμέτ τον Πέμπτο, αδελφό του εκθρονισμένου Σουλτάνου.

Το κίνημα των Νεότουρκων διαχωρίζονταν σε δύο ομάδες, τους Φιλελεύθερους και τους Ενωτικούς. Οι πρώτοι προέρχονταν από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, ήταν άριστα μορφωμένοι, κοσμοπολίτες και υποστήριζαν την επιβολή μιας συνταγματικής μοναρχίας η οποία θα στηρίζεται κοινωνικά στη γραφειοκρατία του κρατικού μηχανισμού (Feroz, 1993).

Η δεύτερη ομάδα, οι Ενωτικοί, θεωρούνταν επίσης υπέρμαχοι ενός συνταγματικού καθεστώτος, ενώ ιδιαίτερης σημασίας είναι το γεγονός πως αντικειμενικός στόχος της πολιτικής τους δράσης, ήταν να κατορθώσουν να πετύχουν έναν εκ βάθρων οικονομικό και κοινωνικό μετασχηματισμό και εκσυγχρονισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μέσα από την ενίσχυση των καπιταλιστικών στοιχείων αυτής και των κοινωνικών σχέσεων που τον συνοδεύουν. Η νοοτροπία το *laissez-faire*, εμπνευσμένοι καθώς ήταν από τη Γαλλική Επανάσταση, αλλά και τον αστικό

εκσυγχρονισμό χωρών όπως η Γερμανία και η Ιαπωνία, ήταν ιδιαίτερα ισχυρή μέσα στη συνείδησή τους (Feroz, 1993).

Παράγοντας που συνέβαλλε σημαντικότερα, στην υιοθέτηση της συγκεκριμένης κοσμοθεωρίας και πολιτικής δράσης εκ μέρους των Ενωτικών Νεότουρκων, ήταν και η κοινωνική τους καταγωγή.

Προέρχονταν, σε αντίθεση με τους Φιλελεύθερους, από τα μικρομεσαία αστικά στρώματα, τα οποία είχαν βιώσει μεγάλη οικονομική ζημιά, λόγω και της κακής κατάστασης που χαρακτήριζε την καθυστερημένη και με έντονο τον αγροτικό-φεουδαρχικό χαρακτήρα, οικονομία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας των αρχών του 20^{ου} αιώνα (Feroz, 1993).

Το 1908, οι Νεότουρκοι σχημάτισαν τον πολιτικό τους φορέα, το Κόμμα της Ένωσης και της Προόδου, το οποίο μετά την νίκη του στις εκλογές του Απρίλη του 1912, ανέλαβε την διακυβέρνηση της παρακμάζουσας αυτοκρατορίας.

Αποτελεί αδιαμφισβήτητο ιστορικό γεγονός πως η διακυβέρνηση των Νεότουρκων, έφερε ισχυρές αλλαγές στο οικονομικό και κοινωνικό οικοδόμημα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το πλέον σημαντικό όμως εξ αυτών, είναι ίσως η συνειδητοποίηση του γεγονότος, πως δίχως μια ντόπια αστική τάξη και έναν ισχυρό καπιταλισμό, η Τουρκία δεν θα μπορούσε να σταθεί σταθερά και με πιθανότητα ύπαρξης, στον 20^ο αιώνα.

Ενίσχυσαν την σταδιακή εμφάνιση στην παραγωγή, επιχειρήσεων, των οποίων η ιδιοκτησία ανήκε σε μουσουλμάνους, τοπικών, μικρών εμπορευματικών αρχικά, πιο ισχυρών στη συνέχεια. Τράπεζες επίσης έκαναν εμφανή την ύπαρξη και δράση τους σε ολόκληρη την αυτοκρατορική επικράτεια. Επίσης οι μεγαλογαιοκτήμονες, ειδικά κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, είχαν τη δυνατότητα να πωλήσουν την παραγωγή τους, όπως βαμβάκι, καπνό, μαλλί και άλλα προϊόντα, στη Γερμανία και την Αυστρία, αυξάνοντας έτσι την συσσώρευση των καπιταλιστικών τους κερδών.(Feroz, 2003).

Ακόμα υπήρξαν εργασίες κατασκευής χιλιάδων χιλιομέτρων δρόμων και 9.000χιλιομέτρων σιδηροδρόμων, για τη διευκόλυνση μεταφοράς αγροτικών κυρίως εμπορευμάτων. Η Κωνσταντινούπολη εξηλεκτρίστηκε και απέκτησε δίκτυο τραμ, ώστε να πάρει τη μορφή μιας μοντέρνας πρωτεύουσας. Τέλος το 1913, νομοθετήθηκε η ενθάρρυνση της βιομηχανίας, παρόλο που δεν θεωρήθηκε ιδιαίτερα αποτελεσματικό μέτρο (Feroz, 1993).

Βέβαια η πρόοδος που συντελείται πλέον εκείνη την περίοδο, στην οικονομική βάση της τουρκικής κοινωνίας, μεταφέρεται σταδιακά και στο εποικοδόμημα, τις αντιλήψεις, τις ιδέες, τους νόμους των ανθρώπων.

Η ανάπτυξη αυτή σε νομικό και ιδεολογικό επίπεδο, αντανακλάται κυρίως στο ζήτημα της θέσης των γυναικών στην οθωμανική κοινωνία. Αυτές αρχίζουν να διαδραματίζουν δειλά δειλά, πιο ενεργό ρόλο στην κοινωνία, αλλά και την ιδιωτική τους ζωή, το σπίτι. Πληθώρα γυναικών δημοσιογράφων αρθρογραφούν, υποστηρίζοντας και ενθαρρύνοντας τις γυναίκες να μορφωθούν, και κυρίως να πάρουν ενεργότερο ρόλο στην παραγωγική διαδικασία (Feroz, 2003).

Το τελευταίο ζήτημα, εκείνο της θέσης των γυναικών στην εργασία, τους κλάδους στους οποίους αυτές ξεκίνησαν να εργάζονται αλλά και την συμμετοχή τους στο εργατικό κίνημα, θα μας απασχολήσει στη συνέχεια.

Μέσα σε αυτές τις ραγδαίες μεταβολές που λαμβάνουν χώρα, στην οθωμανική οικονομία, κοινωνία και πολιτική, η αστική τάξη της Τουρκίας, σταδιακά αλλά σταθερά, συνεχίζει να σφυρηλατεί την ύπαρξη και τη συνείδησή της ως τάξη, κάτω από την πολιτική καθοδήγηση των Νεότουρκων την δεκαετία του 1910.

Με την εμφάνιση όμως και την ισχυροποίηση της θέσης των αστών στην οικονομία και την επέκταση των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής στη βιομηχανία και το εμπόριο, επομένως νομοτελειακά και την επέκταση της μισθωτής εργασίας, εμφανίζεται στο ιστορικό προσκήνιο μια νέα κοινωνική τάξη, η οποία σταδιακά αντιλαμβάνεται πως τα οικονομικά και πολιτικά της συμφέροντα θεωρούνται εκ διαμέτρου αντίθετα από εκείνα των αστών, η ιδεολογική και πολιτικής πάλη με τους οποίους, επρόκειτο να καθορίσει σε μεγάλο βαθμό την πορεία της οθωμανικής και μετέπειτα τουρκικής κοινωνίας. Η νέα αυτή κοινωνική δύναμη είναι το τουρκικό προλεταριάτο, του οποίου την ιστορική πορεία θα προσεγγίσουμε τώρα.

Ο μικρός βαθμός εκβιομηχάνισης, που χαρακτήριζε την Οθωμανική Αυτοκρατορία στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, και πριν τη δημιουργία του τουρκικού αστικού κράτους, είχε αντικειμενικά ως αποτέλεσμα την απουσία μιας πολυπληθούς και ισχυρής εργατικής τάξης σ' αυτήν. Χρησιμοποιώντας αρχικά, ποσοτικά στοιχεία, μπορούμε να γνωρίζουμε πως σε ολόκληρη την Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά το έτος 1908 υπήρχαν 200.000 έως 250.000 βιομηχανικοί εργάτες, ποσοστό φυσικά αμελητέο στον συνολικό πληθυσμό της Αυτοκρατορίας ο οποίος αριθμούσε 15.000.000 ανθρώπους (Karakisla, 1995).

Βέβαια θεωρείται σημαντικό να τονίσουμε πως οι παραπάνω αριθμοί αναφέρονται όπως προείπαμε σε όλη την έκταση της αυτοκρατορίας, ενώ αλλάζουν όταν κάνουμε λόγο για τον αριθμό βιομηχανικών εργατών μέσα στα σύνορα της μετέπειτα Τουρκίας, της οποίας ο πληθυσμός ήταν μικρότερος αναλογικά με ολόκληρη την Αυτοκρατορία, στην περιοχή της οποίας υπολογίζεται πως υπήρχαν 14.000 εργάτες (Feroz, 1993) ενώ άλλοι ιστορικοί αναφέρονται σε 13.485 εργάτες κατά το έτος 1915 (Μπερμπέρογλου, 2000).

Τα τελευταία στοιχεία και πάλι τονίζουν το γεγονός πως το ποσοστό των εργατών ακόμα και στα σύνορα της Τουρκίας, και όχι σε όλη την έκταση της Αυτοκρατορίας, δεν παρέχει στους εργάτες τις δυνατότητες, ώστε να διαδραματίσουν σημαίνοντα ρόλο, στις κοινωνικές εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα την περίοδο της διακυβέρνησης των Νεότουρκων.

Παρόλα αυτά αυτές οι εξελίξεις αποτελούν την αρχή της διαδικασίας συγκέντρωσης της εργατικής τάξης στη βιομηχανία, και γεωγραφικά στα κύρια αστικά κέντρα, της Κωνσταντινούπολης και της Σμύρνης.

Ένα ιστορικό σημείο καμπής για την ενίσχυση της διαδικασίας μεγέθυνσης της εργατικής τάξης, αποτέλεσε ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος, χάρη στον οποίο η βιομηχανία άρχισε να έχει βαρύνοντα ρόλο στην προετοιμασία της οικονομίας για πολεμικούς σκοπούς. Εδραίωσε έναν σταθερό αριθμό εργατών στα εργοστάσια της πολεμικής βιομηχανίας, όπως επίσης πολλοί Τούρκοι εργάτες στάλθηκαν να εργαστούν στα εργοστάσια της Γερμανίας, σύμμαχο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στον πόλεμο, φέρνοντας με την επιστροφή τους στην Τουρκία στη συνέχεια, νέες δεξιότητες και παραγωγικές μεθόδους, αλλά και το πιο σημαντικό, μια πολιτική συνείδηση, αναπτυγμένη στα γεγονότα της κομμουνιστικής εξέγερσης στη Γερμανία το 1918 (Feroz, 2003).

Τα εργατικά στρώματα, εντοπίζονταν κατά κύριο λόγο, όσον αφορά την Οθωμανική Τουρκία, στην πρωτεύουσα Κωνσταντινούπολη, τη Σμύρνη, αλλά και σε άλλες βιομηχανικές πόλεις της Αυτοκρατορίας, συγκεκριμένα τη Θεσσαλονίκη, την Καβάλα αλλά και τη Δαμασκό της Συρίας.

Οι κλάδοι στους οποίους συγκεντρώνονταν η μισθωτή εργασία ήταν κυρίως η καπνοβιομηχανία, η υαλουργία, τα λιμάνια καθώς και οι μεταφορές, όπως οδηγοί τραμ, αλλά και εργάτες στους σιδηρόδρομους (Karakisla, 1995).

Επίσης στα χρόνια της δεκαετίας του 1910 άρχισαν να εισέρχονται μαζικά στην αγορά εργασίας οι μουσουλμάνες γυναίκες, στα πλαίσια φιλελευθεροποίησης

της κοινωνίας, αλλά και τις νέες ανάγκες που δημιούργησε ο πόλεμος στην οθωμανική οικονομία. Οι θέσεις τις οποίες κατείχαν ήταν ως νοσοκόμες αλλά και ως υπάλληλοι σε τηλεφωνικά κέντρα, αλλά και ταχυδρομεία, αντικαθιστώντας μάλιστα γυναίκες με χριστιανική πίστη, οι οποίες κατείχαν έως τότε τις θέσεις αυτές. Η εντατικοποίηση της γυναικείας εργασίας στην αγροτική παραγωγή ήταν επίσης εμφανέστατη, εξαιτίας και της στρατολόγησης των ανδρών ώστε να σταλούν στα μέτωπα του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, οπότε εκείνες κλήθηκαν να αναπληρώσουν αυτό το κενό εργατικών χεριών. Ακόμα οι γυναίκες άρχισαν να καταλαμβάνουν σταδιακά περισσότερες θέσεις εργασίας στον κρατικό μηχανισμό, στη γραφειοκρατία (Feroz, 2003).

Η επέκταση της μισθωτής εργασίας στην οικονομία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, έφερε ως αποτέλεσμα την σταδιακή συσπείρωση και ενδυνάμωση της ταξικής συνείδησης των εργατών. Οι τελευταίοι ανοργάνωτοι ακόμα σε συνδικαλιστικούς φορείς, πέρασαν δειλά δειλά στη διεκδίκηση καλύτερων όρων εργασίας και οικονομικών αιτημάτων. Οι πρώτες απεργίες κάνουν την εμφάνισή τους.

Στο λιμάνι της Σμύρνης οι εργάτες διεκδικούν το 1908 αυξήσεις στα ημερομίσθιά τους, οι καπνεργάτες στην Κωνσταντινούπολη δεν καταφέρνουν τελικά να πετύχουν αυξήσεις στα ημερομίσθιά τους κατά 50% όπως ζητούν, οι εργάτες της σιδηροδρομικής γραμμής Σμύρνη– Κασάμπα αγωνίζονται για αυξήσεις 20% στους μισθούς τους, ενώ οι εργάτες της βιομηχανίας γυαλιού Πασάμπαχτσε ξεκινούν απεργία επιδιώκοντας 12,5% αυξήσεις στις απολαβές τους. Δίχως συνδικαλιστικές οργανώσεις, ικανές να συσπειρώνουν τους συλλογικά οργανωμένους εργάτες, στις περισσότερες αυτών των κινητοποιήσεων, αυτοί εμπιστεύονταν συνήθως της έκβαση αυτών των αγώνων, σε λίγους πρωτοπόρους συναδέλφους τους οι οποίοι αναλάμβαναν τον ηγετικό ρόλο ελλείψει συλλογικών οργάνων (Karakisla, 1995).

Παρά το γεγονός πως το εργατικό κίνημα βρισκόταν ακόμα σε βρεφικό στάδιο, σε αρκετές από αυτές τις περιπτώσεις εργατικών αγώνων, οι εργάτες κατάφεραν και κέρδισαν έστω μικρές αυξήσεις στους μισθούς τους, αν και ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα νίκης ή ήττας, ήταν πλέον φανερό ότι το εργατικό κίνημα άρχισε να πράττει τα πρώτα του σκιρτήματα.

Τα εμπόδια που έμπαιναν όμως σε αυτό ήδη από την αρχή θεωρούνταν σημαντικά και προκύπταν είτε από τις προσπάθειες του κράτους να βάλει φραγμούς

στη δράση των εργατικών στρωμάτων για βελτίωση στις θέσεις στην παραγωγή είτε από τα προβληματικά στοιχεία που υπήρχαν μέσα στο ίδιο το κίνημα.

Όσον αφορά το κράτος, και παρά τον εκδημοκρατισμό που επήλθε μετά την ανάληψη της διακυβέρνησης της χώρας από τους Νεότουρκους το 1908, το ίδιο έτος, ψηφίστηκε ο Νόμος για τις Απεργίες ο οποίος έθεσε ουσιαστικά τέρμα στην δυνατότητα των εργατών να διεκδικούν μέσω απεργιών οικονομικά αιτήματα.

Ο κρατικός μηχανισμός συχνά κινητοποιούνταν, και κατασταλτικές δυνάμεις όπως η αστυνομία ή ο στρατός, χρησιμοποιούσαν σε αρκετές περιπτώσεις ένοπλη βία ώστε να καταστέλλουν τις απεργίες. Ανεξάρτητα αν οι απεργοί χρησιμοποιούσαν και οι ίδιοι βία ή όχι κατά τη διάρκεια των απεργιών ή των διαδηλώσεων που πραγματοποιούσαν, το κράτος σχεδόν πάντοτε κατέφευγε σ' αυτή. Είναι μάλιστα γεγονός πως λόγω της δυσχέρειας που υπήρξε εξαιτίας αυτού του νόμου, από το 1908 έως το 1912 υπήρξαν μόνο 33 απεργίες ενώ από το 1913 έως το 1918 μόνο 5. Από το 1913 σύμφωνα με τη νομοθεσία οι κρατικές αρχές είχαν κάθε δικαίωμα να προχωρήσουν σε συλλήψεις απεργών, κάνοντας σαφές πως η νεαρή αστική τάξη της Τουρκίας δεν θα ανεχόταν καμία αμφισβήτηση της θέσης της ούτε από ένα αδύναμο ακόμα εργατικό κίνημα (Karakisla, 1995).

Η νεανική ορμή και αγωνιστικότητα που επέδειξε το εργατικό κίνημα της Τουρκίας, αντιμετώπιζε και ενδογενή, όχι μόνο εξωγενή, εμπόδια όσον αφορά τη δράση του. Παρόλο που από τα στοιχεία που διαθέτουμε, διαφαίνεται να υπήρχε μια σύμπνοια ανάμεσα σε βιομηχανικούς εργάτες και υπαλλήλους ή αλλιώς εργάτες «λευκών κολλάρων», δίχως να παρεμποδίζει αυτή η διάκριση και ο μισθολογικός διαχωρισμός, την ανάπτυξη ταξικής συνείδησης και δράσης, αφού δεν προκαλούσε διάσπαση στη γραμμή του κινήματος. Η διάσπαση αυτή όμως υφίστατο και προκαλούνταν από ένα διαφορετικό παράγοντα, ο οποίος χαρακτήριζε την Οθωμανική Αυτοκρατορία μέχρι και το τέλος, και ήταν η εθνική και θρησκευτική πολυσυλλεκτικότητά της. Το ποσοστό της εργατικής τάξης στον συνολικό πληθυσμό της οθωμανικής επικράτειας ήταν ποσοτικά αμελητέο, ο αριθμός επίσης των συνδικαλισμένων οργανωμένων εργατών στις δύο πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα ήταν ιδιαίτερα χαμηλός, και το πιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των συνδικαλισμένων φορέων ήταν πως η πλειονότητα των μελών τους ήταν μη μουσουλμάνοι. Συγκεκριμένα οι Τούρκοι συνδικαλισμένοι εργάτες ήταν μια μικρή μειονότητα μέσα στα συνδικάτα, σε σχέση με άλλες εθνικότητες όπως οι Έλληνες, οι Βούλγαροι, ή οι Εβραίοι, μέχρι τουλάχιστον το 1919, όπου για παράδειγμα στη συνδικαλιστική

οργάνωση, Διεθνής Ένωση Εργατών, στους 4.000 εργάτες, μόνο οι 1.000 ήταν Τούρκοι. Επίσης από τα στοιχεία που διαθέτουμε υπάρχουν ενδείξεις, πως στοιχεία ταξικής αλληλεγγύης ανάμεσα στους μουσουλμάνους εργάτες ήταν αρκετά απόντα(Karakisla, 1995).

Θα πρέπει να περάσουν αρκετά χρόνια ακόμα, ώστε και με τη δημιουργία το 1923 του τουρκικού κράτους, και την ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, η εργατική τάξη της Τουρκίας να αποκτήσει την εθνική και θρησκευτική ομοιογένεια, η έλλειψη των οποίων, μέχρι και στα τελευταία χρόνια της αυτοκρατορικής περιόδου την κρατούσε πολυδιασπασμένη και αρκετά αδύναμη απέναντι στους αστούς, και ακόμα περισσότερα χρόνια ώστε οι Τούρκοι εργάτες να κατανοήσουν τον μαρξισμό όχι ως δόγμα, αλλά ως επαναστατική θεωρία, οικονομικών και κοινωνικών μεταβολών (Harris, 1967).

Ακόμα μια δυσκολία την οποία αντιμετώπιζαν οι πρώτες προσπάθειες των Τούρκων εργατών, ώστε να διεκδικήσουν με καλύτερους όρους μισθούς από τους εργοδότες τους, ήταν το ζήτημα της επικοινωνίας μεταξύ τους, καθώς οι αποστάσεις ανάμεσα σε περιοχές όπου δρούσαν εργατικές ενώσεις ήταν τόσο μεγάλες και τα μέσα επικοινωνίας τόσο φτωχά που σε αρκετές περιπτώσεις, δράσεις όπως η αλληλεγγύη και η στήριξη των αγώνων εργατών ενός εργοστασίου οποιασδήποτε περιοχής από τους εργάτες μιας άλλης επιχείρησης σε κάποια διαφορετική περιοχή θεωρούνταν αντικειμενικά αδύνατη.

Παρά την ύπαρξη αυτών των οργανωτικών δυσκολιών, αλλά και της κρατικής καταστολής, οι υποκειμενικές και αντικειμενικές συνθήκες σχετικά με την ύπαρξη και ανάπτυξη εργατικού κινήματος σταδιακά βελτιώνονται σχετικά με τα τέλη του 19^{ου} αιώνα όπου ήταν σχεδόν ανύπαρκτες.

Αποτέλεσμα όμως των οικονομικών μεταβολών που οδήγησαν στην ύπαρξη μισθωτής εργασίας στην παραγωγή, ήταν πλέον η ύπαρξη οργανώσεων εργατών, ώστε οι τελευταίοι να έχουν τη δυνατότητα, μέσω των οργανισμών αυτών, να διεκδικήσουν οικονομικά, αρχικά, αιτήματα. Ήρθε η ιστορική στιγμή επομένως να κάνουν την εμφάνισή τους τα πρώτα εργατικά συνδικάτα.

Μπορεί το πρώτο συνδικάτο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία να ιδρύθηκε το 1894³, ο αριθμός τους όμως άρχισε να αυξάνεται ύστερα από το κίνημα των Νεότουρκων και την ανάληψη της διακυβέρνησης της Αυτοκρατορίας από αυτούς.

Το 1908 η Κοινωνία Οθωμανών Εργατών μετονομάστηκε ως Πρόοδος Βιομηχανικής Οθωμανικής Κοινωνίας σύντομα όμως θεωρήθηκε παράνομη η δράση της και αναγκάστηκε να μετονομαστεί εκ νέου το 1910 ως Κοινωνία Οθωμανών Τεχνιτών, συσπειρώνοντας κυρίως βιομηχανικούς εργάτες της Κωνσταντινούπολης. Το 1908 ιδρύθηκε η πρώτη συνδικαλιστική οργάνωση η οποία κατάφερα να σχηματίσει επαφές με συνδικαλιστικές οργανώσεις και άλλων χωρών, η Κοινωνία Οθωμανών Τυπογράφων. Τη συνέχεια έπραξαν οι εργάτες που εργάζονταν στους σιδηροδρόμους της Ανατολίας, οι οποίοι ίδρυσαν την Κοινωνία Εργατών Άσπρων και Μπλε Κολάρων των Ανατολικών Σιδηροδρόμων.

Συνδικάτα όμως άρχισαν να ξεπροβάλλουν και σε εργασιακούς χώρους εκτός της Οθωμανικής Τουρκίας στις ευρωπαϊκές επαρχίες της Αυτοκρατορίας. Στην Θεσσαλονίκη το 1909 ιδρύθηκε το συνδικάτο των καπνεργατών της πόλης το οποίο συγκέντρωσε 3.200 μέλη. Στη Θεσσαλονίκη ιδρύθηκαν επίσης συνδικάτα υπαλλήλων, ξυλουργών, χαρτεργατών, ραφτών ακόμα και σερβιτόρων. Στην Μακεδονία επίσης, στην περιοχή της Έδεσσας, δραστηριοποιούνταν το συνδικάτο των κλωστοϋφαντουργών εργατών που εργάζονταν εκεί, ενώ σε περιοχές της μετέπειτα Γιουγκοσλαβίας, υφίσταντο επίσης συνδικάτα καπνεργατών.

Μια γενικότερη εικόνα της ανθρωπογεωγραφίας του εργατικού κινήματος στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, από το 1908 κυρίως και έπειτα, εντοπίζει στοιχεία οργάνωσης εργατών στην Κωνσταντινούπολη όπου δρούσαν εργάτες σε πολεμικές βιομηχανίες οι οποίες υπάγονταν στο Υπουργείο Πολέμου, υπαλληλικό προσωπικό, εργαζόμενους στους Ανατολικούς Σιδηροδρόμους της Κωνσταντινούπολης, εργαζόμενοι ως σερβιτόροι επίσης στην Κωνσταντινούπολη, χαρτεργάτες και τυπογράφοι στην ίδια αυτή πόλη. Στη Σμύρνη όπου δραστηριοποιούνταν ναυτεργάτες, υπάλληλοι και σερβιτόροι αλλά και εργαζόμενοι στους σιδηρόδρομους που κατέληγαν στο λιμάνι της, εργάτες σε ορυχεία στη βόρεια Τουρκία στην περιοχή του Ζονγκουλντάκ, μεταλλεργάτες στην περιοχή του Αντά Καπί, και καπνεργάτες

³Η πρώτη συνδικαλιστική οργάνωση που πήρε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ήταν η Κοινωνία Οθωμανών Εργατών με έτος ίδρυσης το 1894 και τόπος ίδρυσης την Κωνσταντινούπολη, Donald Quataert and Erik Zürcher, «Workers and Working Class in the Ottoman Empire and the Turkish Republic», 1839-1950, Tauris Academic Studies, 1995

στα Βαλκάνια, σε πόλεις όπως η Θεσσαλονίκη, η Δράμα, η Καβάλα, η Γευγελή και αλλού (Karakisla, 1995).

Το ενδιαφέρον στοιχείο όσον αφορά στην κατανομή των εργατών σε κλάδους της βιομηχανίας με βάση το θρήσκευμά τους, εφόσον όπως είδαμε και προηγουμένως, η θρησκεία ήταν παράγοντας διαφοροποίησης στο εσωτερικό της εργατικής τάξης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, θεωρείται ιδιαίτερο. Οι χριστιανοί αλλά και οι σουνίτες και σίιτες μουσουλμάνοι, συγκεντρώνονταν σε σχέση με τους Εβραίους ή άλλες θρησκείες κυρίως στον κλάδο της κλωστοϋφαντουργίας, σε εργοστάσια που κατασκεύαζαν ρούχα είτε από μετάξι είτε από βαμβάκι (Vatter, 1995).

Το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου το 1918, βρίσκει την Οθωμανική Αυτοκρατορία στο στρατόπεδο των ηττημένων. Παράλληλα στρατεύματα νικητριών χωρών αποβιβάζονται το 1919, ιταλικά στην Αττάλεια και ελληνικά στη Σμύρνη, διαμελίζοντας την πάλαι ποτέ κραταιά Οθωμανική Αυτοκρατορία και επικυρώνοντας αυτό το διαμελισμό με την Συνθήκη των Σεβρών τον Αύγουστο του 1920. Τα γεγονότα αυτά χρησίμευσαν ως η ιστορική αφορμή για την τουρκική αστική τάξη να διεκδικήσει ένοπλα, την ανεξαρτησία της και την εθνική της αυτοτέλεια απέναντι στις αστικές τάξεις των χωρών που την μεταχειρίζονταν ως υποχείριό τους αλλά και να ανατρέψει την δεσποτική θρησκευτική εξουσία του χαλιφάτου, εγκαθιδρύοντας ένα σύγχρονο αστικό εκκοσμικευμένο κράτος (Feroz, 2003).

Συγκροτήθηκε σταδιακά από το 1919, στις περιοχές της Ανατολίας το Εθνικό Μέτωπο, ένα κοινωνικό κίνημα, του οποίου η κοινωνικοταξική του βάση, αποτελούνταν από αστικά και μικροαστικά στρώματα, αλλά και αγροτικά, καθώς και από έναν αριθμό γαιοκτημόνων και κληρικών, οι οποίοι στη συνέχεια αποχώρησαν από το Μέτωπο εφόσον τα ταξικά τους και ιδεολογικά τους συμφέροντα απειλούνταν από την ισχυροποίησή του. Η ηγεσία του Μετώπου ανήκε κυρίως σε στρατιωτικά και γραφειοκρατικά στελέχη, από την στρατιωτική και ιδεολογική καθοδήγηση του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ, ο οποίος ήταν και ο ίδιος αξιωματικός του οθωμανικού Στρατού, όπως και μια άλλη ηγετική μορφή του εθνικιστικού κινήματος, ο Ισμέτ Ινονού, υποστράτηγος και επιτελάρχης των στρατευμάτων της Ανατολίας αντίστοιχα.

Οι εθνικιστικές δυνάμεις, κατόρθωσαν να συγκεντρώσουν έναν αντάρτικο στρατό που ανέρχονταν σε 15.000 αντάρτες και αξιωματικούς το 1920, και να πετύχουν μεγάλες στρατιωτικές νίκες, συντρίβοντας το ελληνικό εκστρατευτικό σώμα, το 1922 στο Σαγγάριο Ποταμό και καταλαμβάνοντας τη Σμύρνη τον Αύγουστο

του ίδιου έτους, και απελευθερώνοντας την τουρκική επικράτεια από τα ξένα στρατεύματα, με την αποχώρηση και των συμμαχικών στρατευμάτων από την Κωνσταντινούπολη.

Το εθνικιστικό κίνημα σταδιακά σχημάτισε όργανα πολιτικής εξουσίας μέσω της Εθνοσυνέλευσης η οποία ιδρύθηκε στις 23 Απρίλη του 1920 με έδρα την πόλη της Άγκυρας, η οποία πήρε τη θέση της Κωνσταντινούπολης ως πρωτεύουσα της Τουρκικής Δημοκρατίας. Η τελευταία ανακηρύχθηκε ως κρατική οντότητα τον Οκτώβριο του 1923, με πρώτο Πρόεδρο της Δημοκρατίας τον ίδιο τον Κεμάλ Ατατούρκ, ηγέτη του νεοϊδρυθέντος Ρεπουμπλικανικού Κόμματος του Λαού (Μπερμπέρογλου, 2000). Η τουρκική αστική τάξη, με συγκροτημένη πλέον εθνική συνείδηση και έχοντας δημιουργήσει το δικό της κράτος, ήταν έτοιμη να υπερασπιστεί τα συμφέροντά της απέναντι στους παλιούς και νέους κοινωνικούς και ιδεολογικούς της αντιπάλους μέσα στην τουρκική κοινωνία, από καλύτερες θέσεις σε σχέση με το παρελθόν.

Αντίπαλός της αντικειμενικά θεωρούνταν και εργατική τάξη της νεαρής Τουρκίας, η οποία μέσα στα χρόνια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και τον Απελευθερωτικό Αγώνα, έκανε και εκείνη τα δικά της σταθερά βήματα, προς την ανάπτυξη της ταξικής της συνείδησης και της δημιουργίας πολιτικών οργανώσεων, εκτός των συνδικαλιστικών, των εργατικών πολιτικών κομμάτων.

Μια πρώτη απόπειρα πολιτικής οργάνωσης εργατών εντοπίζουμε ήδη το 1910 με τη δημιουργία του Οθωμανικού Σοσιαλιστικού Κόμματος, με τόπο ίδρυσης την Κωνσταντινούπολη, του οποίου οι διακηρύξεις ανέφεραν μια σειρά από κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, όπως δικαιότερη κατανομή του πλούτου στην κοινωνία, δικαιότερους φόρους, δωρεάν παιδεία και εθνικοποίηση των κύριων βιομηχανιών καθώς και βελτίωση των όρων εργασίας για τους εργάτες. Το κοινωνικό του ακροατήριο όμως ήταν πολύ μικρό και δεν περιλάμβανε τόσο εργάτες αλλά κυρίως σπουδαστές, δημοσιογράφους και καθηγητές, παρόλο που στους στόχους του ήταν να προσελκύσει έως και 2.000 εργάτες (Harris, 1967 & Karakisla, 1995).

Ομάδες εργατών, οι οποίοι είχαν μεταναστεύσει όπως είδαμε στη Γερμανία κατά την περίοδο των Νεότουρκων, επέστρεψαν στην Τουρκία στα τέλη της δεκαετίας του 1910, και επηρεασμένοι από τις μαρξιστικές ιδέες και τα επαναστατικά γεγονότα του 1918-19, που συνάντησαν εκεί, αλλά και την Οκτωβριανή Επανάσταση η οποία είχε λάβει χώρα στη Ρωσία το 1917, επιχείρησαν να προχωρήσουν στο σχηματισμό σοσιαλιστικών κομμάτων ώστε να συσπειρώσουν εργάτες σε αυτά και

διαδώσουν σε αυτούς την μαρξιστική ιδεολογία με τον τρόπο βέβαια που την αντιλαμβάνονταν οι ίδιοι.

Το 1918 ιδρύθηκε στην Κωνσταντινούπολη το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα με ηγέτες τον Χασάν Ριζά και κάποιους πρώην κρατικούς αξιωματούχους. Το συγκεκριμένο κόμμα δεν είχε ιδιαίτερη επιρροή σε εργατικά στρώματα, άλλωστε και στο ίδιο το πρόγραμμά του δεν προσέδιδε μεγάλο βάρος σε ζητήματα σχετικά με την εργατική τάξη της Τουρκίας, και τις συνθήκες ζωής της.

Τα 1919, σχηματίστηκε το Τουρκικό Σοσιαλιστικό Κόμμα με επικεφαλής τον Χουσεϊν Χιλμί. Μέσα από την κομματική του εφημερίδα Ο Εργάτης, προπαγάνδιζε μια σειρά κοινωνικών, σοσιαλδημοκρατικών μεταρρυθμίσεων σχετικά με την αναδιανομή πλούτου και τις εθνικοποιήσεις μέσω παραγωγής. Η επιρροή του συγκεκριμένου κόμματος στην εργατική τάξη ήταν επίσης αμελητέα και άνευ σημασίας.

Μια άλλη ομάδα Τούρκων νέων εργατών, επιστρέφοντας από την Γερμανία, ίδρυσαν το 1919 το Τουρκικό Εργατικό και Αγροτικό Κόμμα, με θεωρητικό του περιοδικό το Κουρτουλούς (Απελευθέρωση), μέσα από τις σελίδες του οποίου ταύτιζαν, με έναν ιδιαίτερος εθνικιστικό λόγο, και χαρακτήριζαν ολόκληρο τον τουρκικό πληθυσμό ως προλετάριους, κατηγορώντας τις ξένες δυνάμεις της Αντάντ ως συνεργούς και συμμάχους της τάξης των Τούρκων καπιταλιστών (Harris, 1967).

Αυτοί οι ανώριμοι πολιτικά και ιδεολογικά κομματικοί σχηματισμοί, δεν κατάφεραν να πετύχουν αξιοσημείωτη επιρροή σε ευρεία εργατικά στρώματα κυρίως επειδή αφενός η εργατική τάξη της Τουρκίας στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, ήταν μια κοινωνική δύναμη που σταδιακά ελάμβανε αυξανόμενο ρόλο στη διαδικασία της παραγωγής, όμως παρέμενε μια μικρή, ποσοτικά, κοινωνική τάξη στην τουρκική κοινωνία, και αφετέρου, οι ιδεολογικές τους διακηρύξεις, χαρακτηρίζονταν από μια προβληματική κατανόηση του μαρξισμού τον οποίο συνέχεαν με εθνικιστικές ιδέες, εξ' αιτίας της ιδιαίτερης ιστορικοκοινωνικής περιόδου όπου δράσανε και του εθνικοαπελευθερωτικού πολέμου, ο οποίος διεξάγονταν μετά το 1919 και με σκοπό να προσελκύσουν λαϊκά στρώματα, φιλικά προσκείμενα προς την ιδεολογία του Εθνικισμού.

Ξεχνούσαν όμως πως την περίοδο εκείνη, συντελούνταν υπό την ηγεσία των κεμαλιστών εθνικιστών, μια αστική επανάσταση, η οποία κατείχε το προνόμιο, εφόσον η τουρκική αστική τάξη ούσα αδύναμη δεν είχε τη δυνατότητα να πράξει από μόνη της την επανάσταση αυτή, να φέρει εις πέρας μεγάλες οικονομικές, κοινωνικές

και ιδεολογικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις, στην τουρκική κοινωνία, εκμοντερνίζοντας και εκσυγχρονίζοντας αυτήν, επηρεασμένη όμως και η ίδια η ηγεσία αυτή από σοσιαλδημοκρατικές ιδέες οι οποίες υιοθετούνταν κυρίως από τους στρατιωτικούς και τους γραφειοκράτες οι οποίοι καθοδηγούσαν το εθνικιστικό-αστικό κίνημα. Επομένως οι δυνάμεις αυτές ήταν εκείνες που είχαν το μονοπώλιο μιας μεγάλης επιρροής στην τουρκική κοινωνία, συμπεριλαμβανομένης και της νεαρής εργατικής της τάξης, και όχι τα ολιγομελή σοσιαλιστικά κόμματα, που αδυνατούσαν να αυξήσουν το κύρος τους στο τουρκικό προλεταριάτο (Harris, 1967).

Στις αρχές του 1919 μια ομάδα Τούρκων κομμουνιστών από τη Μόσχα, με επικεφαλής το Μουσταφά Σουφί, αποβιβάστηκε στην Κριμαία, από εκεί στην Οδησό, όπου διαχωρίστηκε σε δύο υποομάδες με προορισμό την Κωνσταντινούπολη και την Ανατολία αντίστοιχα, και έχοντας σκοπό να δημιουργήσουν κομμουνιστικούς πυρήνες δράσης, σε αυτές τις δύο περιοχές. Με καθοδήγηση και συνεννόηση με την, σύμμαχο των εθνικιστών κατά την διάρκεια και μετά τον απελευθερωτικό πόλεμο, Σοβιετική Ένωση τον Σεπτέμβριο του 1920 στο Μπακού του Αζερμπαϊτζάν οι εκπρόσωποι των ομάδων αυτών οι οποίοι συσπειρώνονταν στον Πρώτο Συνέδριο των Λαών της Ανατολής, αποφάσισαν να προχωρήσουν στην ίδρυση της πολιτικής πρωτοπορίας της εργατικής τάξης της Τουρκίας, του Κομμουνιστικού Κόμματος Τουρκίας με επικεφαλής τον ίδιο τον Σουφί (Gokay, 2006).

Παρόλα αυτά οι ιστορικές συνθήκες οι οποίες επίδρασαν στην ιδεολογική ανάπτυξη ήταν αρκετά σύνθετες, κι είχαν ως αποτέλεσμα η πορεία της ανάπτυξης της κοσμοθεωρίας και της αντίληψης των Τούρκων κομμουνιστών σχετικά με την ταξική δομή της κοινωνίας τους να εξελιχθεί περίπλοκα.

Το πρόγραμμα του Κομμουνιστικού Κόμματος δήλωνε τον στόχο του να δημιουργήσει μια λαϊκή, επομένως όχι εργατική, κυβέρνηση στο πρότυπο της Σοβιετικής Ένωσης, εθνικοποιώντας τα κυριότερα μέσα παραγωγής, τη γη, τις τράπεζες, τις επιχειρήσεις, τους σιδηρόδρομους, τα λιμάνια και να διανέμει ίσα τον παραγόμενο πλούτο στην κοινωνία. Υποστήριζε πολιτικά μέτρα, σε σχέση με τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και τα ωράρια, ανδρών, γυναικών και παιδιών, εξάλειψη του αναλφαβητισμού, διαχωρισμό του κράτους και της θρησκείας, αλλά και την ύπαρξη αστικής τάξης στα πλαίσια της σοσιαλιστικής κοινωνίας, και του νέου τρόπου οργάνωσης της οικονομίας εφόσον θεωρούσε πως αρκούσαν πολιτικά μέτρα, απαγόρευσης του δικαιώματος ψήφου των καπιταλιστών και αύξηση της φορολογίας

τους, έως την ιστορική στιγμή που το χρήμα θα πάψει να θεωρείται αναγκαίο στοιχείο των οικονομικών κοινωνικών ανθρώπινων σχέσεων (Harris, 1967).

Αυτή η θεωρητική και ιδεολογική σύγχυση που παρουσίαζαν οι Τούρκοι κομμουνιστές στην επεξεργασία και ανάλυση της ιστορικής στιγμής στην οποία δρούσαν, πήγαζε από τον τρόπο με τον οποίο προσέγγιζαν το γεγονός της συνεισφοράς της τουρκικής αστικής τάξης στον εθνικοαπελευθερωτικό πόλεμο και τον εκσυγχρονισμό των κοινωνικών μεταβολών, που αυτή πρέσβευε μέσω και του πολιτικού της εκπροσώπου, στην παρούσα ιστορική φάση, τον Κεμαλισμό.

Το τουρκικό Κομμουνιστικό Κόμμα, αναγνώριζε τον προοδευτικό ρόλο της αστικής τάξης της Τουρκίας, στη νίκη επί των επεμβάσεων των ξένων δυνάμεων μετά το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και της εγκαθίδρυσης ενός σύγχρονου κοσμικού κράτους, αυτή όμως η θεωρητική ανάλυση διαστρέβλωσε την ταξική πραγματικότητα, εφόσον έφτανε στην ταύτιση μερίδας της τουρκικής αστικής τάξης και των κεμαλιστών, ως εν δυνάμει προοδευτικούς κοινωνικούς και πολιτικούς συμμάχους της εργατικής τάξης της Τουρκίας, εφόσον όλες αυτές οι κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις είχαν ως εχθρούς τους το ξένο κεφάλαιο. Επομένως οι ιδεολογικές επεξεργασίες των κομμουνιστών αδυνατούσαν να θεωρήσουν την αστική τάξη της χώρας τους ως ταξικό τους εχθρό, όπως η τελευταία παρέμενε παρά την θετική της στάση στα γεγονότα που λάμβαναν χώρα στην τουρκική κοινωνία και τις αλλαγές που είχε προκαλέσει σε αυτή με την οργάνωσή της σε κυρίαρχο κράτος (Σαμίμ, 1983).

Το συγκεκριμένο ιδεολόγημα των Τούρκων κομμουνιστών, εξ αρχής οδήγησε σε ένα ακραίο λάθος τακτικής, εφόσον οι ίδιοι είχαν τη στρεβλή αντίληψη πως θα κατορθώσουν να φέρουν τον Κεμαλισμό προς αριστερές πολιτικές θέσεις και να τον χρησιμοποιήσουν προς όφελος της σοσιαλιστικής επανάστασης. Τα ίδια τα γεγονότα δεν εξελίχθηκαν κατ' αυτόν τον τρόπο, αφού ήταν ο Κεμαλισμός, ο οποίος υιοθέτησε τμήματα και όρους του λεξιλογίου της τουρκικής αριστεράς στο πεδίο των διακηρύξεων και κοινωνικών αλλαγών που ο ίδιος επέτυχε, μέσω της διακυβέρνησής του από το 1923, και όχι το αντίστροφο (Σαμίμ, 1983).

Η τραγικότητα του συγκεκριμένου ζητήματος, αποτελείται, όπως θα δούμε παρακάτω, από το γεγονός πως το θεωρητικό ατόπημα διαχωρισμού της τουρκικής αστικής τάξης σε προοδευτική και συντηρητική, και της υιοθέτησης της αντίληψης του Κεμαλισμού ως πολιτικού συμμάχου της εργατικής τάξης, από το πρωτοπόρο καθοδηγητικό τμήμα αυτής, θα συνοδεύσει το εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα

της Τουρκίας για αρκετές δεκαετίες, πέραν των πρώτων του 20^{ου} αιώνα, και θα στοιχήσει σε αυτό μια μεγάλη πολιτική ήττα και αρκετές χιλιάδες ζωές.

Θα πρέπει βέβαια να τονίσουμε πως αυτές οι θεωρητικές αδυναμίες δεν γεννήθηκαν αποκλειστικά στη βάση λαθεμένων επεξεργασιών από το Κομμουνιστικό Κόμμα Τουρκίας, της κοινωνικής πραγματικότητας στην οποία δρούσε, αλλά έγκεινται και σε ένα εξωγενή παράγοντα.

Η πολιτική, ηθική αλλά και υλική υποστήριξη της Σοβιετικής Ένωσης στον εθνικοαπελευθερωτικό πόλεμο που διεξήγαν οι κεμαλιστές από το 1918, σαφώς και επηρέασε με ιδιαίτερο τρόπο τη στάση του κομμουνιστικού κινήματος της Τουρκίας απέναντι στον Κεμαλισμό, εφόσον η συμμαχία αυτή μεταξύ των δύο αυτών, διαφορετικών αντικειμενικά κινήματων, των μπολσεβίκων και των εθνικιστών, δεν άφηνε πολλά περιθώρια αμφισβήτησης, από τους Τούρκους κομμουνιστές, οι οποίοι παρά την πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα της χώρας τους η οποία τους προσέδιδε διαφορετικές εμπειρίες και συμπεράσματα σχετικά με την αντιμετώπισή τους από τους κεμαλιστές, σεβόμενοι τον πρωτοπόρο ρόλο των μπολσεβίκων στην εγκαθίδρυση του σοσιαλισμού στη χώρα τους, αγνοούσαν την πραγματικότητα αυτή, λαμβάνοντας λάθος αποφάσεις για την πορεία του κινήματός τους.⁴

Αυτή η ιδεολογική σύγχυση, αποτυπωνόταν στο πολιτικό πρόγραμμα, όχι μόνο του Κομμουνιστικού Κόμματος Τουρκίας, αλλά χαρακτήριζε κάθε πολιτικό οργανισμό που θεωρούνταν ή αυτοαποκαλούνταν κομμουνιστικός, όπως συγκεκριμένα και του Κομμουνιστικού Κόμματος του Λαού, όπως ονομαζόταν ένα ρεφορμιστικό κόμμα, το οποίο ιδρύθηκε το 1920 και είχε ως τόπο δράσης τις ανατολικές περιοχές της Τουρκίας όπου μαίνονταν οι μάχες των κεμαλιστών με τα ελληνικά στρατεύματα.

Το συγκεκριμένο κόμμα υποστήριζε καθαρά την αστική επανάσταση και αναμόρφωση της τουρκικής κοινωνίας από το εθνικιστικό κίνημα, προτρέποντας τους Τούρκους εργάτες και αγρότες να πάρουν ενεργό μέρος στον εθνικοαπελευθερωτικό πόλεμο εναντίον των Δυτικών. Ταυτόχρονα θεωρούσε πως μετά το τέλος του πολέμου, ο Κεμαλισμός, είχε την ιστορική ευθύνη να φέρει εις πέρας τις μεταρρυθμίσεις οι οποίες θα μετέτρεπαν την Τουρκία σε μια σύγχρονη, αστική δημοκρατική κοινωνία (Harris, 1967).

⁴ Για αναλυτικότερη παρουσίαση των σχέσεων Ε.Σ.Σ.Δ. και Τουρκίας βλ. Bulent Gokay «Soviet Eastern Policy and Turkey, 1920-1921, Soviet Foreign Policy Turkey and Communism», Routledge, 2006 και Αχμέτ Σαμίμ «Η τραγωδία της Τουρκικής Αριστεράς», Στοχαστής, 1983.

Την ίδια ιδεολογική αφέλεια με τους κομμουνιστές όμως δεν είχε υιοθετήσει ο ίδιος ο Κεμαλισμός, ο οποίος από την αρχή εμφάνισης του τουρκικού Κομμουνιστικού Κόμματος, επιχείρησε να το θέσει υπό τον έλεγχό του είτε με πολιτικά μέσα είτε βίαια, όταν αυτό κρινόταν αναγκαίο.

Το πολιτικό μέσο το οποίο χρησιμοποίησε ήταν η δημιουργία ενός «επίσημου» Κομμουνιστικού Κόμματος το 1920, ώστε να αντικαταστήσει τα εργατικά κόμματα που είχαν κάνει την εμφάνισή τους μέχρι τότε, και να ελέγχει την επιρροή των μαρξιστικών ιδεών στην τουρκική κοινωνία ευκολότερα. Το «κρατικό» Κομμουνιστικό Κόμμα, του οποίου η αίτηση προσχώρησης στην Κομιντέρν απορρίφθηκε, εμφορούνταν από μια αδύναμη ιδεολογία, η οποία πελαγοδρομούσε ανάμεσα στο κομμουνισμό και την απόρριψη του σοσιαλιστικού εγχειρήματος στη Σοβιετική Ένωση. Υποστήριζε πως η περίπτωση της Τουρκίας, απαιτούσε την κοινή πάλη εργατών και αστών, η οποία απορρίπτοντας κάθε έννοια ταξικής πάλης, θα έφερνε εις πέρας τη νίκη εναντίον της καταπίεσης των Δυτικών δυνάμεων προς τον τουρκικό πληθυσμό (Gokay, 2006).

Παρόλο που η κεμαλική ηγεσία, άφησε κάποια περιθώρια δράσης στις κομμουνιστικές οργανώσεις κατά τα χρόνια του πολέμου, διαχειρίζοντας αυτές εφόσον οι ίδιες υποστήριζαν τον αγώνα της αστικής τάξης και του Κεμαλισμού εναντίον των ελληνικών στρατευμάτων, ιδεολογικά και ένοπλα, καθώς είχαν προμηθεύσει στους εθνικιστές, 50 κανόνια, 70 πολυβόλα και 17.000 σφαίρες (Goldner, 2010), όταν πλέον ο πόλεμος όδευε προς την τελική νίκη του πρώτου, οι κεμαλιστές, θεωρώντας πως ο κομμουνισμός ως θεωρία ήταν ξένη και εχθρική προς το εθνικιστικό κίνημα στην παρούσα ιστορική φάση και πως οι κομμουνιστές είχαν πλέον ξεπεράσει τα στενά όρια δράσης που τους είχε αφήσει, αποφάσισε να τους συντρίψει βίαια.

Ξεκινώντας ένα κύμα διώξεων, φυλακίσεων και εκτελέσεων, οι κεμαλιστές έφτασαν στο απόγειο της κατασταλτικής τους πολιτικής τον Ιανουάριο του 1921 οπότε ο επικεφαλής του τουρκικού Κομμουνιστικού Κόμματος, Μουσταφά Σουφί, η οικογένειά του και 14 σύντροφοί του, οι οποίοι αποτελούσαν την καθοδήγηση του Κόμματος, δολοφονήθηκαν, στην προσπάθειά τους να περάσουν από την Τραπεζούντα στη Ρωσία, από εθνικιστές αξιωματικούς και στρατιώτες. Παρά τη βιαιότητα του συγκεκριμένου συμβάντος, η αντίδραση της Σοβιετικής Ένωσης δεν ήρθε ποτέ, και οι σχέσεις των δύο καθεστώτων παρέμεινε αδιατάραχτη (Gokay, 2006).

Η δολοφονία των επικεφαλής του Κομμουνιστικού Κόμματος, το 1921 την οποία ακολούθησε η κήρυξη του ως παράνομο από το κεμαλικό καθεστώς, αποτέλεσε παράλληλα με την απαγόρευση της δράσης και του Κομμουνιστικού Κόμματος του Λάου το 1921 και την κατάληξη των επικεφαλής αυτού στις φυλακές (Goldner, 2010), το τέλος της παιδικής ηλικίας του κομμουνιστικού κινήματος της Τουρκίας. Παρόλο που σύμφωνα με τον Αμχέτ Σαμίμ (1983) οι εθνικιστές κατάφεραν και έπνιξαν τον τουρκικό κομμουνισμό κατά την διαδικασία της γέννησής του, θεμελιώδεις αλλαγές στην κοινωνία και οικονομία της Τουρκίας που επέφερε η διακυβέρνηση των κεμαλιστών και η όξυνση της ταξικής πάλης που αυτές οι αλλαγές έφεραν, θα οδηγήσουν στις επόμενες δεκαετίες το εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα της Τουρκίας, στην ενηλικίωσή του, συνοδευόμενη όμως από τα παιδικά ιδεολογικά του τραύματα.

Κεφάλαιο δεύτερο
Η περίοδος από το 1923 έως το 1950
Το εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα στα χρόνια του μονοκομματικού
κεμαλικού καθεστώτος

Για το κεμαλικό καθεστώς των στρατιωτικών και γραφειοκρατών που ανέλαβε τη διακυβέρνηση του νεοϊδρυθέντος τουρκικού κράτους, θεωρούνταν δεδομένο πως για να πετύχει η Τουρκία την ανεξαρτησία της έναντι των δυτικών χωρών όφειλε να δημιουργήσει τη δική της ισχυρή καπιταλιστική οικονομία (Pamuk, 2007). Οι βάσεις είχαν τοποθετηθεί, έπρεπε να γίνουν πολλά όμως ακόμα για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος κι ο δρόμος παρέμενε μακρύς και δύσβατος. Η αφετηρία αυτής της διαδικασίας, οικονομικού αρχικά εκσυγχρονισμού της τουρκικής κοινωνίας, υπήρξε το Οικονομικό Συνέδριο της Σμύρνης που διενεργήθηκε το 1923, κατά την διάρκεια του οποίου αναδείχθηκε η θεωρητική τεκμηρίωση της ανάγκης να αναλάβει το ίδιο το κράτος την δημιουργία των υποδομών και των μέσων παραγωγής τα οποία θα συνέβαλλαν στην επέκταση των κεφαλαιοκρατικών παραγωγικών σχέσεων, προφυλάσσοντας και ενισχύοντας την εθνική αστική τάξη της Τουρκίας, καθιστώντας την ικανή, ώστε να διαχειριστεί εν συνεχεία αυτή την παραγωγή. Η συγκεκριμένη οικονομική θεωρία, η οποία επεκτάθηκε περαιτέρω τη δεκαετία του 1930 στην οικονομία, ονομάστηκε Κρατισμός και θεωρήθηκε αντικειμενικά αναγκαία, εξαιτίας της αδυναμίας της υπάρχουσας αστικής τάξης της Τουρκίας να αναπτύξει η ίδια τον καπιταλισμό στη χώρα της δίχως τη συνεισφορά του κεμαλικού κράτους (Hale, 2014).

Ταχύτατα ο κρατικός μηχανισμός κινητοποιήθηκε θέτοντας σε εφαρμογή το φιλόδοξο σχέδιο της πολιτικής ηγεσίας της Τουρκίας σχετικά με την ανάπτυξη του καπιταλιστικού χαρακτήρα της οικονομίας της, μέσω της βιομηχανίας, της ύπαρξης τραπεζικού συστήματος αλλά και της επέκτασης των μεταφορικών μέσων στη χώρα, όπως οι σιδηρόδρομοι και τα λιμάνια.

Με σκοπό να επιτευχθεί η αρτιότερη και ταχύτερη μεταφορά των βιομηχανικών και αγροτικών εμπορευμάτων στο εσωτερικό και κατ' επέκταση και στο εξωτερικό μέσω εξαγωγών, αλλά και την βέλτιστη εξυπηρέτηση των εισαγωγών, από το 1923 έως το 1929 είχαν ήδη κατασκευαστεί 800 χιλιόμετρα σιδηροδρόμων και

άλλα 800 χιλιόμετρα ήταν υπό κατασκευήν ενώνοντας την Άγκυρα με το Ερζερούμ και Σιβάς, καθώς και το Ντιγιάρμπακιρ με τη Φεβζίπασα.

Έως και το 1930, στην τουρκική επικράτεια κυρίως στις περιοχές της Θράκης και της Σμύρνης χρησιμοποιούνταν 2.800 χιλιόμετρα σιδηροδρομικών μεταφορών. Οι σιδηρόδρομοι αποτελούσαν κρατική ιδιοκτησία, της οποίας η διαχείριση ανήκε στη Γενική Διαχείριση Σιδηροδρόμων και Λιμανιών (Hale, 2014).

Κρατικά μονοπώλια εμφανίστηκαν και τη βιομηχανία, όπου μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1930 υπό κρατικό έλεγχο, και πιο συγκεκριμένα η Προσωρινή Διεύθυνση Μονοπωλίου Καπνού και Τσιγάρων, λειτουργούσαν τέσσερις καπνοβιομηχανίες, στις οποίες απασχολούνταν 2.500 εργάτες, παράγοντας 11.000 τόνους εμπορευμάτων ετησίως (Hale, 2014).

Υπό κρατική ιδιοκτησία τέθηκαν και άλλοι βιομηχανικοί κλάδοι, όπως η κλωστοϋφαντουργία, η βιομηχανία πετρελαίου, η εξορυκτική βιομηχανία, τα εκρηκτικά, βιομηχανίες άλατος, τσιμέντου αλλά και γυαλιού, όπως η υαλουργία του Πασάμπαχτσε, η οποία θεωρούνταν από τις πλέον κερδοφόρες κρατικές επιχειρήσεις και η οποία χρηματοδοτήθηκε από την Επιχειρηματική Τράπεζα, την οποία θα συναντήσουμε στη συνέχεια, σε ποσοστό 99%(Μπερμπέρογλου, 2000).

Το κράτος βέβαια, ανέλαβε την ιδιοκτησία και των κυριότερων λιμανιών της χώρας, της Σμύρνης, της Κωνσταντινούπολης, της Τραπεζούντας, και της Μερσίνας, ώστε να συμβάλλει κυρίως στη μεταφορά των εμπορευμάτων που παρήγε η τουρκική βιομηχανική και αγροτική οικονομία, στο εξωτερικό, καθώς και να εισάγει αντίστοιχα εμπορεύματα προερχόμενα από της ευρωπαϊκές κυρίως αγορές. (Μπερμπέρογλου, 2000).

Ο πολιτικός στόχος όμως των κεμαλιστών, όσον αφορά την ανόρθωση της τουρκικής κεφαλαιοκρατικής οικονομίας, προϋπέθετε και την ύπαρξη τραπεζικού συστήματος, την καρδιά της καπιταλιστικής παραγωγής, το οποίο θα χρησίμευε στην «αιμοδοσία» με ζεστό χρήμα, των κρατικών και μη επιχειρήσεων, ώστε οι τελευταίες να αντέξουν τον ανταγωνισμό τους με τις ξένες επιχειρήσεις, και να κατορθώσουν να αναπαράξουν τα κεφάλαιά τους συσσωρεύοντας κέρδη.

Η αρχή έγινε το 1924 με την ίδρυση της Επιχειρηματικής Τράπεζας, η οποία ξεκίνησε τη λειτουργία της με αρχικό κεφάλαιο 1 εκατομμυρίου τουρκικών λιρών, το οποίο μέχρι το 1927 είχε φτάσει τα 4 εκατομμύρια τουρκικές λίρες. Τα αποθεματικό της προσέγγιζε τις 1930 τα 45 εκατομμύρια λίρες, ενώ μέχρι τη συγκεκριμένη χρονιά αφενός είχε επενδύσει 32,3 εκατομμύρια λίρες αφετέρου είχε υπό την ιδιοκτησία της

δύο βιομηχανίες ζάχαρης στο Αλπούλκο και το Ουσάκ αντίστοιχα καθώς και το μονοπώλιο του Λιμανιού της Κωνσταντινούπολης (Hale, 2014).

Ένα χρόνο μετά την ίδρυση της Επιχειρηματικής Τράπεζας, το 1925, ιδρύθηκε η Τράπεζα για τη Βιομηχανία και τα Ορυχεία, με αρχικό κεφάλαιο στα 20 εκατομμύρια λίρες προερχόμενες βέβαια από τα κρατικά ταμεία. Η συγκεκριμένη Τράπεζα στόχευε κυρίως σε επενδύσεις στον κλάδο της κλωστοϋφαντουργίας, των κεραμικών, της επεξεργασίας ρυζιού και ζάχαρης, της ενέργειας, καθώς και των λιμενικών υποδομών, κλάδους στους οποίους θεωρείται πως μέχρι το 1930 είχε επενδύσει το ποσό των 6,4 εκατομμυρίων τουρκικών λιρών.

Ο βιομηχανικός και τραπεζικός τομέας οικονομίας όμως δεν αποτελούσαν τους μοναδικούς, οι οποίοι απολάμβαναν την έμπρακτη στήριξη από τον κρατικό μηχανισμό του κεμαλικού καθεστώτος, μέσω απευθείας δημιουργίας κρατικών επιχειρήσεων σε αυτόν, είτε επενδύσεων κρατικών τραπεζών. Ο εκσυγχρονισμός της αγροτικής παραγωγής ήταν επίσης στα άμεσα πολιτικά σχέδια του τουρκικού κράτους, εφόσον για τους κεμαλικούς, ο εκμηχανισμός της θα επέτρεπε γρηγορότερη επέκταση των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής και της συγκέντρωσης κεφαλαίου και κέρδους σ' αυτήν. Για να τον κατορθώσει αυτό το στόχο, το κράτος ίδρυσε το 1924 την Αγροτική Τράπεζα με αρχικό κεφάλαιο τις 50 εκατομμύρια τουρκικές λίρες και καταστήματά της σπαρμένα στις αγροτικές περιοχές της χώρας. Τα δάνεια της Αγροτικής Τράπεζας κατευθύνονταν προς τις αγροτικές επιχειρήσεις και νοικοκυριά της Τουρκίας, σε μεγάλα μεγέθη, καθώς ενώ το 1923 τα δάνειά της προς την αγροτική οικονομία ανέρχονταν σε 8 εκατομμύρια λίρες, μέχρι το 1935 είχαν υπερτετραπλασιαστεί σε 35,7 εκατομμύρια λίρες. Βέβαια οι αγρότες μέχρι το 1925 είχαν την υποχρέωση ύστερα από τη σύναψη δανείου με την Τράπεζα, να την αποπληρώνουν με βάση το 12,5% της ετήσιας παραγωγής τους, μέτρο που γρήγορα καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε με την καταβολή, ανάλογων με την παραγωγή τους φόρων (Hale, 2014).

Η συμβολή όμως του τουρκικού κράτους στην δημιουργία και ενίσχυση της τουρκικής αστικής τάξης και οικονομίας, δεν περιοριζόταν βέβαια αποκλειστικά είτε στην ίδρυση κρατικών βιομηχανιών αλλά και τραπεζών, οι οποίες θα χρηματοδοτούσαν τις βιομηχανίες αυτές ώστε οι τελευταίες να επιβιώσουν στις διαδικασίες συσσώρευσης κεφαλαίου, στο εσωτερικό αλλά και το εξωτερικό της Τουρκίας, είτε στην κρατικοποίηση υποδομών οι οποίες στηρίζουν την παραγωγή σε

κάθε καπιταλιστική και μη χώρα, όπως οι σιδηροδρομικές μεταφορές, τα λιμάνια, ή η ενέργεια.

Η συμβολή του τουρκικού κράτους στην ενίσχυση του κεφαλαίου της χώρας του, περιλάμβανε και πολιτικές ενίσχυσης των ιδιωτικών καπιταλιστικών επιχειρήσεων, στις οποίες κατά τη δεκαετία του 1920, ο Κεμαλισμός δεν απέκλεισε από την παραγωγή, είτε πρόκειται για εγχώριες είτε για ξένες εταιρίες. Για να υπάρξει βέβαια πρόσφορο έδαφος ώστε να επενδύσουν Τούρκοι και ξένοι καπιταλιστές στην οικονομία της Τουρκίας έπρεπε να υπάρξουν εκείνες οι αντικειμενικές συνθήκες οι οποίες θα τους διευκόλυναν ώστε να πράξουν τις επενδύσεις που ενδεχομένως θα επιθυμούσαν. Επομένως προϋπόθεση όλων αυτών των συνθηκών ήταν η ύπαρξη ενός νομοθετικού πλαισίου που θα διευκόλυνε το ιδιωτικό κεφάλαιο να αναπτυχθεί στην Τουρκία.

Αυτό το νομοθετικό πλαίσιο έγινε πραγματικότητα το 1927 με την ψήφιση του Νόμου για την Ενθάρρυνση της Βιομηχανίας. Ο συγκεκριμένος νόμος περιλάμβανε διευκολύνσεις, ως προς τους ιδιώτες που επιθυμούσαν να επενδύσουν στην οικονομία, σχετικά με τις εκτάσεις που παραχωρούνταν με σκοπό την ανέγερση βιομηχανιών, την απουσία φορολογίας των κτιρίων, των οικοπέδων και των εγκαταστάσεων που θα δημιουργούνταν στις εκτάσεις εκείνες αλλά και την μειωμένη κατά 30% της φορολογίας των υλικών που απαιτούνταν για την κατασκευή των εργοστασίων αυτών, την θετική, ως προς τις εν δυνάμει επιχειρήσεις, τιμολογιακή πολιτική των εμπορευμάτων τους, γενναίες επιχορηγήσεις και επιδοτήσεις των κρατικών Τραπεζών προς τα ιδιωτικά επιχειρηματικά σχέδια, προνόμια μονοπωλίου στις νεοϊδρυθείσες επιχειρήσεις με χρονικό ορίζοντα έως και 25 χρόνια, υποβολή αιτημάτων νέων ιδιωτικών επιχειρήσεων με σκοπό την καταβολή επιδομάτων προς αυτές ή τη μείωση τιμών των εμπορευμάτων που οι πρώτες αγόραζαν από κρατικές επιχειρήσεις, καθώς και άλλα μέτρα προστασίας και ενθάρρυνσής τους (Μπερμπέρογλου, 2000).

Παρόλο που η τουρκική οικονομία κατάφερε να ισχυροποιήσει ορισμένους βιομηχανικούς κλάδους της, όπως η κλωστοϋφαντουργία και η ζάχαρη και να τους καταστήσει ικανούς να ικανοποιούν την εγχώρια ζήτηση, αντικαθιστώντας τις εισαγωγές, σε αυτά τα είδη, μέχρι το 1930, το συνολικό ποσοστό της βιομηχανίας στο ΑΕΠ της Τουρκίας τη συγκεκριμένη χρονιά, δεν ξεπέρασε το αντίστοιχο που κατείχε το 1925 (Hale, 2014).

Συμπερασματικά, ενώ το κράτος υπό την ιδεολογία του κρατισμού που πρέσβευαν οι κεμαλιστές, ανέλαβε την οικοδόμηση μια ισχυρής καπιταλιστικής οικονομίας, αντικαθιστώντας την αστική τάξη λόγω της αδυναμίας της να αναλάβει αυτό το ρόλο, ανέλαβε το ίδιο το κράτος να σχηματίσει, τις ικανές συνθήκες για να υπάρξει η πολυπόθητη αναπαραγωγή κεφαλαίου στην τουρκική οικονομία, μέσα από τις παρεμβάσεις σε όλο το φάσμα της παραγωγής, μέσω ίδρυσης βιομηχανιών και Τραπεζών, κρατικοποιήσεων επιχειρήσεων και υποδομών, και νομοθετικό πλαίσιο, φιλικό προς επίδοξους ιδιώτες επενδυτές, η δεκαετία του 1920, δεν χαρακτηρίστηκε από το μετασχηματισμό της Τουρκίας από μία καθυστερημένη οικονομικά χώρα σε μια φιλόδοξη καπιταλιστική οικονομική δύναμη. Οι αιτίες για αυτό το γεγονός βασίζονταν στην ίδια την τουρκική κοινωνική πραγματικότητα, αλλά και το δυσμενές οικονομικά περιβάλλον, που είχε διαμορφωθεί μετά το τέλος του απελευθερωτικού αγώνα που διεξήγαν οι εθνικιστές έναντι των ελληνικών στρατευμάτων.

Μπορούμε να εντοπίσουμε μια από τις αιτίες αυτές, στην αντίδραση που υπήρξε στο σχέδιο εκβιομηχάνισης της χώρας, κυρίως από το κοινωνικό στρώμα των μεγαλογαιοκτημόνων, οι οποίοι δεν επιθυμούσαν την είσοδο στην αγροτική παραγωγή βιομηχανιών μεταποίησης αγροτικών προϊόντων οι οποίες αντικειμενικά θα στερούσαν μέρος των κερδών τους.

Επίσης οι Τούρκοι επιχειρηματίες σε αρκετές περιπτώσεις στάθηκαν κάτω από τις περιστάσεις εφόσον τις επιδοτήσεις, τις πιστώσεις, τις προμήθειες και τις προνομιακές για αυτούς οικονομικές πολιτικές του κεμαλικού κράτους, τις χρησιμοποίησαν ιδρύοντας βιομηχανικές επιχειρήσεις, τις οποίες στη συνέχεια έκλειναν, εφόσον συσσώρευαν κάποια ικανοποιητικά για αυτούς κέρδη.

Βέβαια μια τέτοιας οικονομικής αντίληψης και φιλοσοφίας, αστική τάξη, θεωρούνταν και ήταν αδύνατο να ανταγωνιστεί τα ξένα κεφάλαια στη διεθνή οικονομία.

Ταυτόχρονα με αυτές τις αδυναμίες που παρατηρούνταν στην τουρκική οικονομία και κοινωνία, και δεν επέτρεψαν την ανάπτυξη αξιόλογης εγχώριας βιομηχανίας, σημαντική εξωγενής αιτία αυτού του γεγονότος θα πρέπει να θεωρηθούν και οι επιπτώσεις που είχαν οι οικονομικές υποχρεώσεις που είχε το τουρκικό κράτος στο εξωτερικό καθώς και οι περιορισμοί στην αύξηση των εσόδων του από την άσκηση μιας σκληρής τελωνειακής πολιτικής, παράγοντες που απέρρεαν από την Συνθήκη της Λωζάνης. Η τελευταία υποχρέωνε την Τουρκική Δημοκρατία

στην ικανοποίηση μέχρι και το 1929, οικονομικών συμφωνιών τις οποίες είχε συνάψει η Οθωμανική Αυτοκρατορία με ξένες εταιρίες ήδη από το 1914.

Ακόμα η συγκεκριμένη συνθήκη στερούσε το τουρκικό κράτος από σημαντικά τελωνειακά έσοδα και δασμούς, γεγονός που συνέβαλε στην οικονομική αδυναμία του νεοϊδρυθέντος τουρκικού κράτους, να συμβάλλει τα μέγιστα στη διαδικασία ανάπτυξης βιομηχανικής οικονομίας στη χώρα με ακόμα μεγαλύτερα κεφάλαια (Hale, 2014 & Μπερμπέρογλου, 2000).

Αυτή η δυσμενής οικονομική κατάσταση στην Τουρκία του 1920, άρχισε να αντιστρέφεται την επόμενη δεκαετία, κατά την οποία υπήρξαν εκείνες οι αντικειμενικές συνθήκες που επέτρεψαν στην πολιτική του κρατισμού, να φτάσει στο απόγειό της, με την ακόμα εκτενέστερη συμμετοχή και παρέμβαση του κράτους στην οικονομία. Οι συνθήκες δημιουργήθηκαν μέσα από ένα ιστορικό, διεθνές, οικονομικό και κοινωνικό γεγονός του 20^{ου} αιώνα, την Οικονομική Ύφεση του 1929.

Η μεγάλη ύφεση του 1929, είχε ως επιπτώσεις στην τουρκική οικονομία μεγάλη μείωση του εμπορικού ισοζυγίου, κατακρήμνιση της τιμής μια σειράς εμπορευμάτων όπως τα δημητριακά, ο καπνός, οι σταφίδες και το βαμβάκι οι οποίες έπληξαν κυρίως τις αγροτικές περιοχές της Ανατολίας, της Μαύρης Θάλασσας και των Αδάνων στο νότο.

Για να αντιμετωπίσει αυτές τις συνθήκες το κεμαλικό καθεστώς, ενίσχυσε την παρέμβασή του στην οικονομία, αποβάλλοντας τα στοιχεία οικονομικού φιλελευθερισμού που υπήρχαν στην δεκαετία του '20 και αντικαθιστώντας ουσιαστικά πλήρως το ξένο και τουρκικό ιδιωτικό κεφάλαιο στην παραγωγή. Ο κεμαλικός Κρατισμός του 1930 έχει ερμηνευτεί από μελετητές της τουρκικής ιστορίας είτε ως προστατευτισμός είτε ως εκτενέστερος έλεγχος στο διεθνές εμπόριο και στις συναλλαγές, ως μεγάλες κρατικές επενδύσεις, σημαντικότερος ρόλος του κρατικού κεφαλαίου στην οικονομία έναντι του ιδιωτικού, ως ενδιάμεση λύση μεταξύ καπιταλισμού και σοσιαλισμού, είτε ως εγχώρια οικονομική θεωρία βασισμένη στις αναλύσεις του Κεμαλισμού σχετικά με την κατάσταση της τουρκικής οικονομίας και κοινωνίας τη δεδομένη ιστορική στιγμή (Pamuk, 2007, Boratav, 1981 & Hale, 2014).

Παρόλα αυτά τα κύρια χαρακτηριστικά του κρατισμού που επεκτάθηκε στην τουρκική οικονομία το 1930 αποτελούνται από εκτενέστερες απ' ό,τι στο παρελθόν δημόσιες επενδύσεις και κρατικοποιήσεις κυρίως στους κλάδους των σιδηροδρόμων, της εξορυκτικής βιομηχανίας και των κοινωνικών υπηρεσιών. Ταυτόχρονα επιδεικνύει ισχυρότερο έλεγχο στο διεθνές κεφάλαιο, δια της εντονότερης παρέμβασης

του κράτους στην εγχώρια αγορά εμπορευμάτων, μέσω του ελέγχου των τιμών και επιτοκίων των βιομηχανικών και αγροτικών αγαθών και χρηματοπιστωτικών συναλλαγών αντίστοιχα.

Συνολικά ο ρόλος του τουρκικού κράτους ως συλλογικού καπιταλιστή, το οποίο κινούσε και έλεγχε τις διαδικασίες παραγωγής και συσσώρευσης κεφαλαίου, υπήρξε ακόμα πιο έκδηλος τη δεύτερη δεκαετία ζωής της Τουρκικής Δημοκρατίας (Boratav, 1981).

Τα κυριότερα πολιτικά και οικονομικά εργαλεία του τουρκικού κράτους, ώστε να επιτευχθεί αυτός ο ρόλος θεωρούνται τα δύο Πεντάχρονα Βιομηχανικά Πλάνα, το πρώτο εκ των οποίων επικυρώθηκε και τέθηκε σε εφαρμογή το 1934.

Οι κύριοι άξονες στους οποίους στηρίχτηκε ώστε να ενισχύσει την εγχώρια καπιταλιστική παραγωγή ήταν η ενίσχυση της βιομηχανίας μέσω της χρήσης εγχώριων πρώτων υλών, η έμφαση στην παραγωγή αρχικά καταναλωτικών και στη συνέχεια κεφαλαιουχικών εμπορευμάτων, η στήριξη των εξαγωγών μέσω της επέκτασης των συναλλαγματικών αποθεμάτων καθώς και η επέκταση κυρίως του κλάδου της κλωστοϋφαντουργίας ώστε η τελευταία να καλύψει την εγχώρια ζήτηση.

Οι επιπτώσεις όμως της οικονομικής ύφεσης και στην αγροτική παραγωγή οδήγησαν το τουρκικό κράτος στο να αναλάβει τη στήριξή της μέσω της ίδρυσης μιας σειράς βιομηχανιών σε αγροτικές περιοχές της Τουρκίας με σκοπό αφενός να εκσυγχρονίσουν τις παραγωγικές μεθόδους που χρησιμοποιούνταν στις συγκεκριμένες περιοχές και αφετέρου να προσφέρουν εργασία στους αγρότες που είχαν καταστραφεί οικονομικά (Μπερμπερόγλου, 2000).

Μέσα στα πλαίσια του πρώτου Πεντάχρονου, το οποίο στοίχισε στο κεμαλικό καθεστώς 44 εκ. τουρκικές λίρες, κατασκευάστηκαν 20 νέα εργοστάσια μεταξύ των οποίων μια χαλυβουργία στο Καραμπούκ, χαρτοβιομηχανίες στη Σμύρνη, τσιμεντοβιομηχανία στην Κωνσταντινούπολη, έξι εργοστάσια παραγωγής χημικών και επτά κλωστοϋφαντουργίες στις περιοχές του Καϊσερί και της Μαλάτια καθώς και βαμβακοβιομηχανίες, κεραμοβιομηχανίες και υαλουργίες σε διάφορες περιοχές.

Την υλοποίηση του Πρώτου Πεντάχρονου Πλάνου ακολούθησε η υιοθέτηση του ακόμα πιο φιλόδοξου Δεύτερου Πεντάχρονου Πλάνου το 1938, το οποίο περιλάμβανε επενδύσεις 112 εκ. τουρκικών λιρών και την κατασκευή εκατό νέων βιομηχανιών, καθώς και την ανάπτυξη εννέα κλάδων της βιομηχανίας μεταξύ αυτών των τροφίμων, της μηχανολογίας, των θαλάσσιων μεταφορών και της παραγωγής ηλεκτρισμού.

Το Δεύτερο Πεντάχρονο Πλάνο σκόπευε συγκεκριμένα στη μεγαλύτερη εκμετάλλευση της εξορυκτικής βιομηχανίας και της θαλάσσιας ακτογραμμής της χώρας, στην εκβιομηχάνιση των περιοχών Ζονγκουλντάκ, Καραμπούκ, Ερζερούμ, Σίβας και Τραπεζούντας, μέσω δημιουργίας εργοστασίων χάλυβα, άνθρακα, τσιμέντου, νηματοργίας και λιμανιού αντίστοιχα και της βελτίωσης του υπάρχοντος σιδηροδρομικού δικτύου.

Τα έργα όμως, η κατασκευή των οποίων προβλέπονταν στο Δεύτερο Πλάνο, δεν σταματούσαν εδώ.

Το Υπουργείο Οικονομικών της Τουρκίας θα προχωρούσε μέσα στα επόμενα πέντε χρόνια, στην κατασκευή εργοστασίων αγροτικών μηχανημάτων, παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, ορυκτέλαιου, ζάχαρης, αλουμινίου και κονσερβοποιίας στις περιοχές της Άγκυρας, της Προύσας και της Κιουτάχεια. Ακόμα προβλέπονταν μέτρα ενδυνάμωσης του κλάδου της οικοδομής, της εμπορικής ναυτιλίας και της ενίσχυσης των αγροτικών εξαγωγών (Hale, 2014 & Μπερμπέρογλου, 2000).

Όπως προείπαμε η επίτευξη των δύο πεντάχρονων βιομηχανικών πλάνων απαιτούσε επενδύσεις δεκάδων εκατομμυρίων τουρκικών λιρών, η ύπαρξη των οποίων επιτεύχθηκε χάρη στην ίδρυση της SumerianBank και της EtiBank.

Η πρώτη ιδρύθηκε το 1933 με ονομαστικό κεφάλαιο 20 εκ. τουρκικές λίρες, το οποίο αυξήθηκε μέχρι το 1946 σε 200 εκ. λίρες. Η SumerianBank αντικατέστησε την Τράπεζα για την Βιομηχανία και τα Ορυχεία και χρηματοδοτούσε κυρίως ιδιωτικές επιχειρήσεις σχετικές με τους κλάδους της κλωστοϋφαντουργίας, της ζάχαρης, της παραγωγής ενέργειας, των κεραμικών και του θείου.

Το 1935 το κράτος προχώρησε στην ίδρυση της EtiBank, η οποία δραστηριοποιούνταν κυρίως στους κλάδους της εξόρυξης του σιδήρου και του χαλκού, και ήταν ιδιαίτερα ανταγωνιστική με αντίστοιχες ιδιωτικές επιχειρήσεις, οι οποίες παρήγαν λιγνίτη και χρώμιο (Hale, 2014).

Το νομοθετικό πλαίσιο το οποίο ενίσχυσε τις συγκεκριμένες προσπάθειες του τουρκικού καθεστώτος να διαχειριστεί το ίδιο την οικονομία της χώρας, περιλάμβανε το νόμο περί διεθνών συναλλαγών το 1929, την επιβολή κυριαρχίας των κρατικών τραπεζών οι οποίες θα κατείχαν το 58% του εγχώριου πλούτου το 1930, το νόμο σχετικά με την προστασία της αξίας της τουρκικής λίρας την ίδια χρονιά ταυτόχρονα με την εγκαθίδρυση της Κεντρικής Τράπεζας, το νόμο που ρύθμιζε τις εξαγωγές εμπορευμάτων κυρίως ως προς την ποιότητα των εμπορευμάτων αυτών, επίσης το

1930, καθώς και τη νομοθετική ρύθμιση η οποία καθόριζε τις ποσοστώσεις στις εισαγωγές της χώρας η οποία ορίστηκε το 1931 (Boratav, 1981).

Αποτελεί γεγονός πως η κρατιστική πολιτική του κεμαλικού καθεστώτος τη δεκαετία του 1930 έφερε ως αποτέλεσμα τη βελτίωση της τουρκικής βιομηχανίας σχετικά με τη δεκαετία του 1920, με άνοδο κατά 5,4% του ΑΕΠ, όπως επίσης το τουρκικό κράτος κατάφερε να εξασφαλίσει μέχρι και τα μέσα του 1940 πλεονάσματα και αυξήσεις στα συναλλαγματικά έσοδα της χώρας και βελτίωση στο ισοζύγιο πληρωμών (Μπερμπέρογλου, 2000 & Pamuk, 2007).

Παρόλα αυτά η επαλήθευση της ιστορικής αναγκαιότητας του κρατικισμού, ως οικονομικού εργαλείου προστασίας και στήριξης της καπιταλιστικής παραγωγής της Τουρκίας του 1930, περιλάμβανε και τις βαριές θυσίες στις οποίες υπέβαλε το κράτος την τουρκική εργατική τάξη ώστε να επιτευχθεί η διευρυμένη παραγωγή κεφαλαίου στην τουρκική κοινωνία.

Οι Τούρκοι εργάτες την περίοδο της οικονομικής κρίσης, αλλά και της περιόδου ανόρθωσης της οικονομίας της χώρας τους που ακολούθησε, υπέστησαν άνοδο του κόστους ζωής εξαιτίας της απότομης αύξησης στις τιμές των εμπορευμάτων που οι ίδιοι παρήγαν, και της επόμενης μείωσης στους μισθούς τους λόγω αυτού του γεγονότος (Feroz, 1993).

Σύμφωνα με τα στοιχεία που διαθέτουμε το μέγεθος της εργατικής τάξης της Τουρκίας τη δεκαετία του 1920 θεωρούνταν ακόμα αμελητέο επί του συνολικού πληθυσμού και ανέρχονταν σε 60.000 άτομα το 1927, ενώ σύμφωνα με άλλα στοιχεία οι εργάτες που απασχολούνταν σε εργοστάσια των οποίων το εργατικό δυναμικό υπερέβαινε τα 4 άτομα υπολογίζονται σε 150.000 εργάτες ή 10% της συνολικής εργατικής δύναμης (Μπερμπέρογλου, 2000 & Feroz, 1993). Μέσω όμως της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία και της απότομης ανάπτυξης του βιομηχανικού τομέα σ' αυτήν, το μέγεθος της εργατικής τάξης αυξάνεται επίσης ραγδαία τη δεκαετία του 1930 όπου στις αρχές της δεκαετίας του 1940 προσεγγίζει τα 427.000 άτομα.

Η μισθολογική κατάσταση των μισθωτών, στο βιομηχανικό και τραπεζικό κλάδο της οικονομίας, ακολουθεί στις περισσότερες κρατικές και ιδιωτικές επιχειρήσεις στις δεκαετίες 1930 και 1940 μειωτική τάση. Για παράδειγμα, οι υπάλληλοι της τράπεζας Sumerian κατά το 1943 λάμβαναν χαμηλότερους μισθούς από το 1939. Αντίστοιχα οι μισθοί εργατών σε ανθρακωρυχεία και εργοστάσια παραγωγής ενέργειας τα οποία ανήκαν στην EtiBank, κατά τη διάρκεια της χρονιάς 42-43, μειώθηκαν πάνω από το μισό.

Θα πρέπει να λάβουμε υπόψη την ιδιαίτερη θέση που κατείχαν στη μισθολογική κλίμακα οι γυναίκες εργάτριες, οι οποίες ελάμβαναν σαφώς μικρότερους μισθούς σε σχέση με τους άνδρες εργάτες.

Οι βιομηχανικοί κλάδοι στους οποίους αυτές κυρίως συγκεντρώνονταν, περιλάμβαναν την κλωστοϋφαντουργία, τα χαλιά και την καπνοβιομηχανία. Αν και από τα στοιχεία που διαθέτουμε, μπορούμε να εξάγουμε το συμπέρασμα πως τα εργοστάσια που αυτές εργάζονταν, απασχολούσαν συνήθως λίγα εργατικά χέρια (Μπερμπέρογλου, 2000 & Feroz, 1993).

Παρά την υποχώρηση όμως στους μισθούς των Τούρκων εργατών, οι ίδιοι κατέληγαν να εργάζονται, μέσω και της τελειοποίησης των μεθόδων παραγωγής, τουλάχιστον 11 ώρες την ημέρα.

Η εκμετάλλευση όμως των εργατών δεν πραγματοποιούνταν αποκλειστικά μέσω της μισθολογικής πολιτικής των επιχειρήσεων αλλά και της φορολογικής πολιτικής του τουρκικού κράτους, το οποίο ενώ μείωσε τους φόρους των καπιταλιστών από 46,3 εκ. τουρκικές λίρες το 1923 σε 43,7 εκ. το 1939, αύξησε τους φόρους των εργατικών και λαϊκών στρωμάτων από 25,9 εκ τουρκικές λίρες το 1923 σε 140,6 εκ. το 1939.

Αυτές οι συνθήκες δημιούργησαν μείωση του επιπέδου ζωής των εργατών σε πτυχές της καθημερινότητας και της εργασίας τους, όπως η υποχώρηση όσον αφορά την κατανάλωση βασικών ειδών ανάγκης και αντίθετα την αύξηση των εργατικών ατυχημάτων στους χώρους εργασίας, εξαιτίας της αύξησης της παραγωγικότητας. Η χειροτέρευση των όρων ζωής των εργατών, οδήγησε σε επίτευξη του αντικειμενικού στόχου του κρατισμού, ώστε να αυξηθεί η συσσώρευση κεφαλαίου. Κατά τα χρόνια 1935 έως 1941 το ποσοστό της υπεραξίας, σημείωσε ιδιαίτερη αύξηση, προσεγγίζοντας το ποσοστό του 318,2% το 1939 σε σχέση με το 172% το 1932 (Μπερμπέρογλου, 2000).

Ο μετασχηματισμός της Τουρκίας, τον οποίον ανέλαβε το στρατιωτικό και γραφειοκρατικό καθεστώς των κεμαλιστών, αφορούσε όχι μόνο την οικονομική βάση αλλά και το πολιτικό εποικοδόμημα της χώρας. Οι κεμαλιστές θεωρούσαν, πως ο εκσυγχρονισμός της τουρκικής κοινωνίας θα επιτευχθεί, εάν οι Τούρκοι υιοθετήσουν τον δυτικό τρόπο ζωής αποβάλλοντας ταυτόχρονα από τη δημόσια ζωή την ισλαμική παράδοση της χώρας.

Για αυτό το λόγο επιχείρησαν αφενός να αναπτύξουν τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής και αφετέρου να περιορίσουν το ρόλο της θρησκείας (Gokay, 2006).

Η συγκεκριμένη διαδικασία βασιζόταν στην πεποίθηση των κεμαλιστών, πως ο κοινωνικός μετασχηματισμός, δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω συντηρητικών, παραδοσιακών κοινωνικών σχέσεων και συμβόλων. Για αυτό το λόγο, το κεμαλικό καθεστώς, όφειλε να εφεύρει μια νέα ιδεολογία και νέα σύμβολα τα οποία μέσω πολιτικών και νομικών μεταρρυθμίσεων θα άλλαζαν τις συνειδήσεις και τις ζωές των Τούρκων (Feroz, 2014).

Η νέα αυτή κοινωνική και πολιτική θεωρία επικυρώθηκε στο Τρίτο Συνέδριο του Κόμματος των Ρεπουμπλικάνων το 1931, το οποίο διακήρυξε τις έξι αρχές στις οποίες θα βασίζονταν το καθεστώς : Το Ρεπουμπλικανισμό, τον Εθνικισμό, τον Λαϊκισμό, τον Κρατισμό, την Κοσμικότητα και την Επαναστατικότητα. Ο Ρεπουμπλικανισμός, αναφερόταν στην ανατροπή του οθωμανικού τρόπου διακυβέρνησης και του Χαλιφάτου. Ο Εθνικισμός περιλάμβανε την έννοια της κοινής εθνικής καταγωγής των Τούρκων. Ο Λαϊκισμός αναφερόταν στο διαχωρισμό Κράτους από τη θρησκεία και απέρριπτε τη θεωρία της ταξικής πάλης. Ο Κρατισμός, όπως προείπαμε, αποτέλεσε την οικονομική θεωρία κατά την οποία το Κράτος αναλάμβανε το ίδιο τη διαδικασία συσσώρευσης κεφαλαίου στην οικονομία, ενώ η Κοσμικότητα περιλάμβανε ως αρχή την άσκηση της θρησκείας, αποκλειστικά στην προσωπική ζωή του πιστού (Feroz, 2014).

Ο Κεμαλισμός είχε λάβει πολιτική υλική υπόσταση, μέσω των μεταρρυθμίσεων και των νέων κοινωνικών σχέσεων απευθείας με την ανάληψη της πολιτικής εξουσίας της Τουρκικής Δημοκρατίας το 1923.

Οι Ρεπουμπλικάνοι αρχικά προχώρησαν το 1924 στην κατάργηση του Χαλιφάτου και στην αντικατάσταση του αραβοπερσικού αλφαβήτου από το λατινικό και στην αφαίρεση το 1928 του άρθρου του Συντάγματος της Τουρκικής Δημοκρατίας, το οποίο περιέγραφε το Ισλάμ, ως την επίσημη θρησκεία του νεοϊδρυθέντος κράτους.

Υπήρξαν νομοθετήματα τα οποία απαγόρευαν τις θρησκευτικές διακρίσεις οι οποίες χαρακτήριζαν τον τρόπο ενδυμασίας την ανθρώπων, όπως το φέσι για τους άνδρες και το κάλυμμα της κεφαλής για τις γυναίκες, όπως επίσης και άλλα, τα οποία μειώσανε την επιρροή που κατείχαν έως τότε στον τουρκικό πληθυσμό θρησκευτικά πρόσωπα όπως οι δερβίσηδες, ενώ το 1926 υπήρξε η ανατροπή ενός ακόμα

σημαντικότερου έως τότε θρησκευτικού θεσμού, της Σαρία, η οποία καταργήθηκε τη συγκεκριμένη χρονιά (Feroz, 1993).

Ένα από τα πιο δραστικά μέτρα που έλαβε το κεμαλικό καθεστώς, ώστε να επιφέρει ριζικότερες αλλαγές στη συνείδηση και στον πολιτισμό των ανθρώπων, ήταν η βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας κυρίως όσον αφορά τις αγροτικές περιοχές αυτής. Το τουρκικό κράτος προχώρησε σε τεράστιες επενδύσεις κατασκευής σχολικών κτιρίων και μορφωτικών ιδρυμάτων σε ολόκληρη τη χώρα. Μέχρι το 1948 είχαν κατασκευαστεί 20 μορφωτικά κέντρα στα οποία φοίτησαν 25.000 μαθητές. Αποτέλεσμα αυτών των προσπαθειών ήταν να αυξηθεί το ποσοστό του πληθυσμού που μπορούσε να διαβάσει και να γράψει, από 8% το 1928 σε 20% το 1935 και 30% στα μέσα της δεκαετίας του 1940 (Feroz, 1993).

Για τους κεμαλιστές, ο απεγκλωβισμός του πληθυσμού από τις πρακτικές της παράδοσης και της θρησκείας σχετιζόταν με τη βελτίωση της θέσης της γυναίκας, στην τουρκική κοινωνία. Αυτή η βελτίωση αφορούσε αφενός τη μαζικότερη παρουσία της γυναίκας στην αγορά εργασίας μέσω της εκβιομηχάνισης, αλλά και της δημιουργίας θέσεων εργασίας ως δασκάλες, δικαστικοί, δικηγόροι αλλά και αστυνομικοί, καθώς επίσης και της παραχώρησης της ψήφου τη δεκαετία του 1930. Αυτές οι αλλαγές όμως αφορούσαν και μεγαλύτερη είσοδο των γυναικών στην εκπαίδευση, τη δημόσια διοίκηση, αλλά και τις αλλαγές στη μορφή της οικογένειας, εφόσον αυξήθηκαν οι περιπτώσεις πυρηνικών οικογενειών, αλλά και γάμων δίχως προξενιά (Feroz, 1993).

Ο οικονομικός, πολιτικός και κοινωνικός μετασχηματισμός, που επιχείρησε το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα κατά τις δεκαετίες του 1920 και 1930, σαφώς και δεν θεωρούνται ανώδυνες ιστορικές διαδικασίες. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές δημιούργησαν έντονες κοινωνικές και οικονομικές αντιθέσεις στην τουρκική κοινωνία.

Παρά την οικονομική ανάπτυξη που παρατηρήθηκε ειδικά την δεκαετία του 1930, η οικονομική κρίση του 1929 άφησε βαθιές πληγές στην τουρκική εργατική τάξη. Παράλληλα ο αντίκτυπος από τις απόπειρες εκσυγχρονισμού της κοινωνίας από το τουρκικό κράτος, δημιούργησαν προοδευτικές ρωγμές στις συνειδήσεις των Τούρκων πολιτών, παρόλα αυτά όμως τα εργατικά και λαϊκά στρώματα της Τουρκίας δεν βίωσαν ραγδαία βελτίωση των υλικών όρων ζωής τους.

Άλλωστε η προσπάθεια των κεμαλιστών να αλλάξουν εκ βάθρων την εικόνα της Τουρκίας, σε σχέση με την οικονομία, την πολιτική και τη θρησκεία, νοσηματοδοτούνταν από την επιθυμία τους να προστατέψουν και να ενισχύσουν τη

θέση της τουρκικής αστικής τάξης. Αυτή η προστασία προϋπέθετε την καταστολή και αντιμετώπιση κάθε διάθεσης ανασύνταξης και ισχυροποίησης του τουρκικού εργατικού κινήματος, ώστε να επιτευχθεί, η αναγκαία συνθήκη για την συσσώρευση κεφαλαίου, ταξική ειρήνη.

Για το λόγο αυτό το κεμαλικό καθεστώς επέδειξε ιδιαίτερη προτίμηση στους νόμους που υφίσταντο σε χώρες όπως η φασιστική Ιταλία και η ναζιστική Γερμανία στους οποίους βασίστηκε ώστε να υιοθετήσει τους δικούς της ποινικούς και εργατικούς νόμους.

Επίσης ενώ ο Κεμαλισμός διεκήρυσσε αρχές όπως η ελευθερία λόγου και το δικαίωμα στην ίδρυση συνδικάτων, και πραγματοποίησης απεργιών και παρά την ψήφιση του Εργατικού Νόμου του 1936, το μονοκομματικό ρεπουμπλικανικό καθεστώς ουδέποτε κατοχύρωσε το δικαίωμα των εργατών στο συνδικαλισμό, την απεργία, την δημόσια συγκέντρωση ακόμα και τον κατώτατο μισθό. Η μόνη κατάκτηση που πρόσφερε στα εργατικά στρώματα ο συγκεκριμένος νόμος, υπήρξε η νομιμοποίηση σε διάφορους κλάδους της βιομηχανίας, της υποχρέωσης των εργοδοτών να μην επεκτείνουν την εργάσιμη εβδομάδα σε περισσότερες των 56 ωρών και κάποιες βελτιώσεις στις συνθήκες εργασίας των γυναικών και παιδιών κάτω των 16 ετών (Feroz, 1993, Μπερμπέρογλου, 2000 & Hale, 2014).

Παρά τις αντικειμενικές δυσκολίες που υπήρχαν στην ανάπτυξη ταξικής συνείδησης των εργατών, όπως ο μικρός αριθμός αυτών στην τουρκική κοινωνία και το γεγονός πως ένα μεγάλο μέρος αυτών ήταν γυναίκες και παιδιά πολλές φορές κάτω των 15 ετών, επομένως θεωρούνταν ιδιαίτερα περίπλοκη η ωρίμανση της συνείδησής τους, οι κοινωνικές αντιθέσεις τις οποίες δημιούργησε η ανάπτυξη του καπιταλισμού στην Τουρκία, κατά τις δεκαετίες του 1920 και 1930, δεν ήταν δυνατόν να μην οδηγήσουν σε αντιδράσεις την εργατική τάξη της χώρας, η οποία ήδη από τις αρχές ύπαρξης της Τουρκικής Δημοκρατίας άρχισε να κινητοποιείται ώστε να βελτιώσει τη θέση της στην κοινωνία.

Το 1923 με αφορμή τον εορτασμό της Εργατικής Πρωτομαγιάς ξεσπάει ένα κύμα απεργιών και κινητοποιήσεων στις βιομηχανικές περιοχές όλης της χώρας. Το καλοκαίρι της ίδια χρονιάς στα ορυχεία των περιοχών Ζογκουλντάκ και Ερεγκλί 12.000 εργάτες κινητοποιούνται απεργώντας και απαιτούν βελτίωση των συνθηκών εργασίας. Την ίδια περίοδο στο εργοστάσιο παραγωγής μύρας Μπομόντι στην Κωνσταντινούπολη οι εργάτες ξεσηκώνονται εναντίον των απολύσεων στις οποίες είχε προχωρήσει η εταιρία τον προηγούμενο Μάρτιο.

Τον Οκτώβριο του 1923 οι εργαζόμενοι στους Ανατολικούς Σιδηροδρόμους, προχωρούν επίσης σε απεργιακές κινητοποιήσεις ενώ συγκεντρώσεις πραγματοποιούνται την Πρωτομαγιά της επόμενης χρονιάς το 1924, τις οποίες καταστέλλει βίαια η αστυνομία και η χωροφυλακή προχωρώντας σε συλλήψεις των πρωτεργατών αυτών.

Παρά την καταστολή όμως την οποία επιδεικνύει ο κρατικός μηχανισμός, στις διαδηλώσεις και τις κινητοποιήσεις των εργαζομένων, τα εργατικά στρώματα της Τουρκίας φαίνονται αποφασισμένα να συγκρουστούν με το τουρκικό κράτος και τις κοινωνικές δυνάμεις που αυτό προστατεύει. Τη σκυτάλη των κινητοποιήσεων, λαμβάνουν οι εργάτες του δήμου της Κωνσταντινούπολης και οι οδηγοί τραμ της πόλης, οι οποίοι συγκρούονται με τις δυνάμεις ασφαλείας.

Το 1926 2.000 εργάτες της σιδηροδρομικής γραμμής Σομά – Μπαντιρμά, κινητοποιούνται εναντίον της επέκτασης του ωραρίου εργασίας τους, ενώ το 1927 οι ναυτεργάτες της Κωνσταντινούπολης αρνούνται να εργαστούν για την εταιρεία .Λιμάν Σιρκετί και 320 από αυτούς συλλαμβάνονται, ενώ τον Ιούλιο – Αύγουστο του ίδιου έτους υπάλληλοι της γραμμής Άδανα – Νισαϊμπίν, κινητοποιούνται επί 20 ημέρες ώστε να πετύχουν αποδοχές κατά τη διάρκεια των διακοπών και υπερωριών καθώς και παύση των απολύσεων. Στις κινητοποιήσεις παρεμβαίνει η αστυνομία η οποία συγκρούεται με τους εργάτες, με αποτέλεσμα συλλήψεις και θανάτους εργατών (Gokay, 2006 &Feroz, 1995).

Οι εργατικές κινητοποιήσεις όμως, δεν είναι μορφή πάλης αποκλειστικά μόνο των ανδρών εργατών καθώς σ' αυτές συμμετέχουν και γυναίκες εργάτριες βιομηχανιών της χώρας, όπως για παράδειγμα οι εργάτριες της καπνοβιομηχανίας στο Ορτακόυ της Κωνσταντινούπολης.

Η οικονομική κρίση, η οποία έπληξε την τουρκική οικονομία στα τέλη της δεκαετίας του 1920 και στις αρχές του 1930, όξυνε και ευνόησε ακόμα περισσότερο τις συνθήκες, οι οποίες διατήρησαν τη σύγκρουση ανάμεσα στην τουρκική αστική και εργατική τάξη.

Σ' όλη την έκταση της Τουρκίας δεν έλειψαν απεργίες, διαδηλώσεις και κινητοποιήσεις αλλά και εορτασμοί της Πρωτομαγιάς, οι οποίες εξ αιτίας της κατασταλτικής διάθεσης του κεμαλικού καθεστώτος, το οποίο είχε κηρύξει παράνομη την ύπαρξη συνδικάτων και απεργιακών κινητοποιήσεων, κατέληγαν στις περισσότερες των περιπτώσεων σε σκληρές συγκρούσεις με τις δυνάμεις καταστολής και απώλεια της ελευθερίας και της ζωής χιλιάδων εργατών οι οποίοι

συλλαμβάνονταν και κατέληγαν στη φυλακή, στην εξορία ή στα εκτελεστικά αποσπάσματα (Gokay, 2006).

Η πολιτική πρωτοπορία του εργατικού κινήματος που αναπτύσσονταν στην Τουρκία την ίδια περίοδο, ανήκε στο Κομμουνιστικό Κόμμα Τουρκίας, το οποίο στις αρχές της δεκαετίας του 1920 ήταν βαριά πληγωμένο, αδύναμο και ανενεργό, από τις απώλειες που είχε προκαλέσει σ' αυτό το νεοσύστατο κεμαλικό καθεστώς. Με νέο Γραμματέα τον Σεφίκ Χοσνού, ύστερα από τη δολοφονία των μελών της προηγούμενης Κεντρικής Επιτροπής και του Γραμματέα αυτής Μουσταφά Σουφί, και όντας μέσα σε συνθήκες παρανομίας, επιχειρούσε να αναπτύξει την ιδεολογική του βάση μέσω της οποίας θα καθοδηγούσε το εργατικό κίνημα.

Κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, το Κομμουνιστικό Κόμμα της Τουρκίας, έθεσε σαν προτεραιότητά του την ιδεολογική και πολιτική παρέμβαση κυρίως στην εργατική τάξη της Κωνσταντινούπολης, χρησιμοποιώντας ως αφετηρία της συγκεκριμένης επιλογής το γεγονός πως η Κωνσταντινούπολη αποτελούσε το μεγαλύτερο αστικό βιομηχανικό κέντρο της Τουρκίας με το μεγαλύτερο ποσοστό Τούρκων εργατών συγκεντρωμένο σ' αυτήν, παρά σε άλλες πόλεις όπως η Άγκυρα και η Σμύρνη.

Η παρέμβασή του πραγματοποιούνταν κυρίως με παράνομα κομματικά έντυπα, όπως το επίσημο περιοδικό του κόμματος Αϊντινλίκ, στο οποίο αρθρογραφούσε μεταξύ άλλων και ο Ναζίμ Χικμέτ, καθώς και με άλλες εκδόσεις όπως τα περιοδικά Γιολντάς, Οράκ Τζεκίντζ, Ινκιλάπ Γιολού (Gokay, 2006).

Μπορεί όμως το επίπεδο ανάπτυξης του εργατικού κινήματος να βρισκόταν σε ανοδική πορεία κατά το μεσοπόλεμο, το επίπεδο όμως της θεωρητικής ωρίμανσης του κόμματος χαρακτηριζόταν από αδυναμίες, συγχύσεις και παλινωδίες.

Μπορούμε να σταθούμε σ' ένα ιστορικό γεγονός που συνέβη στις αρχές της δεκαετίας του '20, και πιστοποιεί τις θεωρητικές αυτές αδυναμίες, τις οποίες κληρονόμησε η περίοδος γέννησης του κομμουνιστικού κινήματος, στην νέα ηγεσία του κόμματος.

Το 1925 στις ανατολικές περιοχές της Τουρκίας έλαβε χώρα η πρώτη κουρδική εξέγερση εναντίον του τουρκικού καθεστώτος με ηγέτη τον Σείχ Σαΐντ. Ενδεικτικό της στάσης του Κομμουνιστικού Κόμματος έναντι του κεμαλικού καθεστώτος αποτέλεσε η αντίδραση του Κόμματος στην εξέγερση αυτή. Το Κομμουνιστικό Κόμμα, μη έχοντας καθόλου δυνάμεις και παρέμβαση στον κουρδικό πληθυσμό, θεώρησε τη συγκεκριμένη κουρδική εξέγερση ως αντιδραστικό γεγονός το

οποίο στρεφόταν ενάντια στα συμφέροντα της εργατικής τάξης της Τουρκίας, και υπέρ των δυνάμεων του δυτικού ιμπεριαλισμού. Αντιθέτως με αυτές τις προσεγγίσεις, η θέση του απέναντι στον Κεμαλισμό, παρέμενε αρκετά υποστηρικτική προς αυτόν, με αφορμή και αυτό το γεγονός.

Οι Τούρκοι κομμουνιστές αφενός, αναγνώριζαν την αυταρχική και κατασταλτική φύση του καθεστώτος το οποίο είχαν επιβάλει οι στρατιωτικές και οι γραφειοκρατικές δυνάμεις της τουρκικής κοινωνίας, αφετέρου όμως διατηρούσαν την πεποίθηση πως το συγκεκριμένο καθεστώς, είχε δημιουργήσει τους όρους εκσυγχρονισμού της Τουρκίας έναντι των δυτικών δυνάμεων αλλά και της επιρροής του Ισλάμ, προς το οποίο το Κομμουνιστικό Κόμμα είχε ευκρινέστατη εχθρική στάση, στην κοινωνία, παρόλο που υπήρχαν και αναφορές μέσα στον κομματικό μηχανισμό, για την αμφίβολη στάση που διατηρούσε η τουρκική αστική τάξη απέναντι στο ξένο κεφάλαιο, η οποία χαρακτηριζόταν ενίοτε από εχθρότητα και άλλοτε από διάθεση συνεργασίας.

Επομένως και παρά τις αιματηρές απώλειες που είχαν υποστεί οι κομμουνιστές, καθώς και των δυσκολιών που αντιμετώπιζαν στη δράση τους από την κατασταλτική μανία του κεμαλικού καθεστώτος, κατά τα πρώτα χρόνια της ύπαρξής τους, επιβίωνε στις συνειδήσεις τους η στρατηγική τους αδυναμία να συνειδητοποιήσουν το γεγονός πως παρά τα μεγάλα βήματα που είχε διαβεί η τουρκική κοινωνία, προς τη δημιουργία ενός αστικού κοσμικού κράτους και μιας καπιταλιστικής οικονομίας, χάρη στον πρωτοπόρο ρόλο του Κεμαλισμού στη διαδικασία αυτή, ο ίδιος ήταν αντικειμενικά σύμμαχος και υπερασπιστής των συμφερόντων της αστικής τάξης της Τουρκίας, και αντίπαλος της εργατικής και του Κομμουνιστικού Κόμματος που την καθοδηγούσε (Gokay, 2006).

Ο Κεμαλισμός όμως δεν ήταν διατεθειμένος να συγχωρήσει τα θεμελιώδη αυτά ιδεολογικά λάθη των Τούρκων κομμουνιστών.

Το 1925 η τουρκική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Ισμέτ Ινονού, και με αφορμή την Κουρδική εξέγερση στις ανατολικές επαρχίες της χώρας, φρόντισε να εξοπλιστεί νομικά μέσω της ψήφισης του Νόμου για τη Διατήρηση της Τάξης το 1925, μέσω του οποίου επέβαλε το μονοκομματικό καθεστώς στην Τουρκία, και να περάσει στην επίθεση εναντίον κάθε φωνής αντιπολίτευσης στο καθεστώς, μέσω ενός κύματος διώξεων και εκτελέσεων Κούρδων, ισλαμιστών, κομμουνιστών και συνδικαλισμένων εργατών.

Ο Κεμαλισμός ήταν πλέον αποφασισμένος να θέσει υπό πλήρη έλεγχο κάθε κίνημα αμφισβήτησης του, μεταξύ αυτών του εργατικού και του κομμουνιστικού κινήματος.

Μέσα στα επόμενα δύο χρόνια 600 άνθρωποι εκτελέστηκαν από το καθεστώς και πολλών εξ αυτών τα σώματα κρεμάστηκαν στην κεντρική πλατεία της Άγκυρας.

Η καθοδήγηση όμως του Κομμουνιστικού Κόμματος δεν στάθηκε ικανή να αναλύσει ορθά τις συνθήκες που είχαν διαμορφωθεί στην Τουρκία κατά την περίοδο του μεσοπολέμου.

Συνέχιζε να επιδεικνύει την προτίμησή του στον Κεμαλισμό έναντι του Ισλάμ, θεωρώντας τον πρώτο ως σύμμαχο και στυλοβάτη του δημοκρατικού αντιιμπεριαλιστικού πολιτεύματος της Τουρκικής Δημοκρατίας. Ενώ ο κομματικός μηχανισμός βρισκόταν υπό διάλυση, ο Σεφίκ Χοσνού αρθρογραφούσε στο Αϊντινλίκ, απαντώντας στην κριτική που ασκούταν στο Κομμουνιστικό Κόμμα Τουρκίας από την Κομιντέρν, σχετικά με την υποστήριξη που αυτό έδειχνε στην τουρκική αστική τάξη και το κράτος της.

Ανέφερε πως το κεμαλικό καθεστώς είχε καταφέρει βαρύ πλήγμα εναντίον των φεουδαρχικών και θρησκευτικών κατάλοιπων της οθωμανικής περιόδου, που υφίσταντο στην τουρκική κοινωνία και πως το καθεστώς ήταν υπερασπιστής του τουρκικού λαού εναντίον των δυτικών ιμπεριαλιστικών δυνάμεων.

Για τον Χοσνού η συγκεκριμένη στρατηγική θεωρούνταν η μοναδική σωστή για την τουρκική αριστερά, επομένως θεωρούνταν αναγκαία η πλήρης υποστήριξη στην τουρκική αστική κυβέρνηση η οποία δίνονταν μέσα από τα άρθρα του στα κομματικά έντυπα.

Το κεμαλικό καθεστώς φρόντισε να «επιβραβεύσει» τη στάση της καθοδήγησης του Κομμουνιστικού Κόμματος απέναντί του, κλείνοντας το 1925 όλα τα κομματικά έντυπα, να συλλάβει τον Σεφίκ Χοσνού και 480 ακόμα μέλη του Κομμουνιστικού Κόμματος το 1927, και να τους φέρει ενώπιον της δικαιοσύνης και στη συνέχεια εντός των φυλακών. Ο ίδιος ο Σεφίκ Χοσνού στάλθηκε εξορία στην Ευρώπη το 1929 (Gokay, 2006).

Στα τέλη της δεκαετίας του 1920 και μέσω σκληρότατης καταστολής από τα κεμαλικά θεσμικά όργανα, άρχισαν να υφίστανται τριγμοί και προστριβές στον Κομματικό μηχανισμό, όσον αφορά τη στάση που κρατούσε το Κομμουνιστικό Κόμμα απέναντι στον Κεμαλισμό.

Μέσα από κομματικά έντυπα όπως Ο Κομμουνιστής το 1929, το κεμαλικό καθεστώς, παρουσιάζονταν ως αστικό φεουδαρχικό καθεστώς, το οποίο είχε εγκαταλείψει κάθε ψήγμα αριστερής και αντιιμπεριαλιστικής ιδεολογίας.

Τη συνέχεια έκανε η κομματική εφημερίδα *Ινκίλάπ Γιολού*, η οποία ασκούσε κριτική εναντίον της καταπίεσης που υφίστατο ο κουρδικός πληθυσμός από το τουρκικό κράτος.

Το Κομμουνιστικό Κόμμα, δεν δίστασε να κηρύξει στο πρόγραμμά του το 1931 ευθεία ολομέτωπη επίθεση στο κεμαλικό καθεστώς, ως απάντηση στα λόγια του ίδιου του Μουσταφά Κεμάλ, ο οποίος το 1929 ταύτισε τον κομμουνισμό με την προδοσία.

Η ιδεολογική αντιπαράθεση, που λάμβανε χώρα στα όργανα του Κόμματος κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, δεν ήταν «αναίμακτη», καθώς οδήγησε σε διαγραφές και αποχωρήσεις μελών και στελεχών του Κόμματος όπως ο Ναζίμ Χικμέτ το 1930.

Το κόμμα προσπαθούσε να φέρει και να εναρμονίσει τη θεωρία του στις συνθήκες που υπήρχαν στην τουρκική κοινωνία, στην οποία παρατηρούνταν όπως είδαμε άνοδος του εργατικού κινήματος, αλλά αδυναμία θεωρητικής και οργανωτικής καθοδήγησης από την πολιτική του πρωτοπορία, το Κομμουνιστικό Κόμμα Τουρκίας.

Δεν θα πρέπει να θεωρήσουμε όμως αυτές τις διαδικασίες θεωρητικής, ιδεολογικής, πολιτικής, αλλά και οργανωτικής ωρίμανσης καθώς και ανασυγκρότησης, ως ευθύγραμμες, ομαλές και δίχως πτωγυρίσματα (Gokay, 2006).

Το 1935 στο 7^ο Συνέδριο της Κομιντέρν το τουρκικό Κομμουνιστικό Κόμμα, αποφάσισε να υιοθετήσει εκ νέου μια πιο διαλλακτική στάση απέναντι στον Κεμαλισμό. Ο παράγοντας που οδήγησε στην επανεμφάνιση αυτού του συλλογισμού, θεωρούνταν το γεγονός πως παρά την ευθεία προτίμηση του Κεμαλισμού, να υπερασπιστεί τα αστικά συμφέροντα, υπήρχαν ακόμα στοιχεία αριστερών και προοδευτικών χαρακτηριστικών μέσα σ' αυτόν. Οι κομμουνιστές αποφάσισαν να αυξήσουν την παρέμβασή τους στα μορφωτικά ιδρύματα του κεμαλικού κράτους, έχοντας ως σκοπό να εντοπίσουν και να προσεταιριστούν, φιλικά προς αυτούς, στοιχεία στον εν λόγω θεσμό.

Για τους Τούρκους κομμουνιστές υπήρχε και ένας επί πλέον κρατικός θεσμός εκ των στυλοβατών του Κεμαλισμού, ως θεωρία αλλά και ως πολιτική πράξη, στον οποίο εντοπίζονταν ίχνη αριστερής και δημοκρατικής σκέψης, τα οποία δημιουργούσαν πρόσφορο έδαφος παρέμβασης σ' αυτόν.

Ο συγκεκριμένος θεσμός δεν ήταν άλλος από τις τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις στις οποίες, ο μηχανισμός του Κομμουνιστικού Κόμματος γρήγορα επιχείρησε να δημιουργήσει πυρήνες.

Οι ισχυρισμοί των κομμουνιστών για την ύπαρξη ώριμων υποκειμενικών συνθηκών, ώστε να δημιουργηθούν σε μονάδες του τουρκικού Στρατού θύλακες αριστερών αξιωματικών, υπήρξαν βάσιμοι. Σύμφωνα με τα στοιχεία, το 1938 εντοπίστηκε θύλακας αριστερής παρέμβασης στη Ναυτική Ακαδημία και στο καταδρομικό του Πολεμικού Ναυτικού, Γιαβούζ.

Το Πολεμικό Ναυτικό υπήρξε το πιο φιλόξενο για τη δημιουργία τέτοιων πυρήνων στους οποίους δρούσαν μέλη και στελέχη του Κόμματος. Όπως ήταν όμως αναμενόμενο, το τουρκικό κράτος αντέδρασε ταχύτατα εντοπίζοντας αι εξαρθρώνοντας τέτοιες ομάδες μέσα στο στράτευμα.

Η αντίδρασή του, στους καθοδηγητές τέτοιων αριστερών μικροομάδων, στις οποίες συσπειρώνονταν αριστεροί και προοδευτικοί αξιωματικοί ήταν σφοδρότατη και δεν άφηνε περιθώρια αμφισβήτησης της κυριαρχίας της κεμαλικής ιδεολογίας στις τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις.

Ο καθοδηγητής της αριστερής ομάδας που δρούσε στο Γιαβούζ, ο Ναζίμ Χικμέτ, στάλθηκε για καταναγκαστική εργασία για 28 χρόνια, ενώ ο Χικμέτ Κιβιλτζιμί υπαίτιος για τη δημιουργία αντίστοιχης ομάδας σε μονάδα του Πολεμικού Ναυτικού καταδικάστηκε σε φυλάκιση (Gokay, 2006).

Παρά την πρόσκαιρη επίτευξη του σκοπού του Κομμουνιστικού Κόμματος, να ιδρύσει ομάδες παρέμβασης σε θεσμούς του κεμαλικού κράτους, θέτοντάς τους ως προτεραιότητα έναντι της παρέμβασης των οργάνωσών του, στα στρώματα των βιομηχανικών εργατών, τα οποία αντικειμενικά αποτελούν την κοινωνική αυτή τάξη, την οποία καθοδηγεί το Κομμουνιστικό Κόμμα στην πάλη του με την αστική τάξη και το αστικό κράτος, μηχανισμούς τους οποίους, όπως οι Ένοπλες Δυνάμεις, θεωρούσε συμμάχους, αυτή η απόπειρα αποτελεί χαρακτηριστικότατο παράδειγμα της αδυναμίας του, να εκτιμήσει σωστά τη θέση των διάφορων κοινωνικών ομάδων και πολιτικών δυνάμεων και τα συμφέροντα που αυτές υπερασπίζονταν.

Αυτή η διαστρέβλωση της μαρξιστικής θεωρίας ίσως σχετίζονταν, και με την αδύναμη παρουσία των μελών του Κομμουνιστικού Κόμματος στους βιομηχανικούς κλάδους της οικονομίας, και την ελλιπέστατη επαφή του με τα εργατικά στρώματα.

Η θεωρητική του αδυναμία και εμμονή, να θεωρεί ως συμμάχους κοινωνικά στρώματα και θεσμούς, οι οποίοι αντικειμενικά βρίσκονταν στην αντίπερα όχθη σε σχέση με αυτό ήταν ένα λάθος το οποίο η ίδια η ζωή δεν θα άφηνε ασυγχώρητο.

Ενώ οι ιδεολογικές διεργασίες στο Κομμουνιστικό Κόμμα Τουρκίας συνεχίζονταν, η κατάσταση στην οικονομία της χώρας άρχισε σταδιακά να μεταβάλλεται με αφορμή την κήρυξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, εξ αιτίας του ενδεχομένου να εμπλακεί σ' αυτόν και η Τουρκία, το κεμαλικό καθεστώς ψήφισε το 1940 τον Επείγοντα Εθνικό Νόμο, ο οποίος παρείχε στο στρατιωτικό γραφειοκρατικό καθεστώς εκτεταμένες αρμοδιότητες, σχετικά με τη ρύθμιση της παραγωγής και των σχέσεων που υφίσταντο μεταξύ εργατών και εργοδοτών και της πλήρους κατάργησης κάθε δικαιώματος των πρώτων, ώστε η τουρκική οικονομία να λειτουργήσει ομαλά προμηθεύοντας τις Ένοπλες Δυνάμεις της χώρας με κάθε αναγκαίο για τον πόλεμο υλικό.

Τα μέτρα του συγκεκριμένου νόμου επηρέαζαν κυρίως τον κλάδο της εξορυκτικής βιομηχανίας, η οποία ήταν υπεύθυνη για την προμήθεια στο στράτευμα των πρώτων υλών για την κατασκευή του εξοπλισμού του. Μέχρι και το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου εργάζονταν συνολικά 29.000 εργάτες στα ορυχεία άνθρακα της χώρας, 2.200 άτομα στα ορυχεία χαλκού και 300 εργάτες στα ορυχεία θειώδους άλατος. Το κράτος διαχώρισε τα συγκεκριμένα εργατικά χέρια σε μόνιμους εργάτες, σε εθελοντές προσωρινούς, σε επιστρατευμένους αλλά και σε κρατούμενους των φυλακών τους οποίους οδηγούσαν για εργασία στα ορυχεία.

Με αφορμή τον Επείγοντα Εθνικό Νόμο η εργατική τάξη της Τουρκίας τη δεκαετία του 1940 αντίκρυσε μια ραγδαία καταβαράθρωση των συνθηκών ζωής και εργασίας της, εφόσον οι επιπτώσεις του νόμου δεν σχετίζονταν αποκλειστικά με τους εργάτες της εξορυκτικής βιομηχανίας αλλά αντίθετα επεκτάθηκαν και συμπεριελάμβαναν όλους τους κλάδους της βιομηχανίας της Τουρκίας.

Ένα από τα άρθρα του συγκεκριμένου νόμου, ήταν η υποχρεωτική αύξηση των ωρών εργασίας από τις 8 ώρες στις 11, μέτρο το οποίο αφορούσε κυρίως γυναίκες και παιδιά, εφόσον οι άνδρες σε αρκετές περιπτώσεις εργάζονταν έως 12 με 13 ώρες.

Παράλληλα με την επέκταση των ωρών εργασίας νομοθετήθηκε αρχικά στους χώρους της πολεμικής βιομηχανίας, και αργότερα και στους υπόλοιπους κλάδους της οικονομίας, η κατάργηση των διακοπών του Σαββατοκύριακου.

Εξαιτίας της κήρυξης του πολέμου και της επιστράτευσης ανδρικών εργατικών χεριών, ο Εθνικός Νόμος, επέβαλε τη μαζική είσοδο γυναικών και παιδιών στην παραγωγή, ώστε να καλυφθεί το κενό που είχαν αφήσει οι άνδρες εργάτες που έπρεπε να παρουσιαστούν στο στρατό.

Η πρόοδος που είχε συντελεστεί τις προηγούμενες δεκαετίες στο θέμα της παιδικής εργασίας, εφόσον το 1934 το ποσοστό παιδιών στην αγορά εργασίας είχε πέσει στο 3% από 15% το 1927, αντιστράφηκε εφόσον το 1943 είχε φτάσει το 19%. Υπολογίζεται πως το 1943 στους βιομηχανικούς κλάδους της τουρκικής οικονομίας εργαζόνταν 51,87% παιδιά 12 έως 18 ετών. Όσον αφορά τις γυναίκες εργάτριες, ενώ το 1937 προσέγγιζαν το ποσοστό 15% επί του εργατικού δυναμικού, αυξήθηκαν το 1943 στο ποσοστό του 20%, καθώς αριθμούσαν 50.131 το 1937, ο αριθμός τους ανέρχονταν σε 56.131 το 1943.

Κάθε είδους προστασία που παρείχε σε παιδιά και γυναίκες ο εργατικός νόμος του 1936 αποτελούσε πλέον παρελθόν. Ο Επείγον Εθνικός Νόμος επέβαλε την εργασία στα εργοστάσια, γυναικών και παιδιών και των δύο φύλλων άνω των 12 ετών. Συγκεκριμένα ανέφερε πως στους χώρους της εξορυκτικής βιομηχανίας, επιτρεπόταν η εκμετάλλευση γυναικών και μικρών αγοριών άνω των 16 ετών, στον κλάδο της κλωστοϋφαντουργίας επιτρεπόταν η εργασία, γυναικών και παιδιών άνω των 12 ετών, τόσο για τις ημερήσιες όσο και για τις νυκτερινές βάρδιες, μέτρο το οποίο υφίστατο ήδη από το 1940 στη βιομηχανία ζάχαρης (Guzel, 1995).

Οι συνθήκες που χειροτέρευαν την ποιότητα ζωής των εργατών καθημερινά, σχετίζονταν με το γεγονός πως στις περισσότερες περιπτώσεις οι ίδιοι έμεναν σε σπίτια συνήθως κοντά στο χώρο εργασίας τους, στα οποία όμως παρατηρούνταν ελλείψεις στην παροχή ρεύματος, αερίου, θέρμανσης και αποχετευτικού συστήματος.

Μια ακόμη συνθήκη η οποία επέφερε αδιέξοδα στην επιβίωση των βιομηχανικών εργατών κατά τη δεκαετία του 1940, ήταν η αναιμική αύξηση στους μισθούς τους, η οποία ανέρχονταν σε συγκεκριμένους κλάδους από το 1937 έως το 1943 σε 50%, ενώ σε επιχειρήσεις όπως η SumerianBank και η EtiBank την περίοδο 43-45 οι μισθοί των εργαζομένων μειώθηκαν. Συνολικά όμως θεωρείται πως εξ αιτίας και της αύξησης των τιμών των προϊόντων από το 1939 -1945, της επέκτασης της μαύρης αγοράς και της υποτίμησης της τουρκικής λίρας σε σχέση με το δολάριο το 1946, οι πραγματικοί μισθοί των Τούρκων εργατών κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου μειώθηκαν έως και 50% (Guzel, 1995).

Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες εμβάθυνσης του βαθμού εκμετάλλευσης των Τούρκων εργατών, οι Τούρκοι καπιταλιστές είδαν ως αποτέλεσμα αυτής την παραγωγή τους να αυξάνεται και τα κέρδη τους να κορυφώνονται. Ειδικά στην εξορυκτική βιομηχανία η αύξηση των παραγόμενων προϊόντων ήταν θεαματική, όπως για παράδειγμα στα ορυχεία του Ερεγκλί τα οποία ενώ το 1940 παρήγαν 3.559.848 τόνους την ημέρα, έφτασαν το 1944 να παράγουν 3.559.848 τόνους την ημέρα, ενώ τα ορυχεία της εταιρίας παραγωγής λιγνίτη παρήγαν 763.061 τόνους το 1944 από 160.763 τόνους το 1939.

Μέσω αυτής της αύξησης της παραγωγής η συσσώρευση κερδών των καπιταλιστικών επιχειρήσεων αυξήθηκε το ίδιο θεαματικά. Για του λόγου το αληθές οι επιχειρήσεις οι οποίες ανήκαν στην SumerianBank έφτασαν το 1944 να έχουν ετήσια κέρδη 4.087.125 τουρκικές λίρες.

Παράλληλα με τις αυξήσεις στα κέρδη των βιομηχανιών, ευνοημένοι από τις συνθήκες που είχαν επικρατήσει κατά την διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου υπήρξαν 30.000 με 40.000 έμποροι, οι οποίοι δραστηριοποιούνταν στη μαύρη αγορά προμηθεύοντας με λαθραία υλικά τις πολεμικές βιομηχανίες.

Αυτά τα κοινωνικά στρώματα σταδιακά κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1940, άρχισαν να αυξάνουν τις περιουσίες τους και την οικονομική τους ισχύ και να επιζητούν έναν, διαφορετικό από το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα, πολιτικό σύμμαχο (Guzel, 1995).

Κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων και ενώ στην τουρκική κοινωνία και οικονομία λάμβαναν χώρα οι προαναφερθείσες ραγδαίες μεταβολές στις ζωές των Τούρκων εργατών, το Κομμουνιστικό Κόμμα Τουρκίας και με αφορμή την κήρυξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου καθώς και την άνοδο του ναζισμού και του φασισμού στην Ευρώπη, αποφάσισε να ρίξει το βάρος της δράσης εναντίον του φασισμού και της αύξησης των κερδών των καπιταλιστών, που οι τελευταίοι κατόρθωσαν να πετύχουν χάρη σ' αυτό το γεγονός.

Μέσα από έντυπα όπως το Σες, Γενί Εντεμπιγιάτ, Γιούρτ και Ντουνιά, το Αντιμάρ, την καθημερινή εφημερίδα Ταν καθώς και την ίδρυση της φοιτητικής οργάνωσης Ένωση της Προοδευτικής Νεολαίας, διεκήρυσσε τις θέσεις του σχετικά με το ρόλο του Ρεπουμπλικανικού κεμαλικού καθεστώτος να αναλάβει την αύξηση στα κέρδη των επιχειρηματικών στρωμάτων της Τουρκίας, συντρίβοντας τα εργασιακά και συνδικαλιστικά δικαιώματα των Τούρκων εργατών, καθώς και να

ευνοήσει την εμφάνιση της μαύρης αγοράς στη χώρα και την ισχυροποίηση λούμπεν στρωμάτων που παρήγαν κέρδη από την ύπαρξη αυτής (Gokay, 2006).

Οι Τούρκοι κομμουνιστές δεν δίστασαν στις 18 και 19 Μαΐου του 1944 να κρεμάσουν ανάμεσα στους μιναρέδες του τζαμιού Σουλεϊμάν στην Κωνσταντινούπολη, ένα τεράστιο πανό το οποίο έγραφε πως ο τότε πρωθυπουργός της Τουρκίας Σαράτσογλου ήταν φασίστας, καθώς και συνθήματα εναντίον του πολέμου και των κερδών των Τούρκων καπιταλιστών που είχαν κερδίσει χάρις στην διεξαγωγή αυτού.

Το τουρκικό κράτος δεν άργησε βέβαια να αντιδράσει σ' αυτές τις κινητοποιήσεις. Κατά τη διάρκεια των επόμενων εβδομάδων αστυνομικές δυνάμεις, εξαπέλυσαν ένα κύμα μαζικών διώξεων και συλλήψεων εναντίον μελών του Κομμουνιστικού Κόμματος Τουρκίας και άλλων αριστερών οργανώσεων, την απαγόρευση κυκλοφορίας των εντύπων τους καθώς και της διάλυσης της Φοιτητικής Ένωσης Νεολαίας και της αποπομπής από τα καθηγητικά τους καθήκοντα ορισμένων ακαδημαϊκών, φιλικά προσκείμενων, προς αριστερές ιδέες (Gokay, 2006).

Μπορούμε να θεωρήσουμε όμως πως το Κομμουνιστικό Κόμμα Τουρκίας κατάφερε να συνεισφέρει στην ωρίμανση της ταξικής συνείδησης της εργατικής τάξης και στην κινητοποίηση εργατικών στρωμάτων κατά την δεκαετία του 1940;

Η απάντηση είναι όχι. Η αδυναμία του Κομμουνιστικού Κόμματος, να παρέμβει εκτεταμένα στα εργατικά στρώματα εξ αιτίας υποκειμενικών και αντικειμενικών δυσκολιών που υπήρχαν στον κομματικό μηχανισμό, αλλά και στην ίδια την εργατική τάξη, οδήγησε τα εργατικά στρώματα να στραφούν σε ένα διαφορετικό πολιτικό φορέα στον οποίο στήριζαν τις ελπίδες τους για υποχώρηση του κατασταλτικού χαρακτήρα του κράτους και ανάγκη ύπαρξης ενός κρατικού μηχανισμού που θα τους επέτρεπε να διατηρούν δικαιώματα όπως την ίδρυση συνδικάτου και την διεξαγωγή απεργιών.

Την ίδια περίοδο η μέχρι τότε πολιτική και κοινωνική συμμαχία ανάμεσα στο στρατιωτικό, γραφειοκρατικό καθεστώς και την αστική τάξη της Τουρκίας, η οποία ύστερα από τη ραγδαία αύξηση των κερδών της τη δεκαετία του 1940, επιθυμούσε την ανατροπή της κρατιστικής οικονομικής πολιτικής και την ανάληψη και τη διαχείριση της παραγωγής από την ίδια, διαρρήχθηκε. Πολιτική στέγη η οποία θα στήριζε δυναμικότερα τα συμφέροντά της σε σχέση με τον κεμαλισμό, επιχειρούσαν να βρουν και τα κοινωνικά στρώματα των μεγαλογαιοκτημόνων της Ανατολίας, καθώς και των μικροϊδιοκτητών οι οποίοι τη διάρκεια των μεσοπολεμικών χρόνων,

εφόσον οι μεταβολές που είχε επιφέρει το κεμαλικό καθεστώς δεν τους είχε επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό. Αυτές οι διεργασίες και οι οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές που κορυφώθηκαν στην Τουρκία τη δεκαετία του 1940, οδήγησαν στην ίδρυση το 1946 του Δημοκρατικού Κόμματος από τους πρώην Ρεπουμπλικάνους Τζελάλ Μπαγιάρ, τον Ρεφίκ Κοραλτάν, Φουάντ Κεπρουλού και τον Αντνάν Μεντερές (Guzel, 1995).

Κεφάλαιο τρίτο

Οι δεκαετίες των 1950, 1960 και 1970

Η ανάπτυξη του εργατικού και κομμουνιστικού κινήματος εντός του πολυκομματικού συστήματος, του οικονομικού φιλελευθερισμού και των στρατιωτικών πραξικοπημάτων

Η δεκαετία του 1950 ήταν μια δεκαετία μετάβασης για την τουρκική πολιτική, κοινωνία και οικονομία. Ο θρίαμβος του Δημοκρατικού Κόμματος το έτος 1950, στις εκλογές του οποίου απέσπασαν το 53% των ψήφων και 408 θέσεις στο κοινοβούλιο, σε αντίθεση με τους Ρεπουμπλικάνους οι οποίοι κέρδισαν το 38% και 39 θέσεις στο Κοινοβούλιο αντίστοιχα, αποτύπωνε τις επιθυμίες μεγάλων στρωμάτων της τουρκικής κοινωνίας για εκτεταμένη φιλελευθεροποίηση και εκδημοκρατισμό της πολιτικής και της οικονομίας.

Το πολιτικό πρόγραμμα του Δημοκρατικού Κόμματος με επικεφαλής τον Μεντερές, δεν απέρριπτε τις αρχές του Κεμαλισμού τις οποίες συναντήσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, τον Ρεπουμπλικανισμό, τον Εθνικισμό, το Λαϊκισμό, τον Κρατισμό, την Κοσμικότητα και την Επαναστατικότητα. Αυτές άλλωστε ήταν συνταγματικά θεμελιωμένες, αλλά και ως προϋπόθεση μέσω την αποδοχής τους από κάθε νεοϊδρυθέν αστικό κόμμα, ώστε αυτό να θεωρηθεί νόμιμο από τα θεσμικά όργανα.

Προσέδιδε όμως περισσότερη εκτίμηση στην αρχή του Λαϊκισμού και της λαϊκής κυριαρχίας, καθώς διακήρυσσε πως ο κυριότερος στόχος τους ήταν να αναπτύξουν τους δημοκρατικούς θεσμούς της τουρκικής κοινωνίας μέσω της θωράκισης των πολιτικών ελευθεριών διαφόρων καταπιεσμένων κοινωνικών ομάδων, αλλά και των ατομικών ελευθεριών των Τούρκων πολιτών. Για το Μεντερές και το Κόμμα των Δημοκρατικών, η μετατροπή της Τουρκίας σε μια σύγχρονη και ανεπτυγμένη καπιταλιστική χώρα, μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της μείωσης της ισχύος και των αυταρχικών καθώς και παρεμβατικών πρακτικών, που χαρακτήριζαν το γραφειοκρατικό – στρατιωτικό καθεστώς της Τουρκίας, το οποίο κατείχε την κρατική εξουσία ήδη τρεις δεκαετίες ζωής της, μέσω του μονοκομματισμού του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος.

Οι συγκεκριμένες προσδοκίες που δημιούργησε η ίδρυση του Δημοκρατικού Κόμματος, αποτέλεσαν τον παράγοντα που οδήγησε στην εκλογική τους στήριξη το

1950, από κοινωνικά στρώματα όπως οι εργάτες, οι σπουδαστές αλλά και η αστική διανοήση, καθώς οι πρώτοι διεκδικούσαν την νομιμοποίηση των συνδικαλιστικών τους οργανώσεων και του δικαιώματος διεξαγωγής απεργιακών κινητοποιήσεων, ενώ η ακαδημαϊκή κοινότητα και οι φοιτητές πείσθηκαν από τις προεκλογικές διακηρύξεις του Μεντερές περί φιλελευθεροποίησης της κοινωνίας μέσω της ύπαρξης ενός πολυκομματικού πολιτικού συστήματος (Feroz, 1993).

Τα γεγονότα όμως εξελίχθηκαν διαφορετικά, αποδεικνύοντας πως η ύπαρξη ενός πολυκομματικού συστήματος δεν ήταν ικανή ούτε αρκούσε για τη μετατροπή της Τουρκίας σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Το Δημοκρατικό Κόμμα, επιθυμώντας και επιχειρώντας, όπως θα δούμε στη συνέχεια, να πετύχει ένα οικονομικό θαύμα αναπτύσσοντας και ισχυροποιώντας το ιδιωτικό κεφάλαιο της χώρας του, θεωρούσε ως προϋπόθεση αυτής της οικονομικής ανάπτυξης, την χρήση μιας αυταρχικής πολιτικής εξουσίας και όλων των νομικών και θεσμικών μέσων, που η ίδια παρείχε στο κυβερνών κόμμα, ώστε να διασφαλισθεί η απρόσωπη οικονομική μεγέθυνση στη χώρα, η αναπαραγωγή των ιδιωτικών κεφαλαίων στην παραγωγή και η αύξηση των κερδών για τις τουρκικές και τις ξένες καπιταλιστικές επιχειρήσεις, την οικονομική δραστηριότητα των οποίων διευκόλυναν οι Δημοκρατικοί τη δεκαετία του 1950.

Ήδη από τα πρώτα χρόνια διακυβέρνησης του κόμματος του Μεντερές, οι προσδοκίες των κοινωνικών ομάδων που στήριζαν αναμένοντας από αυτό την εδραίωση ενός περισσότερο δημοκρατικού, από το κεμαλικό, καθεστώ, σύντομα κατέρρευσαν.

Η ψήφιση ενός αυταρχικότατου ποινικού κώδικα, τα περιοριστικά μέτρα εναντίον των εφημερίδων που ασκούσαν κριτική στην κυβέρνηση των εκλογών του 1950, και η φυλάκιση δημοσιογράφων αυτών, η ενίσχυση του ελέγχου επί των πανεπιστημίων της χώρας και των ιδεών που διακινούνταν σε αυτά, καθώς και η εκδίωξη από τις πανεπιστημιακές αίθουσες πολλών προοδευτικών ακαδημαϊκών, αποτέλεσαν το αρχικό μόνο δείγμα της πολιτικής που θα γινόταν πολιτικός κανόνας κατά τη δεκαετία της διακυβέρνησης του Μεντερές (Feroz, 1993 & Μπερμπέρογλου, 2000).

Ακολούθησε η καταστολή κάθε προσπάθειας συγκρότησης αστικών αντιπολιτευτικών κομμάτων, όπως η κατάργηση του Εθνικού Κόμματος, το οποίο είχε ιδρυθεί το 1948 από δυσαρεστημένα στελέχη του νεοϊδρυθέντος τότε Δημοκρατικού Κόμματος, το 1954.

Καμιά θέση στο πολιτικό σύστημα που είχε διαμορφωθεί τη δεκαετία του 1959, δεν υπήρχε και για τα αριστερά κόμματα, των οποίων η παράνομη ύπαρξη δεν ανατράπηκε ούτε κατά διάνοια. Αντίθετα το ασφυκτικό νομικό πλαίσιο δράσης του Κομμουνιστικού Κόμματος, των αριστερών ακόμα και κέντρο-αριστερών πολιτικών οργανώσεων, που προϋπήρχε της περιόδου διακυβέρνησης των Δημοκρατικών, καθώς και η καταστολή και οι διώξεις εναντίον τους, εντάθηκαν ακόμα περισσότερο, εφόσον κόμματα όπως το Σοσιαλιστικό Κόμμα Εργατών και Αγροτών και το Σοσιαλιστικό Κόμμα Τουρκίας τα οποία είχαν ιδρυθεί με πρωτοβουλία του Κομμουνιστικού Κόμματος Τουρκίας, εξ αιτίας του γεγονότος ότι το ίδιο ήταν παράνομο, καταργήθηκαν, και χιλιάδες μέλη και στελέχη αυτών, είτε στάλθηκαν στις φυλακές είτε εξορίστηκαν εκτός Τουρκίας, ενώ ακόμα και αριστεροί διανοούμενοι, όπως ο Σαμπαχεντίν Αλί, δολοφονήθηκαν από μέλη ακροδεξιών οργανώσεων (Gokay, 2006).

Η ολική έλλειψη σημαντικής αντιπολίτευσης, εκτός του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος το οποίο είχε απωλέσει τη στήριξη του μεγαλύτερου μέρους της τουρκικής κοινωνίας όπως αποδείχθηκε στις εκλογές του 1950 και αργότερα το 1954, είχε ως αποτέλεσμα την αίσθηση παντοδυναμίας του Δημοκρατικού Κόμματος, το οποίο ακολουθούσε συνεχώς αυταρχικότερες πολιτικές με την πάροδο των χρόνων.

Οι διανοούμενοι όμως, οι σπουδαστές, ο Τύπος, καθώς και οι αντιπολιτευτικές δυνάμεις της χώρας, δεν αποτελούσαν τους αποκλειστικούς αποδέκτες του κατασταλτικού τρόπου διακυβέρνησης που επιδίωκε το κόμμα του Μεντερές.

Ματαιώση των διεκδικήσεων και των προσδοκιών τους, αντίκρυσαν και οι Τούρκοι εργάτες, οι οποίοι, αντί της θεσμοθέτησης ενός δημοκρατικού πλαισίου δράσης συνδικαλιστικών τους οργανώσεων και της νομιμοποίησης του δικαιώματος της απεργίας, αντίκρυσαν την άρνηση του κυβερνώντος κόμματος, να αποδεχτεί και να υλοποιήσει τα αιτήματα αυτά. Ο ίδιος ο Μεντερές όταν ρωτήθηκε για το ζήτημα της νομιμοποίησης των απεργιών και των υποσχέσεων που είχε δώσει προεκλογικά στην εργατική τάξη της χώρας του για αυτό το θέμα, απάντησε πως το συγκεκριμένο αίτημα ήταν απλά μια ανοησία και πως η Τουρκία δεν θεωρούνταν ακόμα έτοιμη να υποδεχθεί απεργιακούς αγώνες, καθώς προηγούνταν η επίτευξη της οικονομικής ανάπτυξης και στη συνέχεια η διαβούλευση περί του θέματος της ελευθερίας των απεργιακών κινητοποιήσεων (Feroz, 2014).

Η Τουρκία δεν αποτελούσε το πλέον πρόσφορο έδαφος για τη δημιουργία και επέκταση δημοκρατικών θεσμών, εφόσον ο καταπιεστικός χαρακτήρας του τουρκικού

κράτους, υπό τη διακυβέρνηση του Δημοκρατικού Κόμματος, έγινε ακόμα πιο έντονος ύστερα από την αποδοχή που φάνηκε να έχει μετά τις εκλογές του 1954. Η κατασταλτική μανία του κόμματος του Μεντερές έγινε ακόμα πιο σφοδρή όταν ο εκλογικός θρίαμβος του 1950, επαναλήφθηκε το 1954, στις εκλογές του οποίου το Δημοκρατικό Κόμμα αύξησε τα ποσοστά του από 53% το 1950 σε 56% το 1954, παρόλο που αύξηση κατέγραψε και το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα από 35% το 1950 σε 40% το 1954 (Feroz, 1993).

Ο επιθετικός χαρακτήρας άσκησης της πολιτικής εξουσίας από το Δημοκρατικό Κόμμα και τον Μεντερές και η προσπάθειά του να ελέγξει και να καταστείλει κάθε θεσμό που μπορούσε να απειλήσει την εξουσία του, βασιζόνταν στο γεγονός πως το Δημοκρατικό Κόμμα, συνειδητοποιούσε πως ενώ είχε αρχικά τουλάχιστον την έμπρακτη στήριξη κοινωνικών στρωμάτων όπως η αστική τάξη της χώρας, τα εργατικά στρώματα, οι σπουδαστές και η διανοήση, δεν είχε υπό τον έλεγχό του δύο βασικούς πυλώνες του κεμαλικού καθεστώτος, οι οποίοι κατείχαν ακόμα μεγάλο μέρος της κρατικής εξουσίας, τη γραφειοκρατία και τις Ένοπλες Δυνάμεις, οι οποίοι κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 ασκούσαν δριμεία κριτική στο κυβερνών Δημοκρατικό Κόμμα, αφενός σχετικά με την καταπάτηση του κοσμικού χαρακτήρα του τουρκικού κράτους, εξ αιτίας της χαλάρωσης των θρησκευτικών πρακτικών και της πολιτικοποίησης του Ισλάμ, η οποία παρατηρήθηκε κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης του Μεντερές, και αφετέρου εξ αιτίας του μετασχηματισμού της οικονομίας της Τουρκίας τη δεκαετία του 1950, μέσω της αποχώρησης του κράτους και του παρεμβατισμού του από την οικονομία και της παραχώρησης των κλάδων αυτής, στο ιδιωτικό τουρκικό και ξένο κεφάλαιο (Yavuz, 2003 & Feroz, 2014).

Αυτή η εχθρική σχέση μεταξύ των Δημοκρατικών και των κοινωνικών βάσεων του Κεμαλισμού, κυρίως του Στρατού, θα μετατραπεί στην αχίλλειο πτέρνα της εξουσίας του Δημοκρατικού Κόμματος στα τέλη της δεκαετίας του 1950.

Μπορούμε να ισχυριστούμε πως η μεταστροφή του Δημοκρατικού Κόμματος προς μια περαιτέρω αυταρχική πολιτική και ιδεολογία, σε σχέση με το Κεμαλισμό, αντί του εκδημοκρατισμού της τουρκικής κοινωνίας, στον οποίο ήλπιζε μεγάλο μέρος των κοινωνικών στρωμάτων που στήριζαν στις εκλογές του '50 και του '54 τον Μεντερές, πήγαζε από την προσπάθεια των Δημοκρατικών, να διαμορφώσουν τον ολοκληρωτικό έλεγχο επί της κοινωνίας, ο οποίος θα συνέβαλλε εν συνεχεία στη διαμόρφωση των κατάλληλων κοινωνικών συνθηκών, ώστε η αστική τάξη της

Τουρκίας, να αναλάβει απρόσκοπτα η ίδια συνολικά πλέον, την διαχείριση της παραγωγής, αποπέμποντας το κράτος από αυτή, εφόσον η ίδια συνειδητοποιούσε πως ο κρατικός παρεμβατισμός δεν ευνοούσε πιά την ανάπτυξη του ιδιωτικού κεφαλαίου στη χώρα (Pamuk, 2007).

Η προσπάθεια αποκρατικοποίησης της οικονομίας εντάθηκε από το 1954 κυρίως και έπειτα, καθώς στα πρώτα τέσσερα χρόνια διακυβέρνησης των Δημοκρατικών, οι περισσότεροι κλάδοι της οικονομίας, ανήκαν ακόμα στο κράτος και όχι σε ιδιωτικές επιχειρήσεις (Hale, 1981).

Το 1954 ψηφίστηκε ο Νόμος για την Ενθάρρυνση του Ξένου Κεφαλαίου, ο οποίος ήταν εκείνος που άνοιξε την αυλαία των μεγάλων ιδιωτικοποιήσεων που θα πραγματοποιούνταν στη τουρκική οικονομία στα επόμενα χρόνια, ευνοώντας κυρίως το ξένο, και ειδικά το προερχόμενο από τις Η.Π.Α., κεφάλαιο.

Ο ίδιος νόμος ανέφερε πως όλοι οι κλάδοι της οικονομίας θεωρούνται ανοιχτοί σε επενδύσεις τουρκικού και ξένου ιδιωτικού κεφαλαίου, το τελευταίο μάλιστα δεν υποχρεούται να συνάψει συμμαχίες με τουρκικές επιχειρήσεις, ως προϋπόθεση ώστε να επενδύσει και πως οι ξένες επιχειρήσεις, που ήδη υφίστανται στην Τουρκία, να εξάγουν τα κέρδη τους στις χώρες προέλευσής τους, να προσθέτουν στην αρχική τους επένδυση ή και να επενδύουν και να συνεργάζονται με κάθε εταιρία της επιλογής τους. (Μπερμπέρογλου, 2000).

Η ανταπόκριση του ξένου κεφαλαίου στη διαδικασία ιδιωτικοποίησης της οικονομίας από το Δημοκρατικό Κόμμα, υπήρξε θερμότατη. Κατά τη διάρκεια της περιόδου από το 1951 έως το 1963 οι ξένες επενδύσεις στην Τουρκία ανήλθαν σε 1,9 δισεκατομμύρια τουρκικές λίρες, το 64,5% των οποίων πραγματοποιήθηκε από επιχειρήσεις προερχόμενες από τις Η.Π.Α. ενώ το 24% από Βρετανικές.

Η πλέον ραγδαία είσοδος ξένων καπιταλιστικών επιχειρήσεων πραγματοποιήθηκε στον κλάδο του πετρελαίου, ο οποίος αποκρατικοποιήθηκε ύστερα από την ψήφιση του Νόμου Πετρελαίου το 1954, υποδεχόμενος εταιρίες όπως η Shell, η ExxonMobile, η Esso, η Caltex και μια μικρή τουρκική εταιρία, η ERSAN. Έως και το 1963 στην πετρελαϊκή βιομηχανία υπήρξαν επενδύσεις 1,5 δισεκατομμυρίου τουρκικών λιρών, με τις Ηνωμένες Πολιτείες να κατέχουν και πάλι την πρωτοκαθεδρία σε αυτές, με 70% του ποσοστού τους και την Βρετανία να ακολουθεί με το 28,8% αυτών (Μπερμπέρογλου, 2000).

Ακολούθησε η εκτεταμένη ιδιωτικοποίηση μιας σειράς κλάδων της τουρκικής βιομηχανίας, συγκεκριμένα του κλάδου των τροφίμων, της παραγωγής ηλεκτρικών

ειδών, της χημικής βιομηχανίας των λιπασμάτων, της τσιμεντοβιομηχανίας, του καουτσούκ, των ελαστικών αυτοκινήτων και της χαλυβουργίας, κλάδοι στους οποίους δραστηριοποιήθηκαν τη δεκαετία του 1950, εταιρίες όπως η General Electric, η Pirelli, η Goodyear, η Phillips, η Pfizer, η Unilever και άλλες

Εντός μιας δεκαετίας διακυβέρνησης του Μεντερές η αποκαθίλωση της κεμαλικής κρατικιστικής οικονομικής πολιτικής είχε κατορθωθεί καθώς υπολογίζεται πως έως το 1961 οι βιομηχανίες της Τουρκίας οι οποίες ανήκαν σε ιδιώτες προσέγγιζαν το ποσοστό του 73%, στη συνολική οικονομική δραστηριότητα, σε σχέση με τις κρατικές επιχειρήσεις.

Παρά το μεγάλο αριθμό ξένων επιχειρήσεων, που δραστηριοποιούνται στη βιομηχανική παραγωγή της Τουρκίας, σημαντικό ρόλο στην ιδιωτική πρωτοβουλία διαδραμάτισε και το τουρκικό ιδιωτικό κεφάλαιο. Οι Τούρκοι καπιταλιστές οι οποίοι μέχρι και το 1950 κατείχαν επιχειρήσεις, οι οποίες χαρακτηρίζονταν σε μεγάλο βαθμό, από οικογενειακές ιδιοκτησιακές σχέσεις, δίσταζαν αρχικά να επενδύσουν σε κλάδους οι οποίοι δεν τους παρείχαν γρήγορα κέρδη και τους οποίους ήλεγχε μέχρι και το 1950 ο κρατικός μηχανισμός. Σταδιακά όμως και εν μέσω του παροξυσμού εκτεταμένων ιδιωτικοποιήσεων, που έλαβε χώρα την περίοδο ανάληψης της κρατικής εξουσίας από τους Δημοκρατικούς, το τουρκικό κεφάλαιο εισχώρησε δυναμικά στην διεκδίκηση σημαντικών κλάδων της οικονομίας, όπως η εξορυκτική βιομηχανία, η μεταλλουργία, η κλωστοϋφαντουργία και η βιομηχανία πετρελαίου.

Παρόλα αυτά η παραχώρηση της διαχείρισης της παραγωγής από το τουρκικό κράτος στους καπιταλιστές, επέδρασε διφορούμενα ως προς τις επιπτώσεις που είχε αυτή στο τουρκικό κεφάλαιο.

Αφενός δίχως την παρουσία κρατικών επιχειρήσεων στην παραγωγή, οι Τούρκοι ιδιώτες καπιταλιστές είχαν όλο το περιθώριο, μέσω βέβαια και των οικονομικών συνεργασιών τους με ξένους καπιταλιστές, να αναπαράγουν απρόσκοπτα τα κεφάλαιά τους και να αυξήσουν κατακόρυφα τα κέρδη τους, όπως συνέβη συγκεκριμένα στον κλάδο της κλωστοϋφαντουργίας, του οποίου η παραγωγή αυξήθηκε έως το 1958 σε ποσοστό 178% και 216% το 1959 με την προστιθέμενη αξία που παράγονταν στο συγκεκριμένο κλάδο, μεγεθυμένη κατά 21,3% στη δεκαετία 1950 – 1959, όμως και συνολικά ο βαθμός εκμετάλλευσης της εργατικής τάξης στους κλάδους της μεταποίησης έφτασε το 300 – 360%, αυξάνοντας το ποσοστό παραγομένης υπεραξίας κατά 703%, από 419.062.000 τουρκικές λίρες το 1950 σε 3.365.847.000 το 1959, εφόσον όλη η παραγωγή πλέον του ανήκε.

Εκτός όμως από τα περιθώρια μεγιστοποίησης των κερδών τους μέσα στις νέες συνθήκες που είχε διαμορφώσει το Δημοκρατικό Κόμμα στην οικονομία της Τουρκίας, οι Τούρκοι κεφαλαιοκράτες αντιμετώπιζαν και σοβαρές δυσκολίες στην οικονομική τους δραστηριότητα.

Δίχως τη προστασία την οποία παρείχε στα χρόνια του μονοκομματικού Κεμαλισμού το τουρκικό κράτος, η τουρκική αστική τάξη είχε πλέον την υποχρέωση να αναμετρηθεί μόνη της με τον διεθνή ανταγωνισμό.

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα εκτός των τμημάτων της αστικής τάξης τα οποία συνεργάστηκαν με ξένους κεφαλαιοκράτες, να υπάρξουν και τουρκικές επιχειρήσεις οι οποίες, αδυνατώντας να ανταποκριθούν στις νέες συνθήκες και ερχόμενες σε αντίθεση με τα συμφέροντα ξένων επιχειρήσεων, αναγκάστηκαν είτε να ενσωματωθούν στις τελευταίες είτε να πτωχεύσουν (Μπερμπέρογλου, 2000, Hale, 1981 & Yurukogly, 1979).

Για την επίτευξη του σκοπού του πλήρους εκσυγχρονισμού της τουρκικής οικονομίας και της μετατροπής της Τουρκίας σε μια υπολογίσιμη και αναπτυγμένη χώρα, ο Μεντερές και το κόμμα των Δημοκρατικών, ανέλαβαν να προχωρήσουν σε ένα μεγάλων διαστάσεων εκμηχανισμό της αγροτικής παραγωγής, παράλληλα με τη διανομή κρατικών γαιών σε έως τότε ακτήμονες αγρότες, με δεδομένο το γεγονός πως τα αγροτικά στρώματα των ανατολικών περιοχών της Τουρκίας, αποτελούσαν έναν σημαντικότερο κοινωνικό σύμμαχο του Δημοκρατικού Κόμματος.

Παρά το γεγονός πως ο στόχος της εκμηχάνισης της αγροτικής παραγωγής επιτεύχθηκε, καθώς σ' αυτήν ενώ το 1946 χρησιμοποιούνταν 10.000 τρακτέρ στα τέλη της δεκαετίας του 1950 αυτά αυξήθηκαν σε 42.000, τα τέλη της συγκεκριμένης δεκαετίας σημαδεύτηκαν, όπως θα δούμε παρακάτω, από οικονομική κρίση, η οποία έπληξε και την αγροτική παραγωγή, οδηγώντας μεγάλο αριθμό αγροτών στην ανεργία και στην μετανάστευση προς τα αστικά κέντρα της χώρας (Pamuk, 2007).

Για τη διαμόρφωση των καλύτερων συνθηκών ώστε να αναπτυχθεί η τούρκικη οικονομία, οι Δημοκρατικοί προχώρησαν προς την περαιτέρω επέκταση των μεταφορικών υποδομών της χώρας, για τη βελτίωση μεταφοράς των εμπορευμάτων που παράγονταν στην Τουρκία, εξάγονταν και εισάγονταν προς και από αυτήν αντίστοιχα. Έως και το 1960 οι Δημοκρατικοί προχώρησαν στην κατασκευή επί πλέον 7.000 χιλιομέτρων, αυξάνοντας το σύνολο των αυτοκινητόδρομων της χώρας σε 61.500 χιλιόμετρα και ενώνοντας μεταξύ τους

εκατοντάδες περιθωριοποιημένα χωριά και κωμοπόλεις, και ενοποιώντας με αυτόν τον τρόπο την εσωτερική αγορά της Τουρκίας.

Την ίδια περίοδο το κόμμα του Μεντερές ανέλαβε την κατασκευή 53.000 νέων σταθμών χώρων στάθμευσης αυτοκινήτων, οι οποίοι μέχρι και το 1960 προσέγγιζαν τους 137.000, ενώ παράλληλα με την διευκόλυνση των ιδιωτικών μετακινήσεων, προχώρησαν στην κατασκευή νέων σιδηροδρομικών δικτύων μεγεθύνοντας, το ήδη υπάρχον σιδηροδρομικό δίκτυο, μ' αυτόν τον τρόπο (Hale, 1981).

Το μεγάλο κύμα των ιδιωτικοποιήσεων, στους κυριότερους κλάδους της παραγωγής, το οποίο πραγματοποιήσαν κατά τη δεκαετία του 1950 οι κυβερνήσεις των Δημοκρατικών και η μαζική είσοδος ιδιωτικών επιχειρήσεων σε αυτή, αύξησαν νομοτελειακά το ποσοστό της μισθωτής εργασίας στην οικονομία, οδηγώντας σε ραγδαία αύξηση της εργατικής τάξης της Τουρκίας κατά τη δεκαετία αυτή.

Κάποιες ιστορικές πηγές αναφέρουν πως κατά το έτος 1950 στην τουρκική οικονομία, εργάζονταν 643.000 εργάτες αριθμός ο οποίος αυξήθηκε μέχρι το 1960 κατά 52% σε 975.509, ενώ άλλες κάνουν λόγο για 342.000 εργάτες το 1950, αυξανόμενοι σε 533.216 το 1955 και 620.900 το 1960 (Μπερμπέρογλου, 2000 & Yurukoglu, 1979).

Υφίσταται όμως η διχογνωμία εάν στον ορισμό της εργατικής τάξης θα πρέπει να συμπεριλάβουμε, όχι μόνο τους βιομηχανικούς εργάτες, των οποίων το ποσοστό το 1960 προσέγγιζε το 9,6% του συνολικού εργατικού δυναμικού από 7,4% το 1950, αλλά συνολικά τους υπαλλήλους οι οποίοι βρίσκονταν σε μισθωτή εξάρτηση από τους εργοδότες τους, και προσέγγιζαν το 18,8% το 1960, επί του συνολικού εργατικού δυναμικού, από 10,7% το 1950 (Hale, 1981).

Σε απόλυτους αριθμούς, και σε περίπτωση που στο σύνολο της εργατικής τάξης της Τουρκίας συμπεριλάβουμε εν τέλει τους εργάτες και τους υπαλλήλους όχι αποκλειστικά της μεταποιητικής βιομηχανίας, αλλά και άλλων τομέων της οικονομίας, στους οποίους επικρατούσε η μισθωτή εργασία, τότε το μισθωτό εργατικό δυναμικό της χώρας το έτος 1960 προσέγγιζε τα 2.437.135 άτομα.

Παρόλα αυτά, πρέπει λάβουμε υπόψη πως στα στοιχεία αυτά, δεν περιλαμβάνονται τα κοινωνικά στρώματα των ανέργων, τα οποία αυξήθηκαν κατά τη δεκαετία του 1950 για δύο λόγους.

Ο πρώτος θεωρούνταν η μεγάλη έξοδος μικροκαλλιεργητών από την παραγωγή τους, εξαιτίας του εκμηχανισμού αλλά και της ύφεσης που χαρακτήρισε

την τελευταία στα τέλη της δεκαετίας αυτής, προς τα αστικά κέντρα ώστε να βρουν εργασία κυρίως στην αναπτυσσόμενη βιομηχανία.

Ο δεύτερος παράγοντας που συνετέλεσε στην διόγκωση του αριθμού των άνεργων, κυρίως στις πόλεις της Κωνσταντινούπολης, της Σμύρνης και της Άγκυρας, ήταν η αδυναμία της βιομηχανίας να ενσωματώσει, το εργατικό δυναμικό της, αυτά τα, ραγδαία αυξανόμενα, στρώματα των ανέργων μεταναστών από τις αγροτικές περιοχές της Ανατολίας.

Η σημαντική επίδραση όμως που είχε, το συγκεκριμένο μεταναστευτικό κύμα, στη διόγκωση της εργατικής τάξης των αστικών κέντρων της Τουρκίας, αποδεικνύεται από το γεγονός πως οι προλεταριοποιημένοι αγρότες αντιπροσώπευαν το 50% της εργατικής τάξης σε αυτά, και 8% της συνολικής εργατικής τάξης της Τουρκίας (Μπερμπέρογλου, 2000).

Η επιδείνωση βέβαια των συνθηκών ζωής των εργατικών στρωμάτων που συνέβη στην Τουρκία του Μεντερές, δεν αναδεικνύεται μόνο από τα μεγεθυνόμενα σε σχέση με το παρελθόν ποσοστά υπεραξίας, τα οποία όπως είδαμε παρήγαν οι εργαζόμενοι στη βιομηχανία το 1950, αλλά και από διαφορετικούς παράγοντες.

Ενώ στα πρώτα πέντε χρόνια διακυβέρνησης του Δημοκρατικού Κόμματος, έπειτα από την ισχυρή οικονομική ανάπτυξη που σημειώθηκε στην παραγωγή, ένα μέρος του παραγόμενου πλούτου αποτυπώθηκε στους αυξημένους μισθούς των εργατών, ύστερα από το 1955 αυτή η, ευνοϊκή για τους εργάτες, κατάσταση αντιστράφηκε καθώς στους περισσότερους κλάδους της τουρκικής οικονομίας, από το 1955 έως το 1959 οι μισθοί είτε παρέμειναν στάσιμοι είτε μειώθηκαν, ειδικά στους κλάδους της καπνοβιομηχανίας αλλά και της παραγωγής μηχανημάτων. Κατάσταση η οποία επιδεινώθηκε και από την επικράτηση συνθηκών έντονου πληθωρισμού, ο οποίος κατά τα έτη 1955 – 1959 οξύνθηκε περαιτέρω, καθώς από ποσοστό 15% το 1955, προσέγγισε το ποσοστό του 25% το 1959, στερώντας σταδιακά τη δυνατότητα στους εργάτες να καλύψουν ακόμα και στοιχειώδεις διατροφικές ανάγκες, όπως το κρέας τα λαχανικά, τα φρούτα και τα δημητριακά (Μπερμπέρογλου, 2000).

Μια ποιοτική διαφορά σχετικά με τις συνθήκες ζωής των εργατικών στρωμάτων της Τουρκίας το 1950 σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες του 1940 και 1930, αποτελούσε η έντονη συγκέντρωσή τους σε παραγκουπόλεις των βιομηχανικών αστικών κέντρων της χώρας, τα *gecekondus*.

Τα οικήματα αυτά, χαρακτηρίζονταν από ανύπαρκτες υποδομές, ηλεκτρισμού, νερού και αποχέτευσης, παράγοντες που διαμόρφωναν επιπλέον άθλιους όρους καθημερινότητας για τους Τούρκους εργάτες.

Για να διαμορφώσουμε μια απεικόνιση της έκτασης που είχαν λάβει οι παραγκουπόλεις αυτές, αρκεί να αναφέρουμε πως στην Κωνσταντινούπολη το 45% των κατοίκων της πόλης ζούσαν σε τέτοιες κατοικίες το 1963, ενώ στην Άγκυρα, στη Σμύρνη, στα Άδανα, στο Ερζερούμ, στη Σαμψούντα, στην Αντάκια, στο Ισκεντερούμ και στο Ερζινκάμ, τα ποσοστά των κατοίκων που επιβίωναν στα *gecekondu* των προαναφερθέντων πόλεων έφταναν, το 59,2%, το 33,4%, το 44,9%, το 35,1%, το 35,7%, το 31,7%, το 37,9% και το 52,9% αντίστοιχα.

Παρόλο που, η εκτενής παρουσία τέτοιων υποβαθμισμένων οικισμών στα μεγάλα τουρκικά αστικά κέντρα, δημιούργησε την πεποίθηση πως σε αυτά διαβίωναν λούμπεν κοινωνικά στοιχεία, από καταγραφές των τουρκικών αρχών το έτος 1963, αποδείχθηκε πως οι παραγκουπόλεις αυτές, συγκέντρωσαν ως επί το πλείστον εργάτες, οι οποίοι αποτελούσαν το 61,2% των κατοίκων των *gecekondu* της Κωνσταντινούπολης και 66,7% των κατοίκων αυτών της Άγκυρας. Ακολουθούσαν μικρά ποσοστά και άλλων κοινωνικών στρωμάτων όπως μικροεμπόρων, χειρώνακτων ακόμα και κρατικών λειτουργών (Μπερμπερόγλου, 2000).

Εάν προσθέσουμε σε αυτούς τους παράγοντες, της εντατικοποίησης της εργασίας, των χαμηλών μισθών, του υψηλού πληθωρισμού και του ζητήματος της κατοικίας, τον παράγοντα της έλλειψης νομοθεσίας σχετικά με την ιατρική μέριμνα και πρόνοια, για τους βιομηχανικούς εργάτες, εν ολίγοις την έλλειψη ουσιαστικής κοινωνικής πολιτικής προς τον εργατικό πληθυσμό της δεκαετίας του 1950, οι συνθήκες διαβίωσης των εργατικών νοικοκυριών, δεν ακολούθησαν καθόλου, την βαθιά οικονομική ανάπτυξη που συντελέστηκε στην τουρκική οικονομία της συγκεκριμένης δεκαετίας, και την αύξηση των κερδών των Τούρκων και ξένων καπιταλιστών που δραστηριοποιούνταν σε αυτή.

Κατά την περίοδο διακυβέρνησης των Δημοκρατικών, ο μόνος νόμος ο οποίος παρείχε μια στοιχειώδη διευθέτηση των εργασιακών σχέσεων στη βιομηχανία παρέχοντας κάποια αμελητέα προστασία σε ειδικές κατηγορίες εργαζομένων όπως οι γυναίκες και τα παιδιά, σχετικά με τις ώρες εργασίας κυρίως, ήταν ο Εργατικός Νόμος του 1936, ο οποίος όμως, και παρά τις μεταρρυθμίσεις που είχε υποστεί το 1946, ώστε να συμπεριλάβει στην προστατευτική του παρουσία, εκτενέστερες ομάδες

εργατών, η θετική του επίδραση μετά βίας προσέγγιζε το 5% των βιομηχανικών εργατών το 1960 (Hale, 1981).

Η επικράτηση στην παραγωγή της μισθωτής εργασίας και η αύξηση του μεγέθους της εργατικής τάξης στην τουρκική κοινωνία καθώς, και η χειροτέρευση των συνθηκών εργασίας και ζωής τους, οδήγησαν κατά τη δεκαετία του 1950, σε επιτάχυνση του βαθμού ωρίμανσης της συνείδησής της. Η πολυπληθής πλέον εργατική τάξη της Τουρκίας άρχισε να επιδεικνύει την περίοδο διακυβέρνησης του Μεντερές διάθεση κινητοποίησης εναντίον της υπερεκμετάλλευσης που βίωναν από τους Τούρκους και ξένους καπιταλιστές, τους οποίους οι Δημοκρατικοί είχαν διευκολύνει ανεξέλεγκτα.

Η βελτίωση των υποκειμενικών συνθηκών, που είχαν ως αποτέλεσμα την μεγαλύτερη κινητικότητα και διεκδικητικότητα που άρχισε να χαρακτηρίζει το εργατικό κίνημα τη δεκαετία του '50, αποτυπώνεται αρχικά στην αύξηση του ποσοστού των συνδικαλισμένων εργατών επί του συνόλου του τουρκικού προλεταριάτου. Κατά την περίοδο από το 1948 έως το 1958 ο αριθμός των συνδικαλισμένων εργατών στην τουρκική βιομηχανία παρουσίασε μια αύξηση της τάξης του 405%, καθώς το ποσοστό αυτών από 15,8% το 1948 ανήλθε σε 37,4% το 1958 (Μπερμπέρογλου, 2000).

Το γεγονός της εντονότερης διάθεσης των Τούρκων εργατών να συγκρουστούν με τους καπιταλιστές ώστε να βελτιώσουν τη θέση τους στην παραγωγή, συνοδεύτηκε από μια γενικότερη λαϊκή δυσαρέσκεια εναντίον του καθεστώτος των Δημοκρατικών, εξ αιτίας της οικονομικής κρίσης που σταδιακά έπληξε την τουρκική οικονομία από τα μέσα της δεκαετίας του 1950. Οι κυβερνήσεις του Μεντερές προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις πτωχεύσεις μεγάλου αριθμού τουρκικών επιχειρήσεων, της καταστροφής χιλιάδων αγροτικών νοικοκυριών και της απότομης αύξησης του ποσοστού της ανεργίας, οδηγήθηκε στην ανάληψη οικονομικών πολιτικών, οι οποίες έφεραν ως αποτέλεσμα την υποτίμηση της αξίας της τουρκικής λίρας, την επιδείνωση του ισοζυγίου πληρωμών, την αύξηση του χρέους, καθώς και τις μειώσεις των μισθών, των δημοσίων υπαλλήλων και των αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων (Μπερμπέρογλου, 2000).

Παρά τη διαμόρφωση κατάλληλων οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών, οι οποίες θα μπορούσαν να έχουν οδηγήσει στην άνοδο ενός πολιτικοποιημένου εργατικού κινήματος, δεν υπήρξε αυτή η κατάληξη, καθώς η πολιτική πρωτοπορία της τουρκικής εργατικής τάξης, το τουρκικό Κομμουνιστικό Κόμμα, παρέμεινε

περιθωριοποιημένο και αποκλεισμένο, σε σχέση με τα εργατικά στρώματα, από το τουρκικό κράτος.

Το γεγονός της μειωμένης επαφής του τουρκικού Κομμουνιστικού Κόμματος με τους εργάτες της Τουρκίας, αποδεικνύεται από την ίδια τη σύνθεση της Κεντρικής Επιτροπής της περιόδου, στην οποία την πλειονότητα κατείχαν οι σπουδαστές, οι έμποροι, οι καλλιτέχνες και οι καθηγητές και στη συνέχεια οι βιομηχανικοί εργάτες. Αυτός ο συσχετισμός, διαμόρφωνε έναν ηλικιακά νέο χαρακτήρα στην καθοδήγηση του Κόμματος, καθώς η πλειονότητα των μελών της Κεντρικής Επιτροπής ήταν άτομα από 20 έως 29 ετών, παρόλα αυτά όμως η κοινωνικοταξική της σύνθεση δεν το καθιστούσε ένα Κομμουνιστικό Κόμμα με αναπτυγμένη ιδεολογική και ταξική συνείδηση (Landau, 1974).

Ο τρόπος λειτουργίας του Κομμουνιστικού Κόμματος χαρακτηρίζονταν με βάση την ιεραρχική του δομή, καθώς οι πολιτικές αποφάσεις λαμβάνονταν από την Κεντρική Επιτροπή, η οποία συνδιασκέπτονταν τρεις έως τέσσερις φορές το μήνα, καθοδηγώντας στη συνέχεια τις οργανώσεις των επαρχιών της χώρας, οι οποίες εν συνεχεία ερχόντουσαν σε επαφή με τις οργανώσεις περιοχών της Τουρκίας. Οι τελευταίες είχαν την ευθύνη να καθοδηγούν τους κομματικούς πυρήνες, οι οποίοι αποτελούσαν ουσιαστικά τη βάση του Κομμουνιστικού Κόμματος Τουρκίας. Προϋπόθεση ώστε να συγκροτηθεί ένας κομματικός πυρήνας ήταν η συμμετοχή σ' αυτό 3 έως 5 μελών του Κόμματος. Οι κομματικοί πυρήνες αποτελούσαν τους μεταλαμπαδευτές της κομματικής ιδεολογίας των περιοχών όπου δρούσαν, παίρνοντας για λόγους ασφάλειας και περιφρούρησης της δράσης τους, ψευδώνυμα με βάση τις περιοχές αυτές όπου υφίσταντο (Landau, 1974).

Το καθεστώς του Μεντερές, επιδιώκοντας να αμβλύνει την επιρροή των κομμουνιστών στην τουρκική κοινωνία, κατηγόρησε αυτούς ως ύποπτους για μια σειρά γεγονότων, που έλαβαν χώρα στο εσωτερικό και εξωτερικό της Τουρκίας.

Με αφορμή τις επιθέσεις Τούρκων πολιτών εναντίον Ελλήνων εμπόρων σε περιοχές της Κωνσταντινούπολης το Σεπτέμβριο του 1955, η κυβέρνηση των Δημοκρατικών ανέφερε ως υπεύθυνους τα μέλη και τα στελέχη του τουρκικού Κομμουνιστικού Κόμματος, για τις αναταραχές αυτές, εξαπολύοντας τις επόμενες ημέρες και εβδομάδες ένα κύμα διώξεων, φυλακίσεων και συλλήψεων αυτών.

Την ίδια χρονιά η καταστολή που έλαβε χώρα εναντίον αριστερών οργανώσεων, οι οποίες δραστηριοποιούνταν στο νησί της Κύπρου, και η απαγόρευση δράσης του Κομμουνιστικού Κόμματος που δρούσε στο νησί, του ΑΚΕΛ, η παύση

κυκλοφορίας των εκδόσεων αυτού και οι συλλήψεις 140 κομμουνιστών, οδήγησαν ένα μεγάλο αριθμό μελών και στελεχών του τουρκικού Κομμουνιστικού Κόμματος να διαφύγουν στο εξωτερικό, με σκοπό να αποφύγουν τις επιπτώσεις της επέκτασης των διώξεων προς αυτούς. Οι διαφυγόντες στο εξωτερικό εγκαταστάθηκαν το 1955 στην πόλη της Βουδαπέστης και ξεκίνησαν τη λειτουργία ενός ραδιοφωνικού σταθμού του BizimRadyo. Μέσα από τις συχνότητες του σταθμού, οι Τούρκοι κομμουνιστές υποστήριζαν τις κομματικές τους θέσεις, οι οποίες περιλάμβαναν την υποστήριξη του Σοβιετικού καθεστώτος του Χρουτσώφ, καθώς και της δημιουργίας ενός μετώπου εναντίον της κυβέρνησης Μεντερές και της υποστήριξης που αυτή παρείχε, στις δυτικές ιμπεριαλιστικές δυνάμεις, μέσω της συμμετοχής της Τουρκίας στο NATO και των οικονομικών παραχωρήσεων που απολάμβανε το ξένο και ειδικά το Αμερικάνικο κεφάλαιο στην Τουρκία (Gokay, 2006).

Ο συγκεκριμένος ραδιοφωνικός σταθμός δεν ήταν βέβαια ικανός να φτάσει και να επηρεάσει τις συνειδήσεις των Τούρκων εργατών, στρέφοντας την οργή τους για την οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα την βίωναν, εναντίον της αστικής τάξης και της κυβέρνησης του Μεντερές ως πολιτικό σύμμαχο αυτής.

Εξ αιτίας αυτής της αδυναμίας του Κομμουνιστικού Κόμματος, να έρθει σε επαφή με τα εργατικά στρώματα και να τα καθοδηγήσει στην πάλη τους, το εργατικό κίνημα της Τουρκίας, δεν κατάφερε να μετατραπεί στην ατμομηχανή που θα οδηγούσε στην ανατροπή της κυβέρνησης Μεντερές.

Η κοινωνική δυσαρέσκεια για την οικονομική κατάσταση που είχε διαμορφωθεί στα τέλη της δεκαετίας του 1950 εκφράστηκε κυρίως μέσω των κινητοποιήσεων του φοιτητικού κινήματος. Οι φοιτητές των Πανεπιστημίων της χώρας με αφορμή τον αυταρχισμό με τον οποίο αντιμετώπιζε και τον ασφυκτικό έλεγχο τον οποίον είχε επιβάλει στα ακαδημαϊκά ιδρύματα της χώρας το Δημοκρατικό Κόμμα, προχώρησαν τον Απρίλιο του 1960 σε ένα κύμα κινητοποιήσεων και διαδηλώσεων, οι οποίες κατέληξαν στη συγκέντρωση δεκάδων χιλιάδων φοιτητών στην πλατεία Βαγιαζίτ στην Κωνσταντινούπολη, στις 28 Απριλίου του 1960.

Οι φοιτητές συγκρούστηκαν με τις δυνάμεις της αστυνομίας, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα το θάνατο του φοιτητή Τουράν Εμεκσίζ μέλους του τουρκικού Κομμουνιστικού Κόμματος και τον τραυματισμό άλλων 16 σπουδαστών.

Σύντομα η συγκεκριμένη κατάσταση οδήγησε το Δημοκρατικό Κόμμα να απαντήσει στις λαϊκές κινητοποιήσεις επιβάλλοντας ακόμα εντονότερο αυταρχισμό

και καταστολή αυτών. Την 1^η Μάη του 1960 η κυβέρνηση του Μεντερές κήρυξε τον στρατιωτικό νόμο σε Κωνσταντινούπολη και Άγκυρα.

Η βία και η καταπίεση με την οποία αντέδρασε ο Μεντερές αποδείχτηκε το ίδιο σύντομα, πως δεν ήταν ικανοί παράγοντες να τερματίσουν την κοινωνική αναταραχή που είχε ξεσπάσει στη χώρα. Ο στρατιωτικός νόμος απέτυχε να επιβάλει την κοινωνική ειρήνη, οι διαδηλώσεις και διαμαρτυρίες συνεχίστηκαν και ο έλεγχος της κατάστασης από τους Δημοκρατικούς είχε πλέον χαθεί (Gokay, 2006).

Εφόσον δεν υπήρξε δυνατόν να καταστεί το εργατικό κίνημα της χώρας ο καταλυτικός παράγοντας των κοινωνικών συγκρούσεων τον τελευταίο χρόνο της δεκαετίας του 1950, το ρόλο αυτό καθώς και την διέξοδο της οργής των κοινωνικών στρωμάτων, τα οποία υπέφεραν από την οικονομική και κοινωνική πολιτική του Δημοκρατικού Κόμματος ανέλαβε να φέρει εις πέρας ο Στρατός.

Ήδη από το 1959 άρχισε να υφίσταται κινητικότητα στις τάξεις των Ενόπλων Δυνάμεων, κυρίως από ομάδες κατώτερων αξιωματικών, ενώ σε φοιτητική πορεία στην πόλη της Άγκυρας στις 21 Μαΐου το 1960 εκατοντάδες νεαροί ευέλπιδες της τουρκικής Στρατιωτικής Ακαδημίας πήραν μέρος σε κείνη. Η αντίδραση των στρατιωτικών, κορυφώθηκε στις 27 Μαΐου του 1960, οπότε 38 αξιωματικοί του τουρκικού Στρατού επέβαλαν πραξικόπημα (Feroz, 1993).

Οι τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις, ως ο κυριότερος θεσμικός πυλώνας του Κεμαλισμού, κατέχοντας την ευθύνη της προστασίας του κοσμικού χαρακτήρα που οφείλει να διατηρεί το τουρκικό κράτος, παρενέβη στην πολιτική σκηνή το 1960, ανατρέποντας το Δημοκρατικό Κόμμα, αντιδρώντας στις συντηρητικές πολιτικές που αυτό είχε επιβάλει, την αποκαθήλωση του κρατισμού και την ενδυνάμωση θρησκευτικών - ισλαμικών στοιχείων στην τουρκική κοινωνία (Landau, 1974).

Το στρατιωτικό καθεστώς που επιβλήθηκε, αφού συνέλαβε ολόκληρο το Υπουργικό Συμβούλιο της τελευταίας Κυβέρνησης των Δημοκρατικών και εκατοντάδες μέλη του κόμματός τους, καταδίκασε τον Πρόεδρο της Κυβέρνησης Τζελάλ Μπαγιάρ και άλλους έντεκα Υπουργούς σε ισόβια κάθειρξη, ενώ τον Πρωθυπουργό Μεντερές του Υπουργούς Ζορλού και Πολατκάν σε θάνατο.

Αμέσως μετά συγκροτήθηκε υπό τον στρατηγό Κεμάλ Γκιουρσέλ, η Επιτροπή Εθνικής Ενότητας, με μέλη πέντε στρατηγούς, επτά συνταγματάρχες, δεκατρείς ταγματάρχες και οκτώ λοχαγούς (Μπερμπερόγλου, 2000).

Ευθύνη της Επιτροπής θεωρούνταν η ίδρυση της Δεύτερης Τουρκικής Δημοκρατίας, μέσω της δημιουργίας νέου Συντάγματος, και η ομαλοποίηση του

πολιτικού συστήματος μέσω της νομιμοποίησης πολιτικών κομμάτων και της κήρυξης εκλογών στη συνέχεια.

Το Σύνταγμα του 1961, το οποίο επιδοκιμάστηκε στο δημοψήφισμα του Ιούλη του 1961 με ποσοστό 60% υπέρ και 40% κατά, θεωρείται σημαντικότερη πολιτική πράξη καθώς θεμελίωσε κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα και δημοκρατικές ελευθερίες, οι οποίες απουσίαζαν από την κοινωνική πραγματικότητα της Τουρκίας, ήδη από την ίδρυση του κράτους της το 1923 (Landau, 1974).

Μέσω της διαμόρφωσης του νέου Συντάγματος, η Δεύτερη Τουρκική Δημοκρατία χαρακτηρίστηκε πλέον ως «κοινωνικό κράτος», το οποίο είχε την υποχρέωση να διασφαλίζει και να σχεδιάζει το ίδιο την ανάπτυξη της οικονομίας της χώρας, προστατεύοντας ταυτόχρονα τα οικονομικά, κοινωνικά και ατομικά δικαιώματα των Τούρκων εργαζομένων, καθώς η ανάπτυξη της τουρκικής οικονομίας όφειλε να συμβαδίζει με τις αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης, της ατομικής ιδιοκτησίας και του δικαιώματος στην εργασία αλλά και την επιχειρηματικότητα. (Feroz, 2014)

Εκτός από αυτά τα δικαιώματα, το Σύνταγμα του 1961 προχωρούσε σε ακόμα βαθύτερες τομές στην τουρκική κοινωνία, παραχωρώντας στην εργατική τάξη το δικαίωμα της ίδρυσης συνδικάτων αλλά και σοσιαλιστικών κομμάτων, της σύναψης συλλογικών συμβάσεων μεταξύ εργατών και εργοδοτών, και το δικαίωμα στην απεργία (Μπερμπέρογλου, 2000). Μεταβολές οι οποίες, όπως θα διαπιστώσουμε παρακάτω, αποτέλεσαν την θρυαλλίδα η οποία επέτρεψε στο εργατικό κίνημα στην Τουρκία τη δεκαετία του 1960, να σημειώσει απότομη ανάπτυξη και μαχητικότητα σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες ύπαρξης αυτού.

Όσον αφορά εκείνη την κοινωνική δύναμη η οποία συνέβαλε με τη δράση της, στις βαθιές αυτές αλλαγές στο πολιτικό εποικοδόμημα της Τουρκίας, τον τουρκικό Στρατό, το νέο Σύνταγμα καθιστούσε το συγκεκριμένο θεσμό, ως ανεξάρτητο σε σχέση με τον υπόλοιπο κρατικό μηχανισμό, σύμμαχο των Τούρκων πολιτών και εγγυητή της νέας κοινωνικής, πολιτικής αλλά και οικονομικής πραγματικότητας που διαμορφωνόταν σταδιακά στην Τουρκία (Feroz, 2014).

Προϋπόθεση όμως ώστε να επανέλθει η κοινωνική ηρεμία καθώς και η οικονομία να οδηγηθεί σε αναπτυξιακή οδό, ύστερα από την οικονομική κρίση η οποία είχε πλήξει την Τουρκία στα τέλη της δεκαετίας του '50, και δημιούργησε οξυμένες κοινωνικές συγκρούσεις, θεωρούνταν το πέρασμα από το στρατιωτικό

καθεστώς της Επιτροπής Εθνικής Ενότητας σε συνθήκες αστικής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας.

Για το λόγο αυτό τον Οκτώβριο του 1961 διενεργήθηκαν εκλογές, μέσω των οποίων, πρώτο αναδείχθηκε το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα του Ισμέτ Ινονού με ποσοστό 36,7% και ακολούθησε το Κόμμα Δικαιοσύνης, με 34,8%, το οποίο αποτελούσε τον πολιτικό απόγονο του Δημοκρατικού Κόμματος, δημιουργήθηκε από πρώην στελέχη αυτού το Φλεβάρη του 1961, με επικεφαλής τον Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ από το 1964. Μικρότερα εκλογικά ποσοστά συγκέντρωσαν το Κόμμα Δημοκρατικού Αγροτικού Έθνους με 14% των ψήφων και το Κόμμα Νέας Τουρκίας, το οποίο προσέγγισε το 13,7%. Αμέσως μετά σχηματίστηκε η πρώτη κυβέρνηση της Τουρκίας ύστερα από το πραξικόπημα του 1960 με κυβερνώντες τους Ρεπουμπλικάνους, Πρωθυπουργό τον Ισμέτ Ινονού και Πρόεδρο της Τουρκικής Δημοκρατίας τον στρατηγό Γκιουρσέλ. (Μπερμπέρογλου, 2000 & Landau, 1974).

Οι πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες σύντομα άρχισαν να περιπλέκονται εκ νέου καθώς η κυβερνητική συνεργασία που πραγματοποιήθηκε το Νοέμβριο του 1961, μεταξύ των Ρεπουμπλικάνων και του Κόμματος Δικαιοσύνης, οδήγησε σε δυσαρέσκεια κοινωνικά στρώματα, τα οποία αντίκρισαν τις θεσμικές ρυθμίσεις που αναφέρονταν στο νέο Σύνταγμα της χώρας, να αναβάλλονται, επαναφέροντας στη συλλογική μνήμη τις νωπές εμπειρίες της τουρκικής κοινωνίας από τη διακυβέρνηση του Μεντερές.

Η απογοήτευση αυτή αφορούσε κυρίως τα εργατικά στρώματα της Τουρκίας, τα οποία ανέμεναν ήδη τέσσερεις δεκαετίες ζωής της Τουρκικής Δημοκρατίας, ώστε να κατακτήσουν τα δικαιώματα των συλλογικών συμβάσεων, του συνδικαλιζέσθαι και της απεργίας. Πρέπει επίσης να καταστεί σαφές το γεγονός της σχετικότητας των νέων παραχωρήσεων της αστικής εξουσίας της Τουρκίας προς τους εργάτες, ως προς τους θεσμικούς φραγμούς που τοποθετούσε παράλληλα στην ανάπτυξη του εργατικού κινήματος της χώρας, όπως για παράδειγμα η ίδρυση το 1963 από την Εθνοσυνέλευση της Τουρκίας, της Κομματικής Επιτροπής για την Καταπολέμηση του Κομμουνισμού. Η δυσαρέσκεια αυτή κατέληξε σε κινητοποιήσεις, οι οποίες εξαπλώθηκαν στις βιομηχανικές περιοχές της χώρας και οδήγησαν σε διαδήλωση χιλιάδων εργατών το Δεκέμβρη του 1961 στην Κωνσταντινούπολη.

Η κοινωνική σύγκρουση μεταφέρθηκε και επηρέασε και πάλι το πολιτικό σύστημα, δημιουργώντας συνθήκες αστάθειας καθώς οι κυβερνήσεις συνεργασίας που σχηματίζονταν, αδυνατούσαν να διαχειριστούν την κατάσταση και παραιτούνταν

ύστερα από μερικούς μήνες διακυβέρνησης, ενώ το 1962 άρχισε να παρατηρείται κινητικότητα και πάλι στις τάξεις των τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων, καθώς μια ομάδα 14 στρατιωτικών με ηγέτη τον ταγματάρχη Ταλάτ Αϊντεμίρ, κινήθηκαν προς διενέργεια νέου πραξικοπήματος, αποτυγχάνοντας όμως αυτή τη φορά να επιβάλουν δικτατορικό καθεστώς (Μπερμπέρογλου, 2000).

Οι μεταβολές που είχε δημιουργήσει στο πολιτικό σκηνικό της χώρας, το πραξικόπημα του 1960, δεν έφερε ως αποκλειστικό αποτέλεσμα την δυσκολία των αστικών πολιτικών κομμάτων, να διαχειριστούν αυτές τις μεταβολές και τον τρόπο παραχώρησης σημαντικών, για το αυταρχικό περιβάλλον της Τουρκίας, εργατικών κυρίως ελευθεριών. Οι μεταβολές αυτές, οι αυξημένες μαχητικές διαθέσεις του εργατικού κινήματος ήδη στους πρώτους μήνες ύπαρξης του νέου πολιτικού καθεστώτος, και το πιο σημαντικό, η ψήφιση ενός προοδευτικότερου Συντάγματος, μέσω του δικαιώματος που κατείχαν οι εργάτες της χώρας, χάρη σε αυτό, να προχωρήσουν στην ίδρυση αριστερών κομμάτων μέσα από τα οποία, θα είχαν τη δυνατότητα να διεξάγουν νόμιμη, δίχως το φόβο της καταστολής, πλέον πολιτική πάλη εναντίον της αστικής τάξης της, Τουρκίας και μη, και των πολιτικών κομμάτων αυτής, δημιούργησαν βαθιές ζυμώσεις στο εργατικό κίνημα της Τουρκίας και ειδικά στο πρωτοπόρο τμήμα αυτού, τους κομμουνιστές.

Το Φεβρουάριο του 1961, ο δικηγόρος και αριστερός συγγραφέας και ακτιβιστής Αλί Αϊμπάρ σε συνεργασία με την καθηγήτρια κοινωνιολογίας και πρώην μέλους του τουρκικού Κομμουνιστικού Κόμματος Μπαχιτζέ Μποράν, προχώρησαν στην ίδρυση του Εργατικού Κόμματος Τουρκίας. Η κομματική ηγεσία του Εργατικού Κόμματος ανήκε κυρίως σε παράνομα βέβαια στελέχη ή κομματικούς φίλους του Κομμουνιστικού Κόμματος. Παρά το γεγονός αυτό και την αντικειμενική σχέση που υπήρχε ανάμεσα στα δύο κόμματα, όντας νόμιμο το ένα και παράνομο το άλλο, το Εργατικό Κόμμα εξ αρχής προσπάθησε να διαχωρίσει την ιδεολογική του θέση και ταυτότητα έναντι του Κομμουνιστικού Κόμματος, κυρίως μέσω του πολιτικού του προγράμματος το οποίο διαμόρφωσε στο πρώτο του Συνέδριο το 1964 (Ulus, 2011).

Το Εργατικό Κόμμα Τουρκίας αποτελούσε ουσιαστικά ένα ρεφορμιστικό κόμμα το οποίο αφενός αποδεχόταν τις αρχές του Μαρξισμού, αφετέρου αποκήρυσσε εκείνες του Λενινισμού. Το συγκεκριμένο κόμμα έθετε ως πολιτικό του στόχο μια αντιιμπεριαλιστική εθνική δημοκρατική επανάσταση, όπως τη χαρακτήριζε, η οποία θα πραγματοποιούνταν από την εργατική τάξη της χώρας αλλά και τις δημοκρατικές

πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις οι οποίες εκφράζονταν κυρίως μέσω του Κεμαλισμού.

Η ρεφορμιστική του αυτή πολιτική ιδεολογία πήγαζε και από το γεγονός πως η πλειονότητα των μελών του, τα οποία την περίοδο από το 1965 έως το 1967 προσέγγισαν τα 12.000, σε αντίθεση με το Κομμουνιστικό Κόμμα του οποίου τα μέλη στα τέλη της δεκαετίας του 1960 ανέρχονταν σε 1.000 έως 1.500 άτομα, προέρχονταν από τα μικροαστικά στρώματα της τουρκικής κοινωνίας καθώς οι έμποροι και οι μικροκαλλιεργητές που δραστηριοποιούνταν στο Κόμμα προσέγγιζαν τα ποσοστά του 26,3% και 17% αντίστοιχα, ενώ οι βιομηχανικοί εργάτες καθώς και οι εργαζόμενοι σε αγροτικές καλλιέργειες, ανέρχονταν στο 27,4% και στο 9% αντίστοιχα. Ο συγκεκριμένος ταξικός συσχετισμός που υφίστατο στο ανθρώπινο δυναμικό του Εργατικού Κόμματος Τουρκίας αντανακλούνταν στις συμβιβαστικές ιδεολογικές αναλύσεις του Κόμματος, σχετικά με το χαρακτήρα της επανάστασης που θα πραγματοποιούνταν στην Τουρκία, όταν οι αντικειμενικές και υποκειμενικές συνθήκες το επέτρεπαν, και το ρόλο της αστικής τάξης και του Κεμαλισμού σ' αυτήν (Landau, 1974).

Για το Εργατικό Κόμμα Τουρκίας στην Τουρκία υφίσταντο, παρά την καπιταλιστική ανάπτυξη που είχε επιτευχθεί κατά την περίοδο ύπαρξης του αστικού τουρκικού κράτους, φεουδαρχικά υπολείμματα, τα οποία δεν είχε καταφέρει να εξαλείψει η ανολοκλήρωτη, όπως τη θεωρούσαν, αστική επανάσταση των κεμαλιστών κατά τον απελευθερωτικό πόλεμο και ύστερα.

Η δημοκρατική και όχι σοσιαλιστική επανάσταση, την οποία θα πραγματοποιούσε από κοινού η εργατική τάξη της χώρας με τον Κεμαλισμό, θα είχε ως αποτέλεσμα την δημιουργία ενός μη καπιταλιστικού κοσμικού κράτους, όπως το ονόμαζαν τα στελέχη του Εργατικού Κόμματος Τουρκίας, το οποίο θα προχωρούσε σε επέκταση του κρατικού ελέγχου επί της παραγωγής της χώρας, ειδικά στους κλάδους των τραπεζών, της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, των εθνικών πόρων, των ασφαλιστικών εταιρειών και των οικονομικών συναλλαγών με το εξωτερικό, καθώς και περαιτέρω ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας, των γεωργικών περιοχών και της διανομής αγροτικών γαιών σε ακτήμονες αγρότες. Προβλέπονταν η προστασία ευαίσθητων εργασιακών ομάδων, όπως οι γυναίκες, οι ανήλικοι και οι ηλικιωμένοι εργαζόμενοι, μέσω προσαρμοσμένων σε αυτούς εργασιακών συνθηκών αλλά και μέσω των εργατικών συνδικάτων τους, ενώ στο πρόγραμμα του Εργατικού Κόμματος κηρύσσονταν η θεμελίωση των ελευθεριών της σκέψης, του λόγου, της

έκφρασης, της θρησκείας, του τύπου και της πανεπιστημιακής έρευνας (Landau, 1979 & Ulus, 2011).

Η οργανωτική διακλάδωση του Εργατικού Κόμματος έθετε ως επικεφαλής αυτού τον Πρόεδρό του, ο οποίος είχε ανέλθει μέσω του Γενικού Συνεδρίου του κόμματος. Στις χρονικές περιόδους μεταξύ των Γενικών Συνεδρίων του Κόμματος, συνέρχονταν το Κομματικό Συμβούλιο, το οποίο συνεδρίαζε τουλάχιστον κάθε έξι μήνες περιλαμβάνοντας 120 μέλη από τις οργανώσεις των (Landau, 1974).

Παρά το γεγονός πως όπως θα δούμε στη συνέχεια, το Εργατικό Κόμμα Τουρκίας είχε την δυνατότητα να κινητοποιεί πολυπληθή εργατικά στρώματα, εκλογικά και συνδικαλιστικά, μέσω του συνδικαλιστικού οργάνου του, της DISK, η ιδεολογική του προσήλωση στην ανάγκη ύπαρξης συμμαχίας μεταξύ της εργατικής τάξης της Τουρκίας και της πολιτικής ιδεολογίας του Κεμαλισμού, στερούσε από το κίνημα της εργατικής τάξης την δυνατότητα ανάπτυξης και ωρίμανσης της ταξικής της συνείδησης.

Το αίτημα της διεξαγωγής μιας δημοκρατικής εθνικής επανάστασης, ήταν ακόμα πιο εμφανές στο πολιτικό πρόγραμμα μιας ακόμα αριστερής πολιτικής οργάνωσης, η οποία εκφραζόταν μέσω της εβδομαδιαίας εφημερίδας της Κωνσταντινούπολης *Yon*, η οποία ιδρύθηκε το Δεκέμβριο του 1961.

Η συγκεκριμένη εφημερίδα διακήρυσσε το πολιτικό της πρόγραμμα, μέσα από τις σελίδες της, το οποίο περιλάμβανε πολιτικές και ιδεολογικές θέσεις οι οποίες υποστήριζαν τη δημιουργία ενός εθνικού μετώπου, το οποίο θα συνάπτονταν μεταξύ της εργατικής τάξης, της διανοήσης και των κοινωνικών στρωμάτων τα οποία αποτελούσαν την ταξική βάση του Κεμαλισμού, των γραφειοκρατών και των αξιωματικών του στρατού.

Για τους καθοδηγητές της *Yon* και τους συντάκτες των άρθρων αυτής, το κοινωνικό αυτό μέτωπο του οποίου θα ηγούνταν, αντί του προλεταριάτου οι κεμαλικές δυνάμεις, θα έφτανε μέχρι την δημοκρατική επανάσταση η οποία θα οδηγούσε στην συγκρότηση ενός κράτους. το οποίο θα πραγματοποιούσε την εξάλειψη των φεουδαρχικών και υπανάπτυκτων στοιχείων που υφίσταντο ακόμα στην οικονομία και στην επίτευξη μιας οικονομικής ανάπτυξης σχεδιασμένης από τον κρατικό μηχανισμό. Η εφημερίδα *Yon* μέσω της πλατιάς κυκλοφορίας της στους εργάτες, επηρέαζε σε μεγάλο βαθμό της συνείδησής τους περί του ιδεολογικού και πολιτικού περιεχομένου της ταξικής πόλης που αυτοί είχαν να φέρουν εις πέρας

εναντίον των αστών, καθώς γρήγορα σχετικά με την ίδρυση και έκδοσή της η κυκλοφορία αυτής έφτασε να ξεπερνά τα 30.000 φύλλα (Σαμίμ, 1983).

Η πολιτική μεταβολή που πραγματοποιήθηκε με το πραξικόπημα της 27^{ης} Μαΐου του 1960, επανέφερε στο προσκήνιο την προσπάθεια του κράτους να παρέμβει στην οικονομία με σκοπό την ανάκαμψή της, ύστερα από την οικονομική ύφεση της προηγούμενης δεκαετίας.

Αυτό προσπάθησε να το κατορθώσει μέσω της συγκρότησης και πάλι πεντάχρονων πλάνων. Οι οικονομικές συνθήκες όμως της χώρας είχαν αλλάξει σε σχέση με τη δεκαετία του 1930, καθώς τη δεκαετία του 1960 τα πεντάχρονα πλάνα δεν είχαν ως στόχο τους κρατικές επενδύσεις και εθνικοποιήσεις εταιρειών, αλλά αντίθετα τη στήριξη της, όπως είδαμε, ισχυρής παρουσίας του ιδιωτικού κεφαλαίου στη χώρα. Αυτοί οι σχεδιασμοί σύντομα έδωσαν μεγάλη ώθηση στους ιδιώτες καπιταλιστές, να επενδύσουν σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι τη δεκαετία του '50, στην οποία επενδύονταν ετησίως 12,2 εκατομμύρια τουρκικές λίρες, εφόσον το ποσό αυτό μέσα σε μια χρονιά από το 1962 έως το 1963 εκτινάχθηκε στις 40,3 εκατ. τουρκικές λίρες καταγράφοντας αύξηση της τάξης του 229%. Η εμπιστοσύνη που επέδειξαν οι ξένοι καπιταλιστές στην τουρκική οικονομία, δεν περιορίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1960 αλλά χαρακτήρισε όλη την υπόλοιπη δεκαετία κατά την οποία, οι επενδύσεις ξένου ιδιωτικού κεφαλαίου προσέγγισαν τα 551.920.845 τουρκικές λίρες (Μπερμπέρογλου, 2000).

Η τουρκική οικονομία αναπτύχθηκε σε τέτοιο βαθμό όπου ήδη από τις αρχές του 1960, είχε τη δυνατότητα να καλύπτει από μόνη της τις ανάγκες του πληθυσμού όσον αφορά τα καταναλωτικά αγαθά, καθώς η συνολική αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής από το 1962 έως το 1971 ανήλθε στο 140%, και πιο συγκεκριμένα από 13 δισεκατομμύρια τουρκικές λίρες στις αρχές της δεκαετίας του 1960, αυξήθηκε στις 31,2 δισεκατομμύρια τουρκικές λίρες στις αρχές του 1970. Οι βιομηχανικοί κλάδοι οι οποίοι αναπτύχθηκαν περεταίρω αποτελούνταν από τον κλάδο των τροφίμων, της κλωστοϋφαντουργίας, της καπνοβιομηχανίας, της τσιμεντοβιομηχανίας αλλά και της παραγωγής μηχανημάτων και μεταφορικών μέσων εφόσον ο συγκεκριμένος κλάδος ανέπτυξε την παραγωγή φορτηγών, πετρελαιοκίνητων αυτοκινήτων, σιδηροδρομικών βαγονιών, κατασκευαστικών υλικών καθώς και οικιακών συσκευών (Hale, 1981 & Μπερμπέρογλου, 2000).

Στους κυριότερους κλάδους της τουρκικής βιομηχανίας, μέσω και της μέριμνας του τουρκικού κράτους, η οποία αποτυπωνόταν στη συγκρότηση των

Πεντάχρονων Πλάνων, η παρουσία του ξένου και τουρκικού ιδιωτικού κεφαλαίου επεκτάθηκε ιδιοκτησιακά, ακόμα περισσότερο κυρίως στους τομείς της βαριάς βιομηχανίας, την εξορυκτική βιομηχανία, την βιομηχανία μετάλλου και την πετρελαϊκή.

Συγκεκριμένα τα ορυχεία στην περιοχή του Ντιβριτζί, πέρασαν στην ιδιοκτησία της ιδιωτικής Τουρκικής Εταιρίας Σιδήρου και Χάλυβα, ενώ η κρατική χαλυβουργία του Καραμπούκιδιωτικοποιήθηκε από τις Τουρκικές Επιχειρήσεις Σιδήρου και Χάλυβα. Η βιομηχανία παραγωγής ελαστικών ιδιωτικοποιήθηκε σε ποσοστό 80% από εταιρίες όπως η Goodyear, η Pirelli και η RoyalTyre, ενώ ο κρατικός έλεγχος που είχε απομείνει στην πετρελαϊκή βιομηχανία της χώρας, μηδενίστηκε καθώς πέρασε εξ ολοκλήρου σε τρεις ξένες εταιρίες, τη MobilOil, τη Shell και τη BP (Μπερμπέρογλου, 2000).

Η ενίσχυση όμως της οικονομικής δραστηριότητας από το κράτος, δεν πραγματοποιήθηκε μόνο μέσω των Πεντάχρονων Πλάνων και της συνέχισης των ιδιωτικοποιήσεων των βιομηχανικών κλάδων της οικονομίας, αλλά και μέσω της συμμετοχής των ίδιων των Ενόπλων Δυνάμεων ως τμήμα του κρατικού μηχανισμού στην οικονομία.

Το 1961 ιδρύθηκε ο Στρατιωτικός Όμιλος Αμοιβαίας Βοήθειας (OYAK), ο οποίος αποτέλεσε το νομικό πρόσωπο μέσω του οποίου ο τουρκικός Στρατός ανέλαβε το ρόλο του συλλογικού καπιταλιστή επενδύοντας στους πιο κερδοφόρους κλάδους της οικονομίας. Σύντομα 80.000 Τούρκοι αξιωματικοί επένδυσαν το 10% του μισθού τους στο νεοϊδρυθέντα οργανισμό ο οποίος ξεκίνησε με αρχικές επενδύσεις 8.600.000 τουρκικών λιρών, ποσό που έως το 1970 προσέγγισε τις 502 εκατομμύρια τουρκικές λίρες.

Ο OYAK μέσα στη δεκαετία του 1960 επένδυσε στην τσιμεντοβιομηχανία, την πετρελαϊκή βιομηχανία και την παραγωγή ελαστικών, 3 εκατ. δολάρια, 50 εκατ. και 5,6 εκατ. δολάρια αντίστοιχα (Feroz, 1993).

Η περαιτέρω εμβάθυνση, σε σχέση με τη δεκαετία του 1950, των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής στην τουρκική οικονομία και η ακόμα εντονότερη συμμετοχή στην παραγωγή των ιδιωτικών τουρκικών και ξένων επιχειρήσεων οδήγησε στην μεγαλύτερη ένταση της εκμετάλλευσης των Τούρκων εργατών, το ποσοστό της οποίας αυξήθηκε από το 317% το 1963 στο ποσοστό του 443% το 1968, γεγονός το οποίο ήταν ακόμα πιο έντονο στον κλάδο της κλωστοϋφαντουργίας, στον οποίον το ποσοστό της εκμετάλλευσης από 216% το

1959 προσέγγισε το 263% το 1963 και έφτασε στο 377% το 1968. Συνολικά στο συγκεκριμένο κλάδο το ποσοστό της έντασης της εκμετάλλευσης, ενώ διαμορφώθηκε τη δεκαετία του 1950 στο ποσοστό του 21,3% ανήλθε κατά τη δεκαετία του 1960 στο ποσοστό του 43.3% (Yurukoglu, 1979).

Όπως ήταν αναμενόμενο και εν μέσω αυτών των εργασιακών συνθηκών που επικρατούσαν στην Τουρκία τη δεκαετία του 1960, οι καπιταλιστές που δραστηριοποιούνταν στη χώρα κατόρθωσαν να αυξήσουν ραγδαία τα κέρδη τους, καθώς το ποσοστό της υπεραξίας που παρήγαν οι Τούρκοι εργάτες στις βιομηχανίες τους, τη συγκεκριμένη δεκαετία, ανήλθε σε σημαντικά αυξημένα ποσοστά σε σχέση με το παρελθόν.

Συγκεκριμένα το ποσοστό της υπεραξίας στον κλάδο της κλωστοϋφαντουργίας είχε ανέλθει στο ποσοστό του 400% ως το 1973. Παρόλα αυτά η αύξηση της παραγόμενης υπεραξίας δεν αφορούσε μόνο την κλωστοϋφαντουργία αλλά όλη τη βιομηχανική παραγωγή, στην οποία υπολογίζεται πως έως το 1968, για κάθε αξία 100 λιρών που δημιουργούσαν οι εργάτες, στους καπιταλιστές αντιστοιχούσαν 79, και στους εργάτες οι υπόλοιπες 21 (Yurukoglu, 1979).

Τα αυξανόμενα κέρδη των καπιταλιστών ανά ετήσια περίοδο σχετιζόνταν άρρηκτα με τους χαμηλούς, σε σχέση με τις ανάγκες των εργατών σε στέγαση, τροφή, αποπληρωμή φόρων και άλλες ανάγκες, μισθούς. Χάρη στην οικονομική ανάκαμψη που πραγματοποιήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1960 και τη μείωση των ποσοστών πληθωρισμού, τα οποία είχαν εκτιναχθεί στα τέλη της προηγούμενης δεκαετίας, οι εργάτες έλαβαν αυξήσεις στις μισθολογικές απολαβές τους οι οποίες είχαν προσεγγίσει το 21,62% το 1965, το 35,32% το 1970. Παρόλα αυτά στα τέλη της δεκαετίας του '60 και ειδικότερα στα έτη 1967 έως 1969, οι μισθοί των Τούρκων εργατών παρουσίασαν από στασιμότητα έως και μείωση, με αποτέλεσμα η συνολική αύξηση στους εργατικούς μισθούς κατά τη δεκαετία 1960 να μην ξεπερνάει το 2,8%. Η κατάσταση θεωρούνταν ακόμα δυσχερέστερη για τους βιομηχανικούς εργάτες και τους υπαλλήλους οι οποίοι ήταν ανασφάλιστοι, και ο μισθός τους ανέρχονταν στις 11,33 τουρκικές λίρες, σε αντίθεση με τους ασφαλισμένους των οποίων ο μισθός υπολογίζονταν σε 22,66 τουρκικές λίρες τα έτη 1963 έως 1968 (Yurukoglu, 1979 & Μπερμπέρογλου, 2000).

Παρά τη ψήφιση του Εργατικού Νόμου το 1967 ο οποίος βελτίωνε σε κάποιο βαθμό, σε σχέση με το παρελθόν, τις συνθήκες εργασίας που επικρατούσαν στους χώρους δουλειάς της Τουρκίας, καθώς καθόριζε την εργάσιμη εβδομάδα σε 48 ώρες,

απαγόρευε σε εργοδότες να προσλαμβάνουν παράνομα γυναίκες και παιδιά κάτω των 18 ετών, υποχρεώνοντας τους επίσης να ασφαλίζουν του εργαζομένους τους και καθιστώντας τον Υπουργό Εργασίας υπεύθυνο να διαμορφώνει τους κατώτατους μισθούς ανά 2 χρόνια, την ουσιαστική ευθύνη για τις εργασιακές συνθήκες που θα υφίσταντο στους χώρους δουλειάς την κατείχαν οι ίδιοι οι καπιταλιστές (Hale, 1981).

Η πραγματικότητα όμως που επικρατούσε στις βιομηχανίες της χώρας ήταν πολύ διαφορετική από αυτή που επιχειρούσε να διαμορφώσει ο Εργατικός Νόμος, και όσον αφορά το ζήτημα της παιδικής εργασίας και όσον αφορά το ζήτημα της εντατικοποίησης αυτής, και τα άσχημα αποτελέσματα που είχαν αυτοί οι παράγοντες στην ακόμα περισσότερο χειροτέρευση των συνθηκών εργασίας κατά τη δεκαετία του 1960.

Συγκεκριμένα σχετικά με την παιδική εργασία, το κράτος δεν κατάφερε να την εξαλείψει, καθώς μέσω αυτής οι καπιταλιστικές επιχειρήσεις της χώρας κατάφεραν να συσσωρεύσουν μεγαλύτερα κέρδη εξ αιτίας και των μικρότερων μισθών που κατέβαλαν οι καπιταλιστές στους ανήλικους εργαζόμενους. Όπως συνέβαινε για παράδειγμα στην υαλοβιομηχανία Πασάμπαχτσε στην οποία εργάζονταν έως και 200 παιδιά, χωρίς να θεωρούνται από τις κρατικές υπηρεσίες επιθεώρησης εργασίας ως εργάτες, και διευκολύνοντας με αυτόν τον τρόπο τους εργοδότες τους από την κοινωνικής ασφάλιση, την οποία θεωρούνταν υποχρεωμένοι να καταβάλλουν σε περίπτωση που αυτοί ήταν ενήλικες (Yurukoglu, 1979).

Η επιδείνωση των όρων εργασίας που παρατηρήθηκε στην δεκαετία του 1960, η οποία σχετίζονταν με την ανάγκη των αστών να αυξήσουν την παραγωγικότητα των εργατών τους, και οι κίνδυνοι που αντιμετώπιζαν οι εργάτες στους χώρους εργασίας τους λόγω αυτών των συνθηκών, αντανακλούν στα ατυχήματα που συνέβαιναν στους χώρους αυτούς. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία τα εργατικά ατυχήματα που καταγράφηκαν στους χώρους εργασίας τους Τουρκίας το 1960, ανήλθαν σε 63.014 και αυξήθηκαν το 1965 σε 92.961, φτάνοντας τα 144.731 το 1970 (Yurukoglu, 1979).

Η εργατική τάξη όμως της δεκαετίας του 1960 δεν ήταν η αδύναμη, μικρή σε μέγεθος και ανήμπορη σε μεγάλο βαθμό, εξ αιτίας της ιδεολογικής ανωριμότητας και των νόμιμων περιορισμών που επέβαλε το κράτος δυσκολεύοντας την οργάνωση και τη συγκρότησή της ως τάξη, κοινωνική δύναμη των προηγούμενων δεκαετιών. Μέσω της σημαντικότερης οικονομικής ανάπτυξης που είχε πραγματοποιηθεί στην Τουρκία στην προηγούμενη δεκαετία του 1950, αλλά και εκείνης που πραγματοποιούνταν στην επόμενη δεκαετία του 1960, το μέγεθος της εργατικής τάξης στην τουρκική

κοινωνία αυξήθηκε δυναμικά. Κατά το έτος 1960 οι εργάτες στη βιομηχανία της χώρας αριθμούσαν 620.900 άτομα ενώ σύμφωνα με άλλους ιστορικούς της περιόδου το αριθμός τους προσέγγιζε το 975.509 άτομα, μεγέθη τα οποία αυξήθηκαν μέσα στην τρέχουσα δεκαετία ανεβάζοντας το μέγεθος του προλεταριάτου σε 1.313.500 άτομα ενώ σύμφωνα ε άλλα στοιχεία 1.918.801 άτομα. Οι αριθμοί αυτοί, πρέπει να διευκρινίσουμε πως αναφέρονται στους βιομηχανικούς εργάτες της χώρας, στους οποίους εάν υπολογίσουμε και συμπεριλάβουμε εκείνο το εργατικό δυναμικό το οποίο εργάζονταν ως μισθωτό υπαλληλικό προσωπικό, το μέγεθος της εργατικής τάξης της Τουρκίας το έτος 1970, είχε αναπτυχθεί σε 4.324.553 άτομα, εκ των οποίων το βιομηχανικό προλεταριάτο αποτελούσε το 12,1% από 7,5% το 1960, στοιχείο αξιοσημείωτο, εφόσον οι βιομηχανικοί εργάτες μπορούν να θεωρηθούν, λόγω και της θέσης που κατέχουν στην παραγωγή, ως το πιο δυναμικό τμήμα της εργατικής τάξης συνολικά. Πρέπει επίσης να αναφέρουμε πως στα παραπάνω στοιχεία, είναι σωστό να λάβουμε υπόψη την ανεργία κατά τη δεκαετία του 1960, η αύξηση της οποίας, συνέχισε να οφείλεται κυρίως στη σημαντική έξοδο νοικοκυριών από την αγροτική παραγωγή και της οικονομικής τους μετανάστευσης στις πόλεις της Τουρκίας. Το ποσοστό του άνεργου πληθυσμού στο σύνολο της εργατικής τάξης της Τουρκίας δεν ήταν καθόλου αμελητέο, καθώς προσέγγιζε το ποσοστό του 11% το 1967, το οποίο αναλογούσε σε 1.440.000 άτομα (Yurukoglu, 1979 & Μπερμπέρογλου, 2000).

Οι νομικές παραχωρήσεις και τα πολιτικά δικαιώματα που κατέκτησαν οι εργάτες της Τουρκίας μέσω του Συντάγματος του 1961, καθώς και η διαρκής επιδείνωση της θέσης τους στην παραγωγή έναντι της αστικής τάξης, η οποία με τη στήριξη του τουρκικού κράτους ασκούσε αυξανόμενη εκμετάλλευση προς αυτούς, εκτινάσσοντας τα κέρδη της, σύντομα οδήγησε σε μια πρωτοφανή για τα τουρκικά κοινωνικά και πολιτικά δεδομένα οργάνωση και κινητοποίηση των εργατικών στρωμάτων και κυρίως του βιομηχανικού προλεταριάτου κατά τη δεκαετία του 1960.

Η ιδεολογική ωρίμανση και η αυξημένη διάθεση των Τούρκων εργατών να συγκροτηθούν ως κοινωνική τάξη, της οποίας τα συμφέροντα ερχόντουσαν σε αντίθεση με τα συμφέροντα των αστών, άρχισε να διαφαίνεται στις αρχές του 1960, οπότε άρχισαν να ξεπροβάλλουν σε μια σειρά εργασιακούς και βιομηχανικούς χώρους εκατοντάδες νέα συνδικάτα. Έως το 1966 υφίσταντο 409 εργατικά συνδικάτα, τα οποία αυξήθηκαν έως το 1970 σε 717. Οι εργάτες οι οποίοι οργανώθηκαν και συσπειρώθηκαν σε αυτά από 250.000 το 1959, αυξήθηκαν σε 300.000 το 1963,

αριθμός που διπλασιάστηκε σε 600.000 σε μόλις δύο χρόνια το 1965, προσεγγίζοντας έως το 1968 το 1.057.928 μέλη (Μπερμπερόγλου, 2000 & Landau, 1974).

Οι συνδικαλιστικά οργανωμένοι και μη εργάτες, πέρασαν αμέσως μετά στη φάση της διεκδίκησης των αιτημάτων τους. Για πρώτη φορά ύστερα από το 1923 και την ίδρυση του τουρκικού κράτους στα τέλη της χρονιάς του 1961 πραγματοποιήθηκε η έως τότε μεγαλύτερη συγκέντρωση εργατών, καθώς 200.000 εργάτες και μέλη εργατικών συνδικάτων από 29 επαρχίες της Τουρκίας, διαδήλωσαν στην Κωνσταντινούπολη, έχοντας ως αιτήματα τη μείωση της ανεργίας, και την εφαρμογή του νόμου περί του δικαιώματος της απεργίας και της υπογραφής των συλλογικών συμβάσεων.

Τη σκυτάλη των εργατικών κινητοποιήσεων έλαβε το 1962 το Συνδικάτο Οικοδόμων της Άγκυρας το οποίο συσπείρωσε χιλιάδες εργάτες πραγματοποιώντας συγκέντρωση στην πλατεία Ulus της πόλης και στη συνέχεια πορεία ως τη Μεγάλη Εθνοσυνέλευση. Στη διακήρυξη των διεκδικήσεών τους, οι οποίες περιλάμβαναν για μια ακόμα φορά τη μείωση της ανεργίας και το χρόνιο αίτημα της παραχώρησης του απεργιακού δικαιώματος, η κυβέρνηση απάντησε με την καταστολή τους από τις αστυνομικές δυνάμεις, οι οποίες συγκρούστηκαν με τους οικοδόμους συλλαμβάνοντας 300 από αυτούς. Ο αυταρχισμός με τον οποίον αντέδρασε στο εργατικό κίνημα της Τουρκίας το πολιτικό σύστημα αυτής δεν ήταν αρκετός ώστε να οδηγήσει σε παύση των κινητοποιήσεων των εργατών (Μπερμπερόγλου, 2000).

Οι τελευταίοι όξυναν ακόμα περισσότερο τον ταξικό τους αγώνα εναντίον των καπιταλιστών που δραστηριοποιούνταν στην Τουρκία, πραγματοποιώντας 40 συνολικά απεργίες κατά την περίοδο από το 1961 έως το 1963, όπως η απεργία διαρκείας που έλαβε χώρα στη βιομηχανική παραγωγή καλωδίων της Κωνσταντινούπολης της Kavel. Το έτος 1963 οι σημαντικοί εργατικοί αγώνες που είχαν πραγματοποιηθεί το προηγούμενο χρονικό διάστημα, φάνηκαν να αποδίδουν καρπούς, έστω στο νομικό σύστημα της χώρας, εφόσον κάτω από την πίεση αυτών η τουρκική κυβέρνηση κατέστησε νόμιμο το δικαίωμα των εργατών στην απεργία. (Μπερμπερόγλου, 2000) Ταυτόχρονα με αυτές τις εξελίξεις στο εργατικό κίνημα της Τουρκίας άρχισε να παρατηρείται εντονότερη κινητοποίηση και στο ζήτημα της πολιτικής εκπροσώπησης των εργατών δια του Εργατικού Κόμματος της Τουρκίας, η οποία επρόκειτο να συμβάλει ακόμα περισσότερο στην μαχητικότητα και την παρέμβαση του εργατικού κινήματος, στην κοινωνική και πολιτική ζωή της Τουρκίας στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1960.

Στις εκλογές του Οκτωβρίου του 1965 η πολιτική ζωή της Τουρκίας σηματοδεύτηκε από την είσοδο στο τουρκικό Κοινοβούλιο ενός πολιτικού κόμματος, το οποίο αυτοαποκαλούνταν σοσιαλιστικό, αγωνιζόμενο για τα συμφέροντα της εργατικής τάξης. Στις συγκεκριμένες εκλογές το Εργατικό Κόμμα Τουρκίας απέσπασε το 3% του εκλογικού σώματος, καθώς το εμπιστεύθηκαν 270.000 άνθρωποι, δίνοντάς του τη δυνατότητα να καταλάβει 15 έδρες στο Κοινοβούλιο. Παρά τον αυτοχαρακτηρισμό του κόμματος ως εργατικό, δεν κατάφερε να αποσπάσει την εκλογική στήριξη των βιομηχανικών εργατών των αστικών κέντρων της Τουρκίας, παρόλο που τα μέλη του κόμματος τα οποία δραστηριοποιούνταν σε συνδικάτα, είχαν σημαντική παρέμβαση σε αυτά. Αποτελεί γεγονός πως η πλειονότητα των ψήφων που έλαβε το Εργατικό Κόμμα Τουρκίας στις εκλογές του 1965, προέρχονταν κυρίως από τα μικροαστικά στρώματα της Κωνσταντινούπολης και από τους Κούρδους και Αλεβίτες που διέμεναν σε αγροτικές περιοχές της Ανατολής, και όχι τους εργάτες και μισθωτούς των αστικών κέντρων της χώρας (Ulus, 2011).

Τα αποτελέσματα των εκλογών οδήγησαν σε συνθήκες ιδεολογικής αντιπαράθεσης στο κόμμα, σχετικά με την μορφή της επανάστασης που θα διεξάγονταν στην Τουρκία, κάτω από το βάρος της όξυνσης της ταξικής πάλης, και τις κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις που θα συμμετείχαν σε αυτή. Μέσα στο κόμμα κατά διάρκεια του δεύτερου και του τρίτου Συνεδρίου του, το 1965 και το 1968 αντίστοιχα, συγκροτήθηκαν τρεις ιδεολογικές ταυτότητες. Η πιο ισχυρή από αυτές θεωρούσε πως το Εργατικό Κόμμα Τουρκίας έπρεπε να αγωνιστεί, για την επίτευξη μιας σοσιαλιστικής επανάστασης, και όχι απλώς για την κατάληψη της εξουσίας με σκοπό την εφαρμογή δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων στην τουρκική κοινωνία.

Μια δεύτερη ιδεολογική τάση μέσα στο Κόμμα, η οποία αυτοαποκαλούνταν ως Προλεταριακοί Επαναστάτες, με επικεφαλής τους τον Μιχρί Μπελί, υποστήριζε την αντίληψη πως οι αντικειμενικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Τουρκία, δεν επέτρεπαν την διεξαγωγή μιας σοσιαλιστικής επανάστασης, καθώς χαρακτηρίζονταν από έντονη πολιτική και οικονομική εξάρτηση από τις δυτικές χώρες και κυρίως τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, αλλά και από ισχυρά κατάλοιπα συντηρητικών φεουδαρχικών στοιχείων στην παραγωγή. Χρησιμοποιώντας ως αφετηρία το συγκεκριμένο συλλογισμό, η σχετική ιδεολογική τάση ανέφερε πως ο χαρακτήρας της επικείμενης επανάστασης, όποτε αυτή συνέβαινε, επρόκειτο να είναι εθνικοδημοκρατικός και να στρέφεται εναντίον των δυτικών οικονομικών

συμφερόντων, που υφίσταντο στη χώρα, όπως και των φεουδαρχικών μορφών παραγωγής οι οποίες θεωρούνταν εμπόδιο στην οικονομική ανάπτυξη της Τουρκίας.

Εκτός από τις δύο σημαντικές προαναφερθείσες ιδεολογικές κατηγορίες μέσα στο Εργατικό Κόμμα Τουρκίας, υφίστατο και μια Τρίτη, η οποία είχε ως επικεφαλής της τους Αρέν και Μποράν, οι οποίοι εκπροσωπούσαν το 1/3 των συνέδρων του κόμματος και θεωρούνταν μικρότερης σημασίας και επιρροής από τις άλλες δύο (Gokay, 2006).

Ενώ στο Εργατικό Κόμμα συνέβαιναν οι παραπάνω εξελίξεις, οι κινητοποιήσεις της εργατικής τάξης της Τουρκίας ενισχύονταν ακόμα περισσότερο. Το 1965 στην περιοχή των ορυχείων Ζονγκουλντάκ, πραγματοποιήθηκε απεργία στην οποία συμμετείχαν 6.000 ανθρακωρύχοι. Ο κρατικός μηχανισμός παρενέβη άμεσα μέσω αστυνομικών και στρατιωτικών δυνάμεων, οι οποίες αφού περικύκλωσαν την πόλη επιχείρησαν να καταστείλουν την απεργία συναντώντας την αντίσταση των εργατών της περιοχής, οι οποίοι συγκρούστηκαν με τις δυνάμεις ασφαλείας σε μάχες οι οποίες άφησαν δύο νεκρούς και πολλούς τραυματίες εργάτες (Μπερμπέρογλου, 2000).

Την επόμενη χρονιά η πόλη της Σμύρνης ταραχτήκε από τις απεργίες των εργατών των βιομηχανιών κλωστοϋφαντουργών της πόλης, οι οποίες διήρκεσαν δύο μήνες και χαρακτηρίστηκαν από βίαιες συγκρούσεις, μεταξύ των εργατών και των δυνάμεων καταστολής, οι οποίες είχαν ως απολογισμό δύο νεκρούς εργάτες (Μπερμπέρογλου, 2000).

Το επίπεδο συνδικαλιστικής οργάνωσης και μαχητικότητας των Τούρκων εργατών συνεχώς αυξάνονταν, καθώς κάθε εργατική κινητοποίηση σε οποιαδήποτε περιοχή και οποιονδήποτε εργατικό χώρο της Τουρκίας, γινόταν αφορμή να κινητοποιηθούν εργάτες ακόμα περισσότερων εργασιακών χώρων και περιοχών.

Υφίστατο όμως ένα σοβαρό πρόβλημα. Η συνδικαλιστική ηγεσία των εργατών της Τουρκίας ανήκε στην Ένωση Εργατών Τουρκίας (Turk-İs), η οποία χαρακτηριζόταν από ιδιαίτερο συντηρητισμό και όσον αφορά τις ιδεολογικές της θέσεις και όσον αφορά την ίδια τη συνδικαλιστική της δράση, καθώς είτε πρότεινε την διεξαγωγή εργατικών αγώνων οι οποίοι θα περιλάμβαναν αποκλειστικά οικονομικά αιτήματα, αποπολιτικοποιώντας με αυτόν τον τρόπο την ταξική πάλη των εργατών, είτε αποσύροντας σε αρκετές περιπτώσεις την ενεργό στήριξή της από απεργιακούς αγώνες.

Η συγκεκριμένη δυσχερής κατάσταση για την περεταίρω ανάπτυξη του εργατικού κινήματος, εξ αιτίας των φραγμών που δημιουργούσε η ύπαρξη της Ένωσης Εργατών Τουρκίας στην ηγεσία του συνδικαλιστικού κινήματος της χώρας, οδήγησε το 1967 μέλη του Εργατικού Κόμματος Τουρκίας, να αποσπαστούν από την Ένωση Εργατών Τουρκίας δημιουργώντας ένα νέο συνδικαλιστικό φορέα ο οποίος θα συνέβαλε στην εμφάνιση της πολιτικοποίησης και της ταξικής συνείδησης των Τούρκων Εργατών. Η συγκεκριμένη κίνηση κατέληξε στη συγκρότηση της Συνομοσπονδίας των Επαναστατικών Εργατικών Συνδικάτων (DISK), της οποίας τα μέλη υπολογίζονταν σε 300 με 400 χιλιάδες, σε αντίθεση με τα 1 εκατ. έως 1,3 εκατ. μέλη της Ένωσης Εργατών Τουρκίας (Feroz, 2003, Μπερμπέρογλου, 2000 & Hale, 1981).

Ο αντιιμπεριαλισμός και ο αντιδυτικισμός, οι οποίοι χαρακτήριζαν την ιδεολογική ταυτότητα του Εργατικού Κόμματος Τουρκίας, βρήκε πρόσφορο έδαφος ώστε να αναπτυχθεί ως επί το πλείστον στο χώρο της διανοήσης και των Πανεπιστημίων, γεγονός το οποίο εξηγεί την επικράτηση των σπουδαστών και των διανοούμενων στο συσχετισμό δυνάμεων της καθοδήγησης του Εργατικού Κόμματος. Ύστερα από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 αυτά τα δύο ιδεολογικά ρεύματα, ο αντιιμπεριαλισμός και ο αντιδυτικισμός, που επικρατούσαν κυρίως στις τάξεις της σπουδάζουσας νεολαίας, εκφράζονταν κυρίως μέσω των αντιδράσεων της τελευταίας εναντίον της οικονομικής δραστηριότητας των αμερικάνικων επιχειρήσεων στην τουρκική οικονομία, καθώς και εναντίον των κυβερνήσεων του Κόμματος Δικαιοσύνης του Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ, η οποία ενίσχυε αφειδώς την εισχώρηση των αμερικανικών κεφαλαίων στην τουρκική παραγωγή (Criss, 2002).

Αυτή η συνθήκη οδήγησε κυρίως από το 1968 και μετέπειτα στην έντονη κινητοποίηση των σπουδαστών και την συμπόρευση των αγώνων τους με το εργατικό κίνημα της χώρας. Σε Πανεπιστήμια της Άγκυρας, της Σμύρνης, της Κωνσταντινούπολης και του Ερζερούμ, αναδύθηκαν λέσχες ιδεών οι οποίες συνέβαλαν στην πολιτικοποίηση των φοιτητικών κινητοποιήσεων, οι οποίες καθοδηγούνταν από την πολιτική πρόταση, η οποία κατείχε σημαντική θέση στις ιδεολογικές αναλύσεις του Εργατικού Κόμματος Τουρκίας, την πάλη για την επίτευξη της Εθνικής Δημοκρατικής Επανάστασης.

Κατά τη διάρκεια του Ιουνίου του 1968 ένα κύμα καταλήψεων απλώθηκε στα Πανεπιστήμια ολόκληρης της χώρας, το οποίο μετατράπηκε μέσα στον επόμενο μήνα σε δυναμικές κινητοποιήσεις των φοιτητών, με αφορμή την προσάραξη του 6^{ου}

Στόλου των Η.Π.Α. στο λιμάνι της Κωνσταντινούπολης. Στις 17 Ιουλίου χιλιάδες φοιτητές διαδήλωσαν στο Ντολμαμπαχτσέ και επιτέθηκαν στους Αμερικανούς στρατιώτες ρίχνοντας ορισμένους από αυτούς στο Βόσπορο. Αμέσως μετά επενέβησαν οι αστυνομικές δυνάμεις, οι οποίες επιτέθηκαν στους διαδηλωτές τραυματίζοντας δεκάδες και σκοτώνοντας έναν εξ αυτών.

Με αφορμή τα συγκεκριμένα γεγονότα, σπουδαστές μέλη αριστερών οργανώσεων παρενέβησαν, το 1969, και μετέτρεψαν το έως τότε καθοδηγητικό όργανο των φοιτητών, την Ομοσπονδία Λεσχών Ιδεών, στην Ομοσπονδία Επαναστατικών Νεολαιών Τουρκίας (Gokay, 2006).

Απέναντι σε αυτήν τη συνεχή ριζοσπαστικοποίηση του εργατικού κινήματος και της σύνδεσής του και με άλλα κοινωνικά στρώματα, όπως οι φοιτητές, το πολιτικό σύστημα της Τουρκίας αποφάσισε να αντιδράσει. Παρά την φιλελευθεροποίηση και τον εκδημοκρατισμό που υπήρξε στην τουρκική κοινωνία και πολιτική ύστερα από το πραξικόπημα του 1960 έως και το 1965, η επικράτηση του κεντροδεξιού Κόμματος Δικαιοσύνης στις εκλογές του Οκτωβρίου του 1965, στις οποίες κατάφερε να λάβει το 52,9% των ψήφων, σε αντίθεση με το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα το οποίο έλαβε 28,7% αυτών, και του 12,2% που κατάφεραν να αποσπάσουν τα υπόλοιπα κόμματα του Κοινοβουλίου, και η συντηρητικοποίηση που επήλθε ύστερα από αυτό το γεγονός, οδήγησε στη χρησιμοποίηση από το Ντεμιρέλ ακροδεξιών οργανώσεων με σκοπό να πλήξουν το εργατικό κίνημα (Μπερμπερόγλου, 2000).

Οι φασιστικές ομάδες συγκροτήθηκαν κάτω από την καθοδήγηση του πρώην συνταγματάρχη Αλπαρσλάν Τουρκές και του κόμματός του, Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης. Μεταξύ του 1968 και του 1970 ο Τουρκές δημιούργησε τη φασιστική οργάνωση Γκρίζοι Λύκοι, την οποία εξαπέλυσε εναντίον μελών του Εργατικού Κόμματος Τουρκίας, των εργατικών συνδικάτων, και των φοιτητικών οργανώσεων.

Στις 16 Φλεβάρη του 1960 πραγματοποιήθηκε στην Κωνσταντινούπολη αντιπολεμική – αντιμπεριαλιστική συγκέντρωση, στην οποία συμμετείχαν περισσότεροι από 30.000 εργάτες και σπουδαστές. Κατά τη διάρκεια αυτής μέλη ακροδεξιών οργανώσεων, επιτέθηκαν στους διαδηλωτές δημιουργώντας ταραχή και αναστάτωση, την οποία εκμεταλλεύτηκαν οι αστυνομικές δυνάμεις, οι οποίες επιχείρησαν να διαλύσουν βίαια τη συγκέντρωση. Οι διαδηλωτές διασπάστηκαν σε δύο τμήματα, ένα εκ των οποίων συνέχισε την πορεία έως την πλατεία Ταζίμ, αντιμετωπίζοντας όμως εκ νέου φασιστικές ομάδες, οι οποίες με αιχμηρά και βαριά

αντικείμενα, εφόρμησαν στο πλήθος των εργατών, σκοτώνοντας δύο εξ αυτών, τον Αλί Τουργκούτ και τον Ντουράν Ερντογάν (Gokay, 2006).

Το συγκεκριμένο γεγονός, αποκαλούμενο ως «Ματωμένη Κυριακή», δεν άφηνε περιθώρια αμφισβήτησης της δολοφονικής διάθεσης των ακροδεξιών ομάδων, οι οποίες δρούσαν υπό την προστατευτική σκεπή του Ντεμιρέλ, και της όξυνσης της ταξικής πάλης στην τουρκική κοινωνία, η οποία περνούσε σταδιακά από τη μορφή των μαζικών εργατικών αγώνων, στις ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ αριστερών και ακροδεξιών οργανώσεων, οι οποίες και θα επικρατήσουν στην επόμενη δεκαετία του 1970.

Η ένταση όμως η οποία κορυφώνονταν στην τουρκική κοινωνία, κατά τα τέλη της δεκαετίας του '60, αντανakλούνταν και στις ιδεολογικές διεργασίες που συνέχιζαν να πραγματοποιούνται στο εσωτερικό των αριστερών κομμάτων, τα οποία παρέμβαιναν στο εργατικό κίνημα, καθοδηγώντας αυτό. Η ομάδα, η οποία συσπειρώνονταν γύρω από την συνιδρυτή του Εργατικού Κόμματος Τουρκίας, τη Μπαχιτζέ Μποράν, αποτελούσε την ισχυρότερη πλέον κομματική αντιπολίτευση στον Αϊμπάρ, σε σχέση με το ιδεολογικό πρόβλημα, των κοινωνικών δυνάμεων οι οποίες θα συμμετείχαν στην κοινωνική επανάσταση, η οποία θεωρούσαν πως θα πραγματοποιούνταν στην Τουρκία, καθώς οι εργατικοί αγώνες σε αυτή συνεχώς αυξάνονταν, δυσχεραίνοντας την αστική τάξη στη διαχείριση και αντιμετώπιση αυτών.

Η Μποράν ισχυριζόταν πως στην περίπτωση της Τουρκίας, ένα απευθείας επαναστατικό πέρασμα από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής στον σοσιαλιστικό θεωρούνταν αδύνατο, εξ αιτίας της καθυστέρησης της τουρκικής οικονομίας, του εξαρτημένου και υπανάπτυκτου χαρακτήρα αυτής. Όπως και ο, διαγραμμένος από το Εργατικό Κόμμα μετά το 1965, Μιχρί Μπελλί, αναφέρονταν στην ανάγκη διεξαγωγής και ολοκλήρωσης της αστικής επανάστασης, η οποία είχε ξεκινήσει μέσω της δημιουργίας του αστικού κράτους από τους κεμαλιστές του 1923, ώστε εν συνεχεία να υπάρξουν εκείνες οι αντικειμενικές συνθήκες, οι οποίες θα επέτρεπαν τον σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της τουρκικής κοινωνίας.

Η ιδεολογική της υπόσταση περιπλέκονταν περαιτέρω, εφόσον συμπεριελάμβανε στις δυνάμεις οι οποίες θα πραγματοποιούσαν την ολοκλήρωση του αστικού εκσυγχρονισμού της χώρας, τον Κεμαλισμό, ο οποίος ειδικά θα κατείχε την πρωτοπόρα θέση σε αυτό το εγχείρημα, αντί του προλεταριάτου. Αυτό το ιδεολόγημα βασιζόταν κυρίως στον ηγετικό ρόλο τον οποίο διαδραμάτισε ο Κεμαλισμός, κατά

την περίοδο από τον Απελευθερωτικό Πόλεμο του 1929 και μετέπειτα, και στην καίρια συμβολή αυτού, στη διαμόρφωση της αστικής τάξης και συνείδησης στην Τουρκία μέσω της προστατευτικής κρατιστικής οικονομικής πολιτικής, που επέβαλε στην τουρκική οικονομία κυρίως κατά τις δεκαετίες του 1930 και 1940. Η ομάδα της Μπαχιτζέ Μποράν μάλιστα οδηγήθηκε στην μερική ταύτιση των αρχών και αξιών του Κεμαλισμού, και συγκεκριμένα του Κρατισμού, του Λαϊκισμού καθώς και του Κοσμικού χαρακτήρα του καθεστώτος αυτού, με την σοσιαλιστική ιδεολογία και τα αντιδυτικά και αντιιμπεριαλιστικά γνωρίσματα που καθόριζαν το εργατικό κίνημα της Τουρκίας στη δεκαετία του 1960 (Ulus, 2011).

Ο συλλογισμός όμως της Μποράν αναφορικά με τον προοδευτικό ρόλο του Κεμαλισμού στη σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας και της συσχέτισης αυτού με το εργατικό κίνημα της χώρας, δεν σταματούσε εδώ. Όπως σημειώσαμε, το κίνημα της συγκεκριμένης περιόδου, είχε υιοθετήσει έντονα αντιξενικά χαρακτηριστικά στην πάλη εναντίον του τουρκικού, και κυρίως του ξένου κεφαλαίου, που δραστηριοποιούνταν στη χώρα. Ο αντιδυτικισμός παρόλα αυτά, εκφράζονταν ιστορικά κυρίως μέσω της αντίθεσης της εθνικής αστικής τάξης της Τουρκίας και των συμφερόντων της, εναντίον των συμφερόντων των αστικών τάξεων των δυτικών χωρών, αντίθεση η οποία πήρε μορφή κατά τη διάρκεια του Εθνικοαπελευθερωτικού Πολέμου των εθνικιστικών δυνάμεων, μετά το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, της διαμόρφωσης και ισχυροποίησης στη συνέχεια της καπιταλιστικής οικονομίας της Τουρκίας μέσω της παρέμβασης του κράτους σε αυτήν, τις δεκαετίες που ακολούθησαν, αλλά και της αντιπαράθεσης κατά τη δεκαετία του 1950 ανάμεσα στο Δημοκρατικό Κόμμα του Μεντερές και το Ρεπουμπλικανικό, αντιπαράθεση η οποία έληξε με την νίκη της προοδευτικής αστικής τάξης, έναντι των ξένων κεφαλαιοκρατικών συμφερόντων, τα οποία προστάτευσαν οι Δημοκρατικοί κατά την περίοδο διακυβέρνησής τους, και την επάνοδο στην κρατική εξουσία του Κεμαλισμού ύστερα από το πραξικόπημα του 1960. (Ulus, 2011) Για τους Τούρκους κομμουνιστές το πραξικόπημα της 27^{ης} Μάη 1960, θεωρήθηκε, μέσω των ριζοσπαστικών μεταρρυθμίσεων που νομοθετήθηκαν στο νέο Σύνταγμα του 1961, ιδιαίτερα προοδευτικό ιστορικό γεγονός, σε αντιπαράβολή με τις εκλογές του 1950, που παρά τον δημοκρατικό τους χαρακτήρα, είχαν ως αποτέλεσμα μια δεκαετία σκληρής καταπίεσης και καταστολής των εργατικών κινητοποιήσεων και αιτημάτων, υπό το καθεστώς Μεντερές (Σαμίμ, 1983).

Εφόσον θεωρούνταν βέβαια, προοδευτική πολιτική δύναμη ο Κεμαλισμός, για την Μποράν, εξίσου προοδευτικός και δημοκρατικός θεωρούνταν το ρόλος που κατείχε η κύρια κοινωνική βάση του Κεμαλισμού, οι Ένοπλες Δυνάμεις, οι οποίες χαρακτηρίζονταν, σύμφωνα με την αντίληψη της ομάδας της Μπαχιτζέ Μποράν, από τη λαϊκή και εργατική καταγωγή των αξιωματικών αυτών, και όχι από τυχόν αριστοκρατικά ή αστικά γνωρίσματά τους. Επομένως για την ίδια τη Μποράν, το Εργατικό Κόμμα Τουρκίας, όφειλε να συμβάλει μέσω της δράσης του, στο σχηματισμό ενός ευρέως κοινωνικού συνασπισμού, της εργατικής τάξης, της γραφειοκρατίας και των αξιωματικών του Στρατού, ο οποίος θα στρεφόταν εναντίον των τμημάτων του κεφαλαίου, τα οποία υποστήριζαν την εξάρτηση της τουρκικής οικονομίας από τα ξένα αστικά συμφέροντα (Ulus, 2011).

Αποτελεί γεγονός πως η κυρίαρχη τάση στο Εργατικό Κόμμα Τουρκίας στρεφόταν εναντίον του ιδεολογήματος Μποράν, αν και σε σχετικό βαθμό, όσον αφορά την πλήρη εξάλειψη της συγκεκριμένης θεωρίας από αναλύσεις του Κόμματος. Ο επικεφαλής τη κομματικής ομάδας η οποία αντιτίθεντο στους υποστηρικτές της ανάγκης συνεργασίας μεταξύ της εργατικής τάξης και του Κεμαλισμού, ο Αϊμπάρ, δεν απέρριπτε εντελώς τη συγκεκριμένη θεωρία.

Αποδεχόταν τη συμβολή του Κεμαλισμού στην αντιπαράθεση των προοδευτικών τμημάτων της τουρκικής αστικής τάξης με τον ιμπεριαλισμό και το ξένο κεφάλαιο, καθώς και τον ιδιαίτερο ρόλο των Ενόπλων Δυνάμεων στην διατήρηση ενός προοδευτικού, σύγχρονου και εκκοσμηκευμένου Τουρκικού κράτους, και τον εκδημοκρατισμό της τουρκικής κοινωνίας που ακολούθησε έπειτα από το πραξικόπημα του 1960, καλώντας για την ανάπτυξη μιας συμμαχίας της τουρκικής εργατικής τάξης και των κεμαλιστών, και της υπεράσπισης των αρχών που προέβαλλε το Σύνταγμα του 1961. Παρόλα αυτά η ομάδα του Αϊμπάρ χαρακτηρίζονταν από δυσπιστία, σχετικά με τις επιπτώσεις που θα είχε μια τέτοια συμμαχία, αναφέροντας την αδυναμία του Κεμαλισμού, την περίοδο διακυβέρνησης από αυτόν, να εξαλείψει ολοκληρωτικά τα φεουδαρχικά στοιχεία στην αγροτική παραγωγή καθώς και την εξάρτηση της βιομηχανίας της χώρας από το ξένο κεφάλαιο θεωρώντας πως το Εργατικό Κόμμα Τουρκίας πρέπει να εστιάσει την κομματική του δράση, στην πάλη τη εξάρτησης της τουρκικής οικονομίας και στη συγκρότηση ενός σοσιαλιστικού καθεστώτος (Ulus, 2011).

Η ιδεολογική αντιπαράθεση αναφορικά με τον κομμουνιστικό και σοσιαλιστικό χαρακτήρα της επανάστασης, αφορούσε και το Κομμουνιστικό Κόμμα

Τουρκίας, το οποίο, όπως ήδη έχουμε σημειώσει, είχε οργανική σχέση με το Εργατικό Κόμμα Τουρκίας.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960, το Κομμουνιστικό Κόμμα Τουρκίας κατηγορούσε έντονα τους υποστηρικτές της θέσης, σχετικά με την ύπαρξη συνθηκών οι οποίες υπαγόρευαν την ανάγκη διεξαγωγής κοινωνικής επανάστασης η οποία θα περιείχε εθνικά και δημοκρατικά χαρακτηριστικά, όπως ο Μιχρί Μπελί, η Μπαχτιζέ Μποράν, αλλά και οι συντάκτες της εφημερίδας *Yon*, ως εθνικιστές, οπορτουνιστές και Μαιοϊστές. Το Κομμουνιστικό Κόμμα Τουρκίας διεκήρυσσε πως βρισκόταν στο πλευρό του Εργατικού Κόμματος στην πάλη του με σκοπό την υπεράσπιση των εργατικών, δημοκρατικών και κοινωνικών μεταβολών και δικαιωμάτων που είχαν νομοθετηθεί από το καθεστώς που προήλθε ύστερα από το πραξικόπημα του 1960, καθώς και εναντίον των ξένων καπιταλιστικών επιχειρήσεων που δρούσαν στην τουρκική οικονομία, ιδιαιτέρως των Αμερικανικών, οξύνοντας με αυτόν τον τρόπο το αίσθημα αντιαμερικανισμού που χαρακτήριζε το εργατικό κίνημα της περιόδου εκείνης (Ulus, 2011).

Παρόλα αυτά το Κομμουνιστικό Κόμμα Τουρκίας δεν έπαιρνε σαφή θέση κατά της θεωρίας υποστήριξης μιας εθνικοδημοκρατικής επανάστασης, από κοινού από την εργατική τάξη και τον Κεμαλισμό. Ισχυριζόταν πως την ηγετική θέση ενός νέου εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα, εναντίον των ξένων οικονομικών συμφερόντων και των συντηρητικών δυνάμεων της τουρκικής κοινωνίας, έπρεπε να κατέχει η εργατική τάξη, αφήνοντας όμως ένα περιθώριο συμβολής στο συγκεκριμένο αγώνα, στο μικροαστικό κοινωνικό στρώμα των γραφειοκρατών και των αξιωματικών του τουρκικού Στρατού. Ιδιαίτερα στις Ένοπλες Δυνάμεις οι ιδεολογικές αναλύσεις του Κομμουνιστικού Κόμματος, αντίκριζαν τον προοδευτικό ρόλο τον οποίο διαχρονικά κατείχαν οι αξιωματικοί του Στρατού, στη συγκρότηση μιας εθνικής αστικής κοινωνίας, χαρακτηρίζοντας το θεσμό των Ενόπλων Δυνάμεων, ως σημαντικό παράγοντα στον αντικαπιταλιστικό και αντιιμπεριαλιστικό χαρακτήρα, τον οποίο είχε λάβει, το εργατικό κίνημα της Τουρκίας (Ulus, 2011).

Οι συγκεκριμένες ιδεολογικές προσεγγίσεις, αναφορικά με τη θέση των κεμαλιστών στο εργατικό κίνημα της Τουρκίας, βασίζονταν είτε στην ιστορία δεκαετιών ύπαρξης της Τουρκικής Δημοκρατίας είτε στα πρόσφατα ιστορικά γεγονότα που είχαν λάβει χώρα στις αρχές της δεκαετίας του 1960 έπειτα από την ανατροπή του Μεντερές. Η ιδεολογική ωρίμανση των δύο κύριων κομμάτων, που παρέμβαιναν στο εργατικό κίνημα της Τουρκίας, του Εργατικού Κόμματος Τουρκίας και του

Κομμουνιστικού Κόμματος Τουρκίας, δεν συμβάδιζε όμως με το επίπεδο ανάπτυξης του εργατικού κινήματος της δεκαετίας του 1960, καθώς η απόρριψη του στρατηγικού στόχου τον οποίον πρέπει να κατέχει κάθε Κομμουνιστικό Κόμμα, της διεξαγωγής σοσιαλιστικής προλεταριακής επανάστασης, και η αντικατάστασή της με μια κοινωνική εξέγερση, η οποία χαρακτηριζόταν ως εθνικοδημοκρατική, περιλαμβάνοντας στους συμμάχους της εργατικής τάξης τμήματα της αστικής τάξης καθώς και τμήματα του κρατικού μηχανισμού αυτής, όπως ο στρατός, ευνοούχιζε το εργατικό κίνημα από την ορμητικότητα και την μαχητικότητα που το χαρακτήριζαν στα τέλη της δεκαετίας του 1960.

Οι Τούρκοι κομμουνιστές αναλώνονταν σε ιδεολογικές αντιπαραθέσεις, οι οποίες τους στερούσαν την επαφή με την εργατική τάξη της Τουρκίας, η οποία διεξήγε το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, τη δική της σκληρή μάχη επιβίωσης εναντίον των ξένων και ντόπιων καπιταλιστικών επιχειρήσεων καθώς και των καπιταλιστικών μηχανισμών του τουρκικού κράτους.

Ήδη στις εκλογές του 1969 το Εργατικό Κόμμα Τουρκίας κατέγραψε μείωση των ποσοστών από 3% το 1965, σε 2.7% το 1969, καταλαμβάνοντας από 15, 2 θέσεις αντίστοιχα στο τουρκικό Κοινοβούλιο (Landau, 1974).

Οι κινητοποιήσεις των Τούρκων εργατών τα τελευταία χρόνια της δεκαετίας του 1960, λάμβαναν συνεχώς εντονότερες διαστάσεις. Κατά τη διάρκεια του 1969 επεκτάθηκε στις βιομηχανικές περιοχές της Τουρκίας ένα κύμα καταλήψεων εργοστασίων. Η τουρκική κυβέρνηση χρησιμοποιώντας αστυνομικές δυνάμεις, καθώς και παραστρατιωτικές ακροδεξιές οργανώσεις, επιχείρησε να καταστείλει τις εργατικές κινητοποιήσεις, ερχόμενη σε σύγκρουση με τους εργάτες, οι οποίοι σε πολλές περιπτώσεις έπεφταν θύματα της αστυνομικής βίας, καθώς αυτή είχε ως αποτέλεσμα απώλειες ζωών των εργατών (Gokay, 2006).

Η κυβέρνηση του Ντεμιρέλ έχοντας στόχο την άμβλυση της επιρροής της DISK στα εργατικά συνδικάτα, καθώς και τη δημιουργία νομικών εμποδίων στη διεξαγωγή εργατικών αγώνων, νομοθετεί το 1970 το Συνδικαλιστικό Νόμο, ο οποίος απαγόρευε την ίδρυση συνδικάτων σε περιπτώσεις όπου αυτά αντιπροσώπευαν λιγότερο του 1/3 των εργατών. Η DISK θέλοντας να διαμαρτυρηθεί στην ψήφιση του συγκεκριμένου Νόμου καλεί τα εργατικά συνδικάτα της Κωνσταντινούπολης σε κινητοποιήσεις στις 15 και 16 Ιούνη. Στο κάλεσμα ανταποκρίνονται περισσότεροι των 150.000 εργατών. Ο κρατικός μηχανισμός κινητοποιείται ευθύς αμέσως, καθώς οι γέφυρες του Κεράτιου Κόλπου σηκώνονται ώστε να εμποδίσουν τους διαδηλωτές

να προχωρήσουν παραπέρα, ενώ αστυνομικές και στρατιωτικές δυνάμεις διατάσσονται να κρατήσουν τους εργάτες πίσω. Οι διαδηλωτές, σε μια ένδειξη συμβολισμού, τοποθετούν στην κορυφή της πορείας γυναίκες εργάτριες και επιχειρούν να περάσουν απέναντι. Εν τέλει τα καταφέρνουν και έρχονται σε σύγκρουση με τις δυνάμεις καταστολής. Ακολουθούν σκληρές μάχες, κατά τις οποίες 1 αστυνομικός και 2 εργάτες χάνουν τη ζωή τους, ενώ εκατοντάδες τραυματίζονται ή συλλαμβάνονται. Οι εργάτες όμως δεν σταματούν εδώ, επιτίθενται στα αστυνομικά τμήματα και απελευθερώνουν τους συναδέλφους τους (Gokay, 2006).

Η τραγικότητα, η οποία χαρακτήριζε το εργατικό κίνημα της Τουρκίας, αναδείχτηκε αμέσως μετά τα γεγονότα αυτά, καθώς η ιδεολογική και οργανωτική του καθοδήγηση απέδειξε πως βρισκόταν σε θεωρητική σύγχυση αναφορικά με τις κοινωνικές δυνάμεις οι οποίες συγκρούονταν στην τουρκική κοινωνία. Είναι χαρακτηριστικό, πως μετά τα γεγονότα στα οποία οι Τούρκοι εργάτες συγκρούστηκαν βίαια με τις δυνάμεις καταστολής του στρατού, τα στελέχη του Εργατικού και του Κομμουνιστικού Κόμματος παρά τις αμφιβολίες που υπήρχαν, συνέχιζαν να θεωρούν τις Ένοπλες Δυνάμεις ως φορέα επαναστατικών ιδεών, χαρακτηρίζοντας μάλιστα το πραξικόπημα του 1960, ως αντικαπιταλιστικό κίνημα και καλώντας τους αξιωματικούς, οι οποίοι κατάγονταν από εργατικές αλλά και κοσμικές οικογένειες, να ταχθούν στον αγώνα του τουρκικού προλεταριάτου, υπέρ της εθνικής απελευθέρωσης (Ulus, 2011).

Το θεωρητικό αίνιγμα των Τούρκων κομμουνιστών, σχετικά με το ρόλο του στρατού και τη συμβολή του στο εργατικό κίνημα, κατάφερε να επιλύσει ο ίδιος ο στρατός. Στις αρχές του 1971 η κυβέρνηση του Ντεμιρέλ είχε αποτύχει παταγωδώς, ακόμα και μέσω της επιβολής στρατιωτικού νόμου, να καταστείλει το εργατικό κίνημα της Τουρκίας, καθώς και να τερματίσει τις ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ των αριστερών και ακροδεξιών οργανώσεων. Εφόσον ήταν φανερό πως το πολυκομματικό πολιτικό σύστημα της Τουρκίας, όπως επίσης και οι παραστρατιωτικές ακροδεξιές οργανώσεις, είχαν αποτύχει στην επιβολή της κοινωνικής τάξης και ηρεμίας, την επιβολή αυτής, ανέλαβε να πραγματοποιήσει ο τουρκικός Στρατός, ο οποίος πραγματοποίησε πραξικόπημα στις 12 Μαρτίου του 1971 (Gokay, 2006).

Σε αντίθεση με όσα ισχυρίζονται τα όργανα των αριστερών κομμάτων, οι Ένοπλες Δυνάμεις, προχώρησαν στη συντριβή των οργάνων πάλης του εργατικού κινήματος. Τις επόμενες βδομάδες από την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος,

απαγορεύτηκε η ύπαρξη συνδικάτων και φοιτητικών οργανώσεων, ενώ χιλιάδες μέλη αυτών συνελήφθησαν και βασανίστηκαν μέχρι θανάτου, και τρεις από τους συλληφθέντες καταδικάστηκαν σε θάνατο και απαγχονίστηκαν (Gokay, 2006).

Το εργατικό κίνημα της Τουρκίας είχε βιώσει μια σημαντικότερη ήττα, υπεύθυνη για την οποία, μπορεί ίσως να θεωρηθεί, η αδυναμία των καθοδηγητικών του οργάνων να αναλύσουν ορθά την ταξική πραγματικότητα της τουρκικής κοινωνίας, θεωρώντας ως συμμάχους της εργατικής τάξης, και των κομμάτων που την εκπροσωπούσαν στο πολιτικό και συνδικαλιστικό σύστημα της Τουρκίας, θεσμούς τους οποίους η ίδια η ζωή, είχε επανειλημμένα καταστήσει εχθρούς της.

Το στρατιωτικό πραξικόπημα της 12^{ης} Μαρτίου του 1971 κατέληξε στο σχηματισμό κυβέρνησης υπό τον Ακαδημαϊκό Νομικό Νιχάτ Ερίμ, και υπουργούς οι οποίοι προέρχονταν από τον ΟΥΑΚ, την παγκόσμια Τράπεζα και την Τουρκική Πετρελαϊκή Εταιρία. Ο συντηρητισμός ο οποίος χαρακτήριζε τη συγκεκριμένη κυβέρνηση, αναδείχτηκε με την τροποποίηση του Συντάγματος του 1961, μέσω της προσθήκης 35 νέων άρθρων και της ανατροπής των δημοκρατικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, που πραγματοποιήθηκαν στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας του 1960 (Feroz, 2014).

Η νέα κυβέρνηση διακήρυξε πως το τουρκικό κράτος παύει να θεωρείται υπεύθυνο για την εγκαθίδρυση ενός συστήματος κοινωνικής δικαιοσύνης, και πως ο εκδημοκρατισμός που σημειώθηκε τα προηγούμενα χρόνια στην τουρκική κοινωνία, δεν συμβάδιζε με τη διαδικασία της οικονομικής καπιταλιστικής ανάπτυξης, την οποία όφειλε να φέρει εις πέρας το πολιτικό σύστημα της Τουρκίας στη νέα δεκαετία του 1970. Το τουρκικό κράτος έκανε σαφή την πρόθεσή του να συνθλίψει το εργατικό κίνημα της Τουρκίας και τα πολιτικά κόμματα της αριστεράς, τα οποία καθίσταντο στην αντίληψή του ως τροχοπέδη στην διαδικασία ανασυγκρότησης της τουρκικής οικονομίας. Κατά τη διάρκεια των επόμενων μηνών η κυβέρνηση του Νιχάτ Ερίμ, επέβαλε σε όλη την έκταση της τουρκικής κοινωνίας και των θεσμών αυτής, σκληρά κατασταλτικά μέτρα, ώστε να διαχειριστεί μια ενδεχόμενη αντίδραση του εργατικού κινήματος στο πραξικόπημα της 12^{ης} Μαρτίου.

Κάθε είδους συνδικαλιστικής, απεργιακής καθώς και πανεπιστημιακής δράσης απαγορεύτηκε, ενώ νέες εφημερίδες και βιβλιοπωλεία τα οποία διακινούσαν παράνομο αριστερό εκδοτικό υλικό, διατάχθηκαν από τις αρχές να κλείσουν, παρόλο που οι ακροδεξιές οργανώσεις ήταν ελεύθερες να διακινούν απρόσκοπτα τις εκδόσεις και τις εφημερίδες τους (Feroz, 2014).

Εκατοντάδες στελέχη των δύο ισχυρότερων αριστερών κομμάτων, του Εργατικού Κόμματος και του Κομμουνιστικού Κόμματος, εκ των οποίων το πρώτο τέθηκε επίσης εκτός νόμου τον Ιούλιο του 1971, καθώς και μικρότερων αριστερών κομμάτων, όπως του Μαρξιστικού Λενινιστικού Κόμματος Τουρκίας και του Μαρξιστικού Προλεταριακού Επαναστατικού Διαφωτισμού, οδηγήθηκαν στις φυλακές των περιοχών του Κιζιλντερε και του Ντιγιάρμπακιρ, στις οποίες βασανίστηκαν, πολλοί μέχρι θανάτου, ενώ άλλοι καταδικάστηκαν από τις δικαστικές αρχές της χώρας σε θάνατο διά απαγχονισμού (Gokay, 2006). Το κύμα των διώξεων και των συλλήψεων συνεχίστηκε έντονα έως και τις αρχές του 1972, οπότε η τουρκική Ένοπλη Δύναμις σχεδιάζοντας την στρατιωτική επιχείρηση «Τορνέϊντο 1», κινητοποίησαν 80.000 στρατιώτες στην πόλη της Κωνσταντινούπολης, με σκοπό να εισβάλουν σε μισό εκατομμύριο σπίτια και εργασιακούς χώρους, ερευνώντας για τυχόν αντικαθεστωτικά στοιχεία που υπήρχαν στις συγκεκριμένες τοποθεσίες. Το αποτέλεσμα της επιχείρησης αυτής ήταν η σύλληψη χιλιάδων φοιτητών, δασκάλων, δημοσιογράφων καθώς και μελών εργατικών συνδικάτων οι οποίοι οδηγήθηκαν στα κρατητήρια και βασανίστηκαν από τις αρχές (Μπερμπερόγλου, 2000).

Παρόλα αυτά οι πρωτοφανείς εργατικές κινητοποιήσεις των τελών της δεκαετίας του 1960, και οι προσδοκίες των εργατών που δημιουργήθηκαν μέσω αυτών για εκτεταμένες παραχωρήσεις και πολιτικά δικαιώματα προς τους ίδιους από την τουρκική πολιτική ηγεσία, καθώς και το κενό που προξένησε στην πολιτική εκπροσώπηση των εργατικών στρωμάτων η απαγόρευση ύπαρξης του Εργατικού Κόμματος ύστερα από το στρατιωτικό πραξικόπημα, οδήγησε στην συσπείρωση μεγάλου τμήματος της αριστεράς της Τουρκίας και των ψηφοφόρων αυτής, γύρω από το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα. Το τελευταίο, υπό την ηγεσία πλέον του Μπουλέντ Ετζεβίτ, επιχείρησε να οικειοποιηθεί τις αξίες και την ιδεολογία της σοσιαλδημοκρατίας και να προσελκύσει με αυτόν τον τρόπο τα εργατικά και λαϊκά στρώματα της τουρκικής κοινωνίας, τα οποία είχαν συγκρουστεί έντονα στα τέλη της δεκαετίας του 1960, με τον πολιτικό και οικονομικό συντηρητισμό του κόμματος του Ντεμιρέλ.

Η σοσιαλδημοκρατική πολιτική ταυτότητα του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος, αναγνωρίστηκε από τα εργατικά στρώματα των αστικών βιομηχανικών κέντρων της Τουρκίας, καθώς και από τους οικονομικούς μετανάστες που είχαν συγκεντρωθεί σε αυτά, στις εκλογές του 1973, στις οποίες το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα απέσπασε το 35,4% των ψήφων του εκλογικού σώματος, ενώ το Κόμμα Δικαιοσύνης συγκέντρωσε

το 29,8% των ψήφων. Το ισλαμικό Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας του Νετζμετίν Ερπακάν, το οποίο θα προσεγγίσουμε στο επόμενο κεφάλαιο της εργασίας μας, απέσπασε το 11,9% των ψήφων, σε αντίθεση με το Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης του Αλπαρσλάν Τουρκές, το οποίο δεν κατάφερε να ξεπεράσει το 0,4%.

Η επιρροή και η εμπιστοσύνη που είχε καταφέρει να οικοδομήσει στις τάξεις του τουρκικού προλεταριάτου το Κόμμα του Ετζεβίτ στις εκλογές του 1973, επαναλήφθηκε σε εκείνες του 1975, στις οποίες αύξησε τα ποσοστά του σε 44%, αύξηση η οποία συνόδευσε και τα ποσοστά του Κόμματος Δικαιοσύνης, το οποίο κατόρθωσε να αποσπάσει το 40% των ψήφων του εκλογικού σώματος και να καταστεί η ισχυρότερη αντιπολιτευτική πολιτική δύναμη των Ρεπουμπλικάνων (Feroz, 2014).

Κάτω από αυτές τις πολιτικές συνθήκες, και με δεδομένο την συντριβή του Κόμματος Εργατών Τουρκίας, το κυριότερο βάρος της ανασυγκρότησης του εργατικού κινήματος της χώρας έπεσε στις πλάτες του Κομμουνιστικού Κόμματος Τουρκίας, το οποίο ειδικά από το 1973 και έπειτα, αποφάσισε να αναδιοργανώσει τις κομματικές του δυνάμεις. Ύστερα από το θάνατο του Γενικού Γραμματέα του, Γιακούπ Ντεμίρ, νέος ηγέτης του κόμματος αναδείχτηκε ο Ισμαήλ Μπιλέν το 1973. Η νέα Κεντρική Επιτροπή του κόμματος ξεκίνησε την κυκλοφορία της νέας της εφημερίδας Ατιλίμ (πρόοδος), καθώς και τη μετάδοση ενός νέου ραδιοφωνικού σταθμού, τη Φωνή του Τουρκικού Κομμουνιστικού Κόμματος, ο οποίος είχε ως έδρα μετάδοσής του την πόλη της Λειψίας στην Ανατολική Γερμανία (Gokay, 2006).

Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970 το Κομμουνιστικό Κόμμα κατόρθωσε να αναδειχθεί στον πολιτικό και ιδεολογικό καθοδηγητή του τουρκικού εργατικού κινήματος, γεγονός το οποίο επιτεύχθηκε μέσω της κατάκτησης της πλειοψηφίας των ανώτερων διοικητικών θέσεων του συνδικαλιστικού οργάνου της DISK το 1975, κατάκτηση η οποία, σε συνδυασμό με την ισχυρή και πειθαρχημένη δομή του κόμματος, οδήγησε στην ανάπτυξη ενός ακόμα ισχυρότερου, σε σχέση με το 1960, εργατικού κινήματος. Κατά τη διάρκεια της τρέχουσας δεκαετίας δημιουργήθηκαν εκατοντάδες κομματικοί πυρήνες και οργανώσεις σε χώρους όπου δραστηριοποιούνταν σπουδαστές, δάσκαλοι, γυναίκες, και το κυριότερο σε βιομηχανικούς χώρους, τις οποίες καθοδηγούσαν δεκάδες χιλιάδες μέλη και στελέχη τα οποία δρούσαν μέχρι και το 1980 μέσα από τις γραμμές του τουρκικού Κομμουνιστικού Κόμματος (Gokay, 2006).

Βέβαια η αλλαγή του συσχετισμού δυνάμεων υπέρ των Τούρκων κομμουνιστών στο εσωτερικό του ισχυρότερου συνδικαλιστικού οργάνου της DISK, δεν απετέλεσε την αποκλειστική αιτία χάρη στην οποία, το εργατικό κίνημα της Τουρκίας ανέπτυξε περαιτέρω τη δράση του τη δεκαετία του 1970. Σημαντικότερες αντικειμενικές αιτίες, οι οποίες οδήγησαν στην βαθιά ριζοσπαστικοποίηση της εργατικής τάξης της Τουρκίας και στην ανάπτυξη των αγώνων της, αποτέλεσαν η επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης της χώρας από τα πρώτα χρόνια ήδη του 1970, η μεγέθυνση του ποσοστού του προλεταριάτου στην τουρκική κοινωνία, καθώς και η επιδείνωση των συνθηκών εργασίας αυτού.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 οι συνθήκες της οικονομικής δραστηριότητας στην Τουρκία είχαν περιπλεχθεί, εφόσον η σύμφυση και η συνεργασία μεταξύ του ιδιωτικού και του κρατικού κεφαλαίου, το οποίο δραστηριοποιούνταν στην παραγωγή μέσω της παρουσίας των Ενόπλων Δυνάμεων και του οικονομικού τους οργανισμού, του ΟΥΑΚ, είχε βαθύνει ακόμα περισσότερο σε σχέση με τη δεκαετία του 1960.

Στις αρχές του 1970 μεγάλο μέρος μετοχών εταιρειών, που δραστηριοποιούνταν στους νευραλγικότερους κλάδους της τουρκικής βιομηχανίας, ανήκαν στον Στρατιωτικό Σύνδεσμο Αμοιβαίας Βοήθειας. Ο ΟΥΑΚ διαχειριζόνταν ολοκληρωτικά πλέον την αυτοκινητοβιομηχανία International Harvester, ενώ κατείχε σημαντικά ποσοστά ασφαλιστικών εταιρειών, κονσερβοποιών, και τσιμεντοβιομηχανιών. Επί πλέον οι τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις είχαν αποσπάσει το 42% της θυγατρικής της Renault η οποία δραστηριοποιούνταν στην Τουρκία, το 20% της χημικής βιομηχανίας Petkim, το 8% της Κρατικής Εταιρείας Τουρκικών Πετρελαίων, καθώς και το 7% της επίσης θυγατρικής τουρκικής εταιρείας παραγωγής ελαστικών GoodYear. Συνολικά κατά το 1970 ο ΟΥΑΚ είχε αυξήσει τις επενδύσεις του στην τουρκική παραγωγή στις 502 εκατ. τουρκικές λίρες, ενώ η ακίνητη περιουσία του κατά το 1972 προσέγγιζε το ποσό των 300 εκατ. δολαρίων (Μπερμπέρογλου, 2000).

Παρά τη διενέργεια στρατιωτικών πραξικοπημάτων και την προσπάθεια του κρατικού μηχανισμού να αντιμετωπίσει το εργατικό κίνημα της Τουρκίας, εξαλείφοντας τους παράγοντες οι οποίοι θεωρούνταν δυνατοί να εμποδίσουν την ανασυγκρότηση και την ανάκαμψη της καπιταλιστικής οικονομίας της χώρας, οι ενδείξεις για την πορεία της τελευταίας στις αρχές του 1970 ήταν αρνητικές εφόσον

τα σημάδια ύφεσης της οικονομίας της Τουρκίας άρχισαν να γίνονται περισσότερο εμφανή ήδη στα πρώτα χρόνια αυτής.

Η πτώση των εξαγωγών σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, δημιούργησε συνθήκες επιδείνωσης του εμπορικού ισοζυγίου το οποίο από 3,2 δισεκατομμύρια τουρκικές λίρες το έτος 1970, ανήλθε στις 7,4 δισεκατομμύρια τουρκικές λίρες το 1971, ενώ η άνοδος του υπήρξε εντυπωσιακή κατά τα έτη 1974, 1975 και 1977 κατά τα οποία προσέγγισε τις 31 δισεκατομμύρια τουρκικές λίρες, τις 47,5 και 71,7 δισεκατομμύρια αντίστοιχα (Μπερμπέρογλου, 2000).

Επιχειρώντας το τουρκικό κράτος να αντισταθμίσει τη δυσχερή κατάσταση, που διαμόρφωνε για την οικονομία της χώρας, η αύξηση του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών, από 122 εκατομμύρια δολάρια το 1971 σε 720 εκατομμύρια το 1974 και 3,4 δισεκατομμύρια το 1977, κατέφυγε στη σύναψη δανείων από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, γεγονός που κατέληξε παρά την πρόσκαιρη μείωση του ελλείμματος, στην εκτίναξη του εξωτερικού χρέους της Τουρκίας. Το τελευταίο, ανέρχονταν σε 3,5 δισεκατομμύρια δολάρια το 1975, ύστερα όμως από τους συνεχείς δανεισμούς των κυβερνήσεων της χώρας προσέγγισε το 1977 τα 12,5 δισεκατομμύρια δολάρια, με συνεχή ανοδική πορεία τα έτη 1978 και 1979, κατά τη διάρκεια των οποίων ανήλθε στο ποσό των 13,5 δισεκατομμυρίων και 15 δισεκατομμυρίων αντίστοιχα (Μπερμπέρογλου, 2000).

Σύντομα η ύπαρξη δυσχερών συνθηκών στην οικονομία, οδήγησε τις τουρκικές κυβερνήσεις στη λήψη περεταίρω οικονομικών πολιτικών, ώστε να διευκολύνουν την αναπαραγωγή του κεφαλαίου στη χώρα, διευκόλυνση η οποία όμως δεν επιτεύχθηκε στην έκταση που το αστικό πολιτικό σύστημα της Τουρκίας επιθυμούσε.

Αντί της οικονομικής ανόρθωσης, δημιουργήθηκε πτώση της οικονομικής δραστηριότητας, η οποία ενώ προσέγγιζε το 7% το 1976, κατήλθε σε 2% το 1978, ενώ οι συσσωρευμένες υποτιμήσεις της λίρας κατά 20% με 30% από το 1972 έως το 1977 και 48 % επιπλέον ως το 1979, είχαν ως αποτέλεσμα την άνοδο του πληθωρισμού, ο οποίος το 1979 κατάφερε να αγγίξει το ποσοστό του 100%. Παράλληλα υπήρξε καταστροφή κεφαλαίου, πάγιου και μεταβλητού, ώστε να εξαλειφθούν τα «λιμνάζοντα» κεφάλαια τα οποία παρεμπόδιζαν την απρόσκοπτη ανάκαμψη των κερδών των καπιταλιστικών επιχειρήσεων. Υπολογίζεται πως το 50% των βιομηχανιών και των μηχανημάτων αυτών, τέθηκε εκτός παραγωγικών διαδικασιών, ενώ η τιμή της εργατικής δύναμης υποτιμήθηκε, καθώς οι μισθοί των

εργαζομένων της χώρας είτε στασιμοποιήθηκαν είτε μειώθηκαν, σε αντίθεση με την ανεργία η οποία μέχρι το έτος 1979 είχε αυξηθεί αγγίζοντας το 20% (Μπερμπέρογλου, 2000).

Η αύξηση της ανεργίας είχε ως αποτέλεσμα την υποτίμηση της τιμής της εργατικής δύναμης η οποία βρήκε αντανάκλαση στη μείωση των πραγματικών μισθών. Οι τελευταίοι ήδη από το 1971 μειώθηκαν κατά 6,5% ενώ την επόμενη χρονιά μειώθηκαν κατά 3,3%, μείωση η οποία δεν αντικαταστάθηκε από τη μηδαμινή αύξηση 1,1% το έτος 1973 (Yurukoglu, 1979).

Στην υπόλοιπη δεκαετία του 1970, εκτός των ετών 1975 και 1976, κατά τα οποία υπήρξε μια αναιμική ανάκαμψη των πραγματικών μισθών, οι μειώσεις συνεχίστηκαν αυξανόμενες και έφτασαν το έτος 1978 το ποσοστό του 22,8% σε σχέση με το 1977. Η συνολική πτώση των πραγματικών μισθών κατά τη δεκαετία του '70 ήταν τόσο ισχυρή, ώστε οι όποιες αυξήσεις δόθηκαν κατά τα έτη 1973, 1975 και 1976 σωρευτικά, δεν κατάφεραν να ξεπεράσουν το ποσοστό του 0,4%. Η χειροτέρευση της μισθολογικής κατάστασης της εργατικής τάξης της Τουρκίας το 1970, ενισχύθηκε και από το γεγονός της κατακόρυφης αύξησης του πληθωρισμού και των τιμών των καταναλωτικών ειδών, συνθήκες οι οποίες αύξησαν το κόστος ζωής από 28,7% το 1971, σε 90% το 1978, γεγονός το οποίο εξαφάνισε τις ήδη ελάχιστες απολαβές των Τούρκων εργατών (Μπερμπέρογλου, 2000).

Οι καπιταλιστές της Τουρκίας επωφελήθηκαν των συνθηκών της οικονομικής κρίσης, η οποία οξύνθηκε κατά τη δεκαετία του 1970, και παρά τα εμπόδια τα οποία τίθεντο στην αναπαραγωγή των κεφαλαίων τους και στην αύξηση του ποσοστού κέρδους τους, οι ίδιοι επεδίωξαν και κατάφεραν, εν μέσω αυτών των συνθηκών, να αυξήσουν την εντατικοποίηση της παραγωγής, ενισχύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο το ποσοστό εκμετάλλευσης των εργατών τους και την υπεραξία που αποσπούσαν από τους τελευταίους.

Όπως αναφέρουν τα στοιχεία τα οποία διαθέτουμε, το ποσοστό εκμετάλλευσης των Τούρκων εργατών από τις καπιταλιστικές επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνταν συγκεκριμένα στον κλάδο της κλωστοϋφαντουργίας, αυξήθηκε κατά 119% το 1972, από 100% το 1970 αυξανόμενο ακόμα περαιτέρω σε 121% το 1973. Οι καπιταλιστές οι οποίοι επένδυσαν κεφάλαια στο συγκεκριμένο κλάδο αύξησαν και το ποσοστό εκμετάλλευσης επί των εργατών τους κατά τα έτη 1970, 1972 και 1973 κατά 331%, 394% και 399% αντίστοιχα (Yurukoglou, 1979).

Η επιδείνωση των συνθηκών εργασίας των Τούρκων εργατών, καθώς και τα αποτελέσματα και οι συνέπειες αυτών, δεν αποτυπώνονταν αποκλειστικά σε στοιχεία όπως η πτώση των μισθών, η αύξηση του ποσοστού εκμετάλλευσής τους και του ποσοστού υπεραξίας που αυτοί παρήγαν. Αναδεικνύονταν επίσης, μέσω της αύξησης των ατυχημάτων τα οποία συνέβαιναν στους εργασιακούς χώρους της Τουρκίας, κατά τη δεκαετία του 1970, εξ αιτίας της αύξησης της παραγωγικότητας που είχε επέλθει τη δεκαετία αυτή. Τα εργατικά ατυχήματα και η δραματική αύξηση αυτών, μαρτυρούν την όξυνση του βαθμού εκμετάλλευσης που κατόρθωσε να επιτύχει η αστική τάξη της Τουρκίας καθώς και τα ξένα κεφάλαια που δραστηριοποιούνταν σε αυτήν, όξυνση η οποία λειτούργησε ως σημαντικότερος παράγοντας ο οποίος ενίσχυσε την ιδεολογική ριζοσπαστικοποίηση της ταξικής συνείδησης και τη μεγιστοποίηση των αγώνων της εργατικής τάξης τη δεκαετία του 1970.

Ο αριθμός των εργατικών ατυχημάτων σημείωσε άνοδο τουλάχιστον έως και το 1976 όπως αναφέρει ο Yurukoglu (1979), εφόσον από 150.170 το 1971 σε 179.550 το 1974 και 201.000 το 1976. Μάλιστα μεγάλος αριθμός αυτών χαρακτηρίστηκαν ως θανατηφόρα εργατικά ατυχήματα, εφόσον κατά τα έτη 1969 έως 1974, 4.129 εργάτες έχασαν τη ζωή τους κατά τη διάρκεια της εργασίας τους, αριθμός ο οποίος μόνο κατά το 1975 ανήλθε σε 1.083.

Η ριζοσπαστικοποίηση της συνείδησης και της πάλης των εργατικών στρωμάτων της Τουρκίας τη δεκαετία του 1970, συνδέεται άρρηκτα με το γεγονός της αύξησης του πληθυσμού της εργατικής τάξης στη χώρα, μέσω της επέκτασης της μισθωτής εργασίας στην οικονομία αυτής. Ήδη το 1970 οι βιομηχανικοί εργάτες στην Τουρκία προσέγγιζαν τον αριθμό των 1.313.500 ατόμων, ενώ σύμφωνα με διαφορετικά στοιχεία ο αριθμός αυτός ανέρχονταν στα 1.918.601 άτομα. Ο αριθμός των βιομηχανικών εργατών αυξήθηκε τουλάχιστον έως το 1976, μέχρι και το οποίο γνωρίζουμε, στα 2.017.875 άτομα από 1.825.000 εργάτες το 1975 ή τα 2.309.000 άτομα σύμφωνα με άλλους μελετητές. Το μέγεθος της εργατικής τάξης μεγιστοποιούνταν ακόμα περαιτέρω, λαμβάνοντας ως μέρος αυτής το σύνολο των Τούρκων μισθωτών οι οποίοι προσέγγιζαν το 1970 τον αριθμό των 4.324.533 ατόμων, αριθμός ο οποίος αυξήθηκε μέχρι και το 1975, μεγεθύνοντας τον αριθμό του μεγέθους του τουρκικού προλεταριάτου στα 5.609.000 άτομα, ο οποίος μεγεθύνεται εάν προσθέσουμε τα 2 εκατομμύρια ανέργων που υπήρχαν στην Τουρκία το 1971, τα οποία ως το 1978 ανήλθαν σε 3.5 εκατομμύρια (Μπερμπέρογλου, 2000 & Yurukoglu, 1979).

Ο αναπτυγμένος βαθμός συνειδητοποίησης εκ μέρους των Τούρκων εργατών της Τουρκίας της θέσης τους, ως κοινωνικής τάξης, στην τουρκική κοινωνία, μεταφράστηκε κατά τη δεκαετία του 1970, στην έντονη συμμετοχή των Τούρκων εργατών στα συνδικαλιστικά τους όργανα, μέσω των οποίων πραγματοποιούν σκληρότατους εργατικούς αγώνες εναντίον των καπιταλιστικών επιχειρήσεων που τους εκμεταλλεύονταν και των ιδεολογικών και θεσμικών μηχανισμών του τουρκικού κράτους, οι οποίοι επιχειρήσαν να καταστείλουν βίαια τους αγώνες αυτούς. Θεωρείται ενδεικτικό της ισχυρής διάθεσης της εργατικής τάξης της Τουρκίας να διεκδικήσει καλύτερες συνθήκες εργασίας και ζωής στην τουρκική κοινωνία εν μέσω βαθιάς οικονομικής ύφεσης, το γεγονός πως έως και το 1978 στα εργατικά συνδικάτα της χώρας, δραστηριοποιούνταν ως μέλη αυτών 2.000.000 εργάτες από 1.200.000 μέλη κατά το 1971 (Μπερμπέρογλου, 2000).

Στο συγκεκριμένο μέγεθος, των συνδικαλισμένων εργατών, θα πρέπει να συνυπολογίσουμε δύο σημαντικά ποσοτικά αλλά και ποιοτικά ταυτόχρονα στοιχεία, που αποτυπώνουν την βελτίωση στο συσχετισμό δυνάμεων μέσα στο εργατικό κίνημα, καθώς και τον υψηλό βαθμό ωρίμανσης της ταξικής συνείδησης της τουρκικής εργατικής τάξης, σε σχέση με τις εργατικές τάξεις διαφορετικών, ισχυρότερων βιομηχανικών, δυτικών χωρών.

Κατά το 1971 το ποσοστό των εργατών που ανήκαν σε συνδικάτα στην Τουρκία, ήταν σημαντικά μεγαλύτερο σχετικά με το αντίστοιχο ποσοστό της Δυτικής Γερμανίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας, χώρες στις οποίες οι συνδικαλισμένοι εργάτες ανέρχονταν στα ποσοστά την 25%, 20% και 30% αντίστοιχα, επί του συνόλου του προλεταριάτου των χωρών αυτών, ποσοστά είτε μικρότερα, στις περιπτώσεις της Δυτικής Γερμανίας και της Γαλλίας, είτε ίσα, στην περίπτωση της Ιταλίας, αναφορικά με την Τουρκία, όπου το αντίστοιχο ποσοστό συνδικαλισμένων εργατών ανέρχονταν στο 30% (Yurukoglu, 1979).

Βέβαια η συνδικαλιστική καθοδήγηση του 42,8% του ποσοστού των μελών των εργατικών συνδικάτων από την DISK, στην οποία ανήκαν, αναδείκνυε ακόμα περαιτέρω την ιδεολογική ζύμωση και τη συμβολή που κατόρθωσαν να φέρουν εις πέρας στους Τούρκους εργάτες, και στην ανάπτυξη του κινήματος αυτών, οι κομμουνιστές οι οποίοι τους καθοδηγούσαν, εφόσον όπως ήδη έχουμε σημειώσει, από το 1975, η κύρια πολιτική και καθοδηγητική δύναμη των συνδικαλιστικών οργάνων της DISK, ανήκε στο τουρκικό Κομμουνιστικό Κόμμα, το οποίο μέσω

αυτής κατάφερε να επηρεάσει τις συνειδήσεις και τους αγώνες τόσων εκατομμυρίων εργατών κατά τη δεκαετία του 1970 (Yurukoglu, 1979).

Παρά την ήττα που σημειώθηκε εξ αιτίας του πραξικοπήματος του 1971, το εργατικό κίνημα της Τουρκίας συνέχιζε να παρουσιάζει ενδείξεις αναπτυσσόμενης οργάνωσης και μαχητικότητας ήδη από τις αρχές της δεκαετίας της 1970, καθώς μεταξύ του 1970 και του 1976 είχαν πραγματοποιηθεί 658 απεργίες στις βιομηχανικές περιοχές της χώρας, στις οποίες συμμετείχαν 101.815 εργάτες (Μπερμπέρογλου 2000).

Η ταξική πάλη εντάθηκε ακόμα περαιτέρω από τα μέσα της δεκαετίας, οπότε το 1976 με αφορμή τον εορτασμό της Εργατικής Πρωτομαγιάς, και παρά την απαγόρευση των κρατικών αρχών, οι οποίες θεωρούσαν το συγκεκριμένο εορτασμό παράνομο, η DISK κατάφερε να κινητοποιήσει στις εργατικές συγκεντρώσεις που πραγματοποιήθηκαν σε όλη τη χώρα, 200.000 εργάτες οι οποίοι δεν δίστασαν να φωνάξουν συνθήματα υπέρ της νομιμοποίησης και της ελευθερίας του τουρκικού Κομμουνιστικού Κόμματος. Η συγκεκριμένη Πρωτομαγιάτικη κινητοποίηση έδωσε το έναυσμα στο βιομηχανικό προλεταριάτο της Τουρκίας, ώστε να προχωρήσει στην κήρυξη απεργιακών κινητοποιήσεων, με αιτήματα οικονομικής φύσεως αλλά και πολιτικής, όπως η απαγόρευση των Δικαστηρίων Κρατικής Ασφάλειας (Μπερμπέρογλου, 2000).

Το 1977 το Συνδικάτο Μεταλλεργατών το οποίο συντάσσονταν στις γραμμές της DISK, προχώρησε στη διενέργεια απεργίας στην οποία έλαβαν μέρος 40.000 μεταλλεργάτες από 120 εργοστάσια της χώρας. Το κύμα των απεργιών αυτών απλώθηκε και τα κοινωνικά στρώματα των μισθωτών γυναικών, διανοουμένων και νέων εργατών καθώς και σε τμήματα της εργατικής τάξης της Τουρκίας, τα οποία δεν προσδιορίζονταν ως αριστερά είτε προοδευτικά, παρόλο που η υλική και ηθική βοήθεια των οποίων στους απεργούς μεταλλεργάτες, θεωρήθηκε τόσο σημαντική, ώστε έδωσε τη δυνατότητα στους τελευταίους να μετατρέψουν τις απεργίες τους σε απεργίες διαρκείας 11 μηνών (Gokay, 2006).

Η κοινωνική ένταση την οποία πυροδοτούσε η οικονομική κρίση και το απεργιακό κύμα του 1976, έδωσε ακόμα περαιτέρω ώθηση στους αγώνες και τις κινητοποιήσεις των εργατών, οι οποίες κορυφώθηκαν την Πρωτομαγιά του 1977. Κατά τη διάρκεια αυτής τα εργατικά συνδικάτα τα οποία ανήκαν στη DISK καθώς και άλλες εργατικές και αριστερές οργανώσεις όπως η DevrimciYol (Επαναστατικός Δρόμος) και η Kurtulus, κατόρθωσαν και κινητοποίησαν στην πλατεία Ταξίμ της

Κωνσταντινούπολης, 500.000 εργάτες, καθιστώντας τη συγκεκριμένη συγκέντρωση την πολυπληθέστερη και δυναμικότερη εργατική Πρωτομαγιά της ιστορίας της Τουρκικής Δημοκρατίας, η οποία όμως επρόκειτο να καταλήξει ως τραγωδία (Gokay, 2006).

Κατά τη διάρκεια της ομιλίας του Γενικού Γραμματέα της DISK, του Κεμάλ Τουρκέρ, και λίγο πριν το τέλος αυτής, ακούστηκαν ριπές πυροβολισμών από τα γύρω κτήρια, προς το πλήθος των συγκεντρωμένων. Υπάρχουν μελέτες οι οποίες αναφέρουν πως οι συγκεκριμένοι πυροβολισμοί πραγματοποιήθηκαν είτε από μέλη παρακρατικών οργανώσεων όπως οι Γκρίζοι Λύκοι, είτε από δυνάμεις της αστυνομίας (Gokay, 2006), ενώ άλλες αναφέρουν πως οι πρώτοι πυροβολισμοί πραγματοποιήθηκαν από μέλη Μασοϊκών οργανώσεων, τα οποία επιθυμούσαν να επιβάλουν την παρουσία τους στη μεγαλειώδη αυτή συγκέντρωση (Σαμίμ, 1983).

Τα πρώτα λεπτά επικράτησε νεκρική σιγή, η οποία μετατράπηκε στη συνέχεια σε παροξυσμό, ενός συγκεντρωμένου πλήθους μισού εκατομμυρίου ανθρώπων, οι οποίοι προσπάθησαν να διαφύγουν από την πλατεία μέσα σε κατάσταση πλήρους πανικού. Η κατάσταση επιδεινώθηκε όταν επενέβησαν αστυνομικές δυνάμεις, οι οποίες άνοιξαν πυρ μέσα από τεθωρακισμένα οχήματα, γεγονός το οποίο ενέτεινε ακόμα περαιτέρω τον πανικό των διαδηλωτών, οι οποίοι στην προσπάθειά τους να διαφύγουν από την πλατεία Ταξίμ, που είχε μετατραπεί σε σκηνικό μάχης, κινήθηκαν προς τα γύρω στενά, είτε ποδοπατώντας ο ένας τον άλλον είτε πέφτοντας πάνω στα τεθωρακισμένα οχήματα της αστυνομίας. Ο απολογισμός ήταν τραγικός, καθώς 36 άνθρωποι σκοτώθηκαν, εκατοντάδες τραυματίστηκαν και 453 συνελήφθησαν από τις αρχές, οι οποίες κατόρθωσαν να μετατρέψουν μια σημαντικότερη εργατική κινητοποίηση σε σφαγή. Έκτοτε το τουρκικό κράτος απαγόρευσε την αναγνώριση της Εργατικής Πρωτομαγιάς ως αργία, καθώς και τους εορτασμούς αυτής, οι οποίοι θεωρούνταν παράνομοι έως και το 1988 (Gokay, 2006).

Αντικρίζοντας το τουρκικό κράτος την συνεχή αύξηση των εργατικών κινητοποιήσεων και την εκτενέστερη συμμετοχή σε αυτές των εργατικών στρωμάτων της τουρκικής κοινωνίας, συνειδητοποίησε πως η κρατικοί και παρακρατικοί μηχανισμοί τους οποίους έως και το 1970 χρησιμοποιούσε με σκοπό να ανακόψει την ριζοσπαστικοποίηση του τουρκικού προλεταριάτου, δεν είχαν φέρει το επιθυμητό, για την αστική τάξη της χώρας, αποτέλεσμα. Το πολιτικό σύστημα της Τουρκίας αποφάσισε να δημιουργήσει συμμαχία με τον ιδεολογικό εχθρό του Κεμαλισμού, το Ισλάμ, ώστε με αυτόν τον τρόπο να κινητοποιήσει συντηρητικές ισλαμικές

οργανώσεις, οι οποίες έφεραν βαθύ μίσος για το εργατικό κίνημα της χώρας και τους κομμουνιστές.

Για αυτό το λόγο, ήδη από το 1965, ο Κεμαλισμός προχώρησε σε πολιτικές παραχωρήσεις, εφόσον το Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας του Ερπακάν συμμετείχε στην κυβέρνηση από κοινού με Ρεπουμπλικάνους του Ετζεβίτ ύστερα από τις εκλογές του 1973, (Feroz, 2014), καθώς και σε θεσμικές παραχωρήσεις προς το Ισλάμ, καθώς εκπαιδευόμενοι Ιμάμηδες είχαν τη δυνατότητα να διδάξουν στα επαγγελματικά σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ από το 1973 είχαν τη δυνατότητα να διδάσκουν και σε μικτά σχολεία, επικυρώνοντας με αυτό τον τρόπο τη σχέση της τουρκικής κοινωνίας με το σουνιτικό Ισλάμ. Στη συνέχεια οι διευκολύνσεις διευρύνθηκαν ακόμα περισσότερο, εφόσον υπήρξε η δυνατότητα των αποφοίτων από τα λύκεια Ιμάμηδων, να εισάγονται στα Πανεπιστήμια της χώρας (Criss, 2002).

Η επιχείρηση των τουρκικών αρχών να αντισταθμίσουν την επιρροή του κομμουνιστικού και εργατικού κινήματος στην τουρκική κοινωνία χρησιμοποιώντας εναντίον αυτών τις ακροδεξιές καθώς και τις ισλαμικές οργανώσεις, όπως ο Στρατός Απελευθέρωσης του Ισλάμ, η Ένωση Τουρκο-Ισλαμικής Απελευθέρωσης, το Μέτωπο Τουρκοισλαμικής Απελευθέρωσης, οι Δυνάμεις Αυτοκτονίας της Σαρία και ο Τουρκικός Επαναστατικός Στρατός της Σαρία (Criss, 2002), δημιούργησε σύντομα μια εκρηκτική κατάσταση στην τουρκική κοινωνία, καθώς η ταξική πάλη πήρε τη μορφή ένοπλων συγκρούσεων και αντεκδικήσεων μεταξύ ακροδεξιών, ισλαμικών και αριστερών οργανώσεων. Οι συγκρούσεις αυτές δημιούργησαν στην ταξική πάλη, χαρακτηριστικά εθνικών και θρησκευτικών συγκρούσεων, οι οποίες έφτασαν στην αποκορύφωσή τους τον χειμώνα του 1978.

Το Δεκέμβριο του συγκεκριμένου έτους, στην περιοχή Καχραμανμαράς στη νοτιοανατολική Τουρκία, οι Μεχμέτ Γιαζμπάσογλου και Χατζή Τζολάκ, και οι δύο καθηγητές στο Βιομηχανικό και Εμπορικό Λύκειο της περιοχής και ανήκοντες στη Συνδικαλιστική Ένωση Καθηγητών Τουρκίας, η οποία ελέγχονταν από μέλη του Κομμουνιστικού Κόμματος Τουρκίας, δολοφονήθηκαν. Κατά τη διάρκεια της κηδείας τους, στην οποία παραβρέθηκαν 10.000 μέλη του συνδικάτου, ακροδεξιές και σουνιτικές οργανώσεις επιτέθηκαν στις ομάδες της περιφρούρησης αυτής. Οι συνθήκες περιπλέχτηκαν ακόμα περισσότερο όταν Ιμάμηδες της περιοχής, κάλεσαν τους μουσουλμάνους αδελφούς τους να πάρουν εκδίκηση από τους κομμουνιστές της πόλης, κτυπώντας και καταστρέφοντας τις περιουσίες και τα οικήματά τους. Με αφορμή αυτές τις διακηρύξεις στις 24 Δεκεμβρίου ομάδες Σουνιτών Τούρκων,

καθοδηγούμενοι από φασιστικές ομάδες των Γκρίζων Λύκων εξαπέλυσαν ένα κύμα καταστροφών, βασανισμών και φόνων εναντίον Αλεβιτών και αριστερών, ανδρών, γυναικών και παιδιών, καταστρέφοντας σπίτια και καταστήματα που ανήκαν σε αυτούς. Το αποτέλεσμα αυτού του γεγονότος ήταν 210 σπίτια και 70 καταστήματα κατεστραμμένα και 111 άνθρωποι νεκροί. Το επόμενο διάστημα η περιοχή των Αδάνων κηρύχθηκε υπό στρατιωτικό νόμο, ο οποίος όμως δεν στάθηκε ικανός να παύσει τις κοινωνικές εντάσεις και συγκρούσεις μεταξύ Αλεβιτών, κομμουνιστών, εργατών και φασιστικών καθώς και σουνιτικών ομάδων. Η ένταση μεταφέρθηκε και στο εσωτερικό των δυνάμεων καταστολής καθώς νεαροί αξιωματικοί της Στρατιωτικής Ακαδημίας, διαδήλωσαν εναντίον των φασιστικών και σουνιτικών οργανώσεων, και της σφαγής αθώων ανθρώπων που αυτές είχαν πραγματοποιήσει, ενώ το Σεπτέμβριο του 1979 οι αστυνομικές αρχές της περιοχής των Αδάνων αποφάσισαν να σταματήσουν τις υπηρεσίες τους, εφόσον ο διοικητής του αστυνομικού τμήματός τους, ο Τζεβάτ Γιουλντακούλ, έπεσε νεκρός από επίθεση φασιστών (Gokay, 2006).

Έως και τα τέλη της δεκαετίας του 1970 η βία είχε μετατραπεί σε χαρακτηριστικό γνώρισμα της κοινωνικής ζωής της Τουρκίας, καθώς οι επιθέσεις φασιστικών ομάδων όπως οι Γκρίζοι Λύκοι και Σουνιτών εναντίον αριστερών και Αλεβιτών, είχαν πολλαπλασιαστεί, αφήνοντας πίσω τους εκατοντάδες θύματα και κατεστραμμένες περιουσίες όπως στις περιπτώσεις των επιθέσεων στις πόλεις Τοκάτ, Τσανκιρί, Σίβας και Τσόρουμ όπου ακροδεξιοί Σουνίτες Τούρκοι, επιτέθηκαν στις γειτονίες Αλεβιτών, καταστρέφοντας 12 καταστήματα και 36 σπίτια και αφήνοντας 26 νεκρούς (Yavuz, 2003).

Το μέτωπο της πολιτικής βίας συνεχώς διευρύνονταν, καθώς ήδη στις 15 πρώτες μέρες του 1978, διακόσιοι άνθρωποι είχαν τραυματιστεί και 30 είχαν χάσει τις ζωές τους, ενώ μέχρι τα μέσα του 1978, ο αριθμός των νεκρών είχε ξεπεράσει τα 800 άτομα, ενώ οι αστυνομικές αρχές είχαν προχωρήσει σε 1052 συλλήψεις αριστερών (Feroz, 1993).

Παρόλα αυτά η πολιτική βία μεταξύ αριστερών και ακροδεξιών οργανώσεων καθώς και οι εθνικές και θρησκευτικές συγκρούσεις οι οποίες μετατράπηκαν σε ιδιαιτερότητα των μορφών εργατικής πάλης της δεκαετίας του '70 στην Τουρκία, δεν αποτέλεσαν το μοναδικό γνώρισμα αυτής. Η εργατική τάξη της Τουρκίας με αφορμή και την κάλυψη που παρείχε το τουρκικό κράτος στις ακροδεξιές και ισλαμικές οργανώσεις, που εξαπέλυαν επιθέσεις εναντίον του κινήματος, ξεδίπλωσε ένα κύμα

δυναμικών κινητοποιήσεων, οι οποίες χαρακτηρίζονταν από μαζικές μορφές πάλης, όπως απεργίες και καταλήψεις εργοστασίων.

Το Δεκέμβριο του 1978 30.000 εργάτες και μέλη αριστερών οργανώσεων και συνδικάτων, διαδήλωσαν στη Σμύρνη απαιτώντας από την κυβέρνηση του Ετζεβίτ, την απαγόρευση δράσης του κόμματος του Τουρκές, ενώ έπειτα από τα γεγονότα και τη σφαγή του Καχραμανμαράς, η DISK κήρυξη πανεργατική απεργία διαμαρτυρίας, εναντίον των φασιστικών οργανώσεων και καταδίκασης του γεγονότος, στην οποία έλαβαν μέρος μισό εκατομμύριο εργάτες, οι οποίοι κινητοποιήθηκαν για αυτό το σκοπό. Οι ηγέτες των συνδικάτων της χώρας, σκοπεύοντας να κλιμακώσουν τη δράση τους και την αντιπαράθεση με το τουρκικό κράτος, προχώρησαν ενόψει της εργατικής Πρωτομαγιάς του 1979 σε συγκεντρώσεις σε περισσότερες των 43 πόλεων, πολλές από τις οποίες πραγματοποιήθηκαν σε δεκάδες επαρχίες, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν σε δεκάδες επαρχίες, οι οποίες τελούσαν υπό καθεστώς στρατιωτικού νόμου. Ο κρατικός μηχανισμός προχώρησε στην επίδειξη ισχύος, καθώς αστυνομικές αρχές κατόρθωσαν και συνέλαβαν περισσότερους των πεντακοσίων συνδικαλιστών, συμπεριλαμβανομένων του προέδρου, και πέντε μελών του προεδρείου της DISK. Κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων επενέβησαν στρατιωτικές και αστυνομικές δυνάμεις, οι οποίες ύστερα από συγκρούσεις με τους συγκεντρωμένους εργάτες, συνέλαβαν περισσότερους των 1.200 στην Κωνσταντινούπολη, 665 στην Άγκυρα και 198 στην πόλη της Μυρσίνης (Μπερμπέρογλου, 2000).

Όλες οι συνθήκες αναδείκνυαν πλέον την αποφασιστικότητα, αφενός του εργατικού κινήματος της Τουρκίας να συγκρουστεί ευθέως με την καταπίεση που βίωναν από το τουρκικό και το ξένο κεφάλαιο, και τους μηχανισμούς που το τελευταίο χρησιμοποιούσε ώστε να καταστείλει τον αγώνα της, αφετέρου την αποφασιστικότητα του ίδιου του τουρκικού κράτους, να υπερασπιστεί τα συμφέροντα της αστικής τάξης της χώρας, συντρίβοντας το εργατικό κίνημα, σκοπός ο οποίος ταύτιζε αντιτιθέμενες ιδεολογικά και πολιτικές δυνάμεις, όπως ο Κεμαλισμός και το Ισλάμ.

Το έτος 1979 η ταξική πάλη είχε οξυνθεί στο μέγιστο βαθμό, καθώς οι εργάτες προχωρούσαν πλέον σε καταλήψεις εργοστασίων βιομηχανικών περιοχών. Τη αρχή πράττουν χιλιάδες εργάτες των βιομηχανιών Maysan και Renault ενώ ακολουθούν 400 εργάτες κλωστοϋφαντουργοί της πόλης της Σμύρνης, οι οποίοι δίνουν με τη σειρά τους αγωνιστική ώθηση σε 250 εργάτες και 600 εργάτριες της

κλωστοϋφαντουργίας Σεϊχάν των Αδάνων, να πραγματοποιήσουν επίσης κατάληψη στα εργοστάσιά τους, ενέργειες οι οποίες προκαλούν την αντίδραση των στρατιωτικών δυνάμεων, οι οποίες επιχειρούν να καταστείλουν τις καταλήψεις των βιομηχανιών από του εργάτες (Μπερμπέρογλου, 2000).

Η κοινωνική ένταση αυξάνεται ακόμα περαιτέρω στα τέλη του 1979 οπότε χιλιάδες εργάτες, φοιτητές και καθηγητές με αφορμή τα τραγικά γεγονότα στο Καχραμανμαράς, πραγματοποιούν συγκεντρώσεις και πορείες στις πόλεις της Τουρκίας, κατά τη διάρκεια των οποίων επιτίθεται η αστυνομία και ο στρατός, οι οποίοι δεν διστάζουν να ανοίξουν πυρ εναντίον των διαδηλωτών, προκαλώντας δεκάδες απώλειες. Το κράτος αντιδρά μέσω της άσκησης περισσότερης βίας και καταστολής, συλλαμβάνοντας 1.280 συνδικαλιστές στην Κωνσταντινούπολη και 2.430 στην Άγκυρα, ενώ προχωρά στην απόλυση 2.000 δασκάλων και στη σύλληψη των επικεφαλής των συνδικάτων μεταλλεργατών και τραπεζοϋπαλλήλων. Η κυβέρνηση του Ντεμιρέλ επιχειρώντας να επιβάλει την κοινωνική τάξη και ηρεμία, δεν διστάζει να κινητοποιήσει στην Άγκυρα, μονάδες τεθωρακισμένων και ειδικών δυνάμεων του Στρατού, οι οποίοι κατασκευάζουν οδοφράγματα ώστε να εμποδίσουν την πραγματοποίηση κινητοποιήσεων, ενώ όταν αυτό δεν γίνεται δυνατό, ανοίγουν πυρ εναντίον διαδηλωτών εργατών και φοιτητών σε συγκρούσεις μεταξύ τους (Μπερμπέρογλου, 2000).

Τους πρώτους μήνες του 1980 το σκηνικό της έντασης μεταφέρεται από την Άγκυρα στην πόλη της Σμύρνης, όπου οι εργάτες του εργοστασίου νηματοουργίας Tapis, προχωρούν σε κατάληψη της βιομηχανίας με σκοπό να αντιδράσουν στις απολύσεις των επικεφαλής των συνδικάτων τους και απονομιμοποίησης των συμβάσεων εργασίας τους. Έπειτα από ένα μήνα κινητοποιήσεων 35.000 βιομηχανικοί εργάτες, διακόπτουν την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, νερού και μεταφορών από και προς το αεροδρόμιο της πόλης. Η κυβέρνηση του Ντεμιρέλ αποφασίζει να επέμβει και στέλνει στρατιωτικές δυνάμεις ώστε να διακόψουν την κατάληψη του εργοστασίου. Οι στρατιώτες, αφού πραγματοποιούν εξάωρη πολιορκία του εργοστασίου, καταφέρνουν ύστερα από επίθεση να εισχωρήσουν μέσα στο κτίριο, και έπειτα από μάχες σώμα με σώμα να συλλάβουν 1.500 εργάτες. Τα εργατικά συνδικάτα της Σμύρνης επιλέγουν να προχωρήσουν σε διήμερη απεργία καταδίκησης του συγκεκριμένου γεγονότος, και κατορθώνουν να κινητοποιήσουν 50.000 εργάτες. Αυτή τη φορά η κυβέρνηση αποστέλλει μονάδες αστυνομικών δυνάμεων οι οποίες σφίγγουν τον κλοιό γύρω από την παραγκούπολη Γκούλτεπε της

Σμόρνης, και τη βομβαρδίζουν με δακρυγόνα. Ακολουθούν σκληρές μάχες με αριστερούς και εργάτες, κατά τις οποίες σκοτώνονται 3 αστυνομικοί και 7 τραυματίζονται (Μπερμπέρογλου, 2000).

Πλέον θεωρείται δεδομένη η αδυναμία του πολιτικού συστήματος της Τουρκίας, να αμβλύνει τις κοινωνικές συγκρούσεις μεταξύ των εργατικών στρωμάτων και της φοιτητικής νεολαίας της χώρας, και των τμημάτων του κρατικού και παρακρατικού μηχανισμού καθώς και των Ισλαμικών οργανώσεων, παράγοντες που αντικειμενικά υπερασπίζονται τα συμφέροντα των Τούρκων και ξένων αστών, εναντίον της θέσης των οποίων, κινητοποιούνται τα εργατικά συνδικάτα και οι κομμουνιστές επικεφαλής τους. Η τουρκική κοινωνία βιώνει συνθήκες επαναστατικής κατάστασης, εφόσον η αστική εξουσία δυσκολεύεται να διαχειριστεί την απότομη άνοδο ριζοσπαστικοποίησης των εργατών και του κινήματος τους. Παρόλα αυτά προτού αυτές οι συνθήκες οδηγήσουν στην πραγματοποίηση κοινωνικής επανάστασης, η αστική τάξη της χώρας, επιλέγει να χρησιμοποιήσει τον θεσμό εκείνο ο οποίος, ιστορικά, προστατεύει και προφυλάσσει τον χαρακτήρα, τις αρχές, και τη διατήρηση αυτών, του τουρκικού κράτους, τις Ένοπλες Δυνάμεις.

Στις 12 Σεπτεμβρίου 1980 διενεργείται υπό τον στρατηγό Κενάν Εβρέν στρατιωτικό πραξικόπημα επαναφέροντας βίαια την κοινωνική σταθερότητα στην Τουρκία. Το εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα υφίσταται μια τεράστια ιστορική ήττα, εφόσον το στρατιωτικό καθεστώς συντρίβει κάθε όργανο συνδικαλιστικής και πολιτικής εκπροσώπησης και οργάνωσης του τουρκικού προλεταριάτου. Τα μέτρα τα οποία λαμβάνονται είναι δρακόντεια, καθώς το Σύνταγμα και το Κοινοβούλιο της χώρας καταργούνται, ενώ όλα τα πολιτικά κόμματα θεωρούνται παράνομα. Το στρατιωτικό καθεστώς εξαπολύει ευθεία επίθεση εναντίον του εργατικού κινήματος, καθώς χιλιάδες μέλη και στελέχη του τουρκικού Κομμουνιστικού Κόμματος συλλαμβάνονται και στέλνονται στις φυλακές, σύμφωνα με τα άρθρα 141 και 142 του Ποινικού Κώδικα. Το εργατικό συνδικάτο DISK καταργείται, χιλιάδες μέλη συνδικαλιστικών οργανώσεων συλλαμβάνονται και όλες οι συλλογικές συμβάσεις θεωρούνταν λήξασες, οι μισθοί των εργατών παγώνουν και το κράτος απομακρύνεται από κάθε παρέμβασής του στους τομείς της βιομηχανίας, του κράτους Πρόνοιας, της υγείας και της εκπαίδευσης (Gokay, 2006).

Τα ποσοτικά στοιχεία τα οποία αναδεικνύουν την παραλυτική επίθεση του στρατιωτικού καθεστώτος, με την οποία βρέθηκε αντιμέτωπο το εργατικό και κομμουνιστικό κίνημα της χώρας, είναι ενδεικτικά. Ήδη στις πρώτες βδομάδες

έπειτα του πραξικοπήματος του Εβρέν, 30.000 άτομα εξορίστηκαν στην Ευρώπη ως πολιτικοί εξόριστοι, 700 άτομα καταδικάστηκαν σε θάνατο εκ των οποίων, των 216 η ποινή ανεστάλη, ενώ 48 άτομα απαγχονίστηκαν, 14.000 άνθρωποι δεν έλαβαν πολιτική υπηκοότητα εξ αιτίας πολιτικών φρονημάτων, ενώ 23.607 ενώσεις πολιτών τέθηκαν εκτός νόμου (Gokay, 2006).

Η καταπίεση με την οποία αντιμετώπισαν οι Ένοπλες Δυνάμεις το κομμουνιστικό κίνημα της χώρας, δημιούργησαν από τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1980, εκτεταμένες κομματικές και οργανωτικές διασπάσεις εντός του κινήματος, καθώς δημιουργήθηκαν δεκάδες αριστερές πολιτικές οργανώσεις οι οποίες επιδόθηκαν σε ένα αγώνα αλληλοκατηγοριών και ιδεολογικών κριτικών μεταξύ τους, για τις αιτίες που οδήγησαν το εργατικό κίνημα της χώρας στην ήττα από το στρατιωτικό καθεστώς που επιβλήθηκε στη χώρα το 1980. Το τουρκικό Κομμουνιστικό Κόμμα έλαβε την απόφαση στο 5ο του Συνέδριο το 1983, να πραγματοποιήσει πολιτικές συνεργασίες, και να συγχωνευτεί οργανωτικά με τα διαθέσιμα αριστερά και σοσιαλδημοκρατικά κόμματα της χώρας, εξ αιτίας του γεγονότος ότι τα περιθώρια δράσης, θεωρούνται εξαιρετικά ασφυκτικά, λόγω του καθεστώτος παρανομίας στο οποίο δρούσε η αριστερά στην Τουρκία. Βρισκόμενο σε ιδεολογική κρίση αποφάσισε να παύσει την οργανωτική του αυτοτέλεια, και να ιδρύσει από κοινού με πρώην στελέχη, του πάλαι ποτέ ισχυρού Εργατικού Κόμματος Τουρκίας, το 1987, το Ενωμένο Κομμουνιστικό Κόμμα Τουρκίας. Η περίοδος ύπαρξης του συγκεκριμένου Κόμματος δεν διήρκησε μεγάλο χρονικό διάστημα καθώς η αστική τάξη της Τουρκίας δεν ήταν διατεθειμένη να επιτρέψει εκ νέου αμφισβήτηση και να διακινδυνεύσει την εξουσία της. Ύστερα από την επιστροφή του από την εξορία το 1990, οι Γενικοί Γραμματείς του Ενωμένου Κομμουνιστικού Κόμματος Τουρκίας, οι Χαϊντάρ Κατλού και Νιχάτ Σαργίν, συνελήφθησαν, και το κόμμα τέθηκε εκτός δράσης, γεγονός το οποίο οδήγησε τα στελέχη του απαγορευμένου πλέον Ενωμένου Κομμουνιστικού Κόμματος να συνενωθούν με επιπλέον αριστερά κόμματα και ομάδες, ιδρύοντας το 1990 το Κόμμα Σοσιαλιστικής Ένωσης (Gokay, 2006).

Παρά τις εκτιμήσεις μελετητών, πως οι αιτίες για την αδυναμία του εργατικού κινήματος της χώρας τη δεκαετία του '70, να ανατρέψει την εξουσία, του ξένου και τουρκικού κεφαλαίου στη χώρα, βρίσκονται στον στρεβλό τρόπο με τον οποίο ενδεχομένως τα στελέχη του τουρκικού Κομμουνιστικού Κόμματος καθοδήγησαν τα εργατικά συνδικάτα της DISK στον αγώνα αυτό (Σαμίμ, 1983), οι αιτίες αυτής της

συντριπτικής ήττας, ανάγονται ίσως στην απαρχή του κομμουνιστικού κινήματος της Τουρκίας και των διαρκών ιδεολογικών και στρατηγικών του αδυναμιών.

Η αποτυχία του τουρκικού Κομμουνιστικού Κόμματος ως πολιτική πρωτοπορία της εργατικής τάξης της χώρας του, καθώς και του Εργατικού Κόμματος όπως των υπολοίπων αριστερών και εργατικών ενώσεων και οργανώσεων όπως η Yon, οι οποίες έδρασαν τη δεκαετία του 1960, να σταθεί αντάξιο της ιστορικής του αποστολής καθοδηγώντας το εργατικό προλεταριάτο στην πάλη με σκοπό την κατάληψη της εξουσίας, ίσως συμυκνώνεται στην εκτίμηση πως

ο τάφος του Ναζίμ Χικμέτ συμβολίζει την τραγικότητα και την παραγμένη Ιστορία του τουρκικού κομμουνισμού, ο επάξιος σεβασμός για τις συνεπείς θυσίες και γενναιότητά του στην εκπροσώπηση των ιδανικών του κομμουνισμού, αλλά μακριά από την πραγματικότητα της χώρας στην οποία προσπαθούσαν να εγκαθιδρύσουν ένα τέτοιο σύστημα. (Gokay, 2006, σ. 118).

Η αποτυχία του αυτή ταυτίζεται με την ίδια την ιστορική πορεία της τουρκικής κοινωνίας στον 20^ο αιώνα και τον στρεβλό και συγκεκριμένο τρόπο, με τον οποίο οι Τούρκοι κομμουνιστές από τα πρώτα χρόνια ύπαρξης και δράσης τους στο τουρκικό κράτος, ανέλυσαν τη σχέση και τη συμβολή των κεμαλικών δυνάμεων, της γραφειοκρατίας και των Ενόπλων Δυνάμεων, στον αστικό εκσυγχρονισμό και την εκκοσμίκευση της τουρκικής κοινωνίας, έναντι στην εξάρτηση αυτής από το δυτικό κόσμο και την επιρροή της θρησκείας του Ισλάμ σε αυτή (Ulus, 2011).

Επομένως θεωρείται πως οι συνθήκες καπιταλιστικής ανάπτυξης της οικονομίας και της κοινωνίας της Τουρκίας στον 20^ο αιώνα, οι αντιθέσεις και η πληθώρα ιδεολογικών και κοινωνικών δυνάμεων που παρέμβαιναν σε αυτή, οδήγησαν ώστε η πορεία ανάπτυξης του κομμουνιστικού και εργατικού κινήματος της χώρας, να χαρακτηρίζεται από πολυδιάσπαση και συνεχή ιδεολογικά και οργανωτικά πισωγυρίσματα, εφόσον η ίδια η μικροαστική κοινωνικοταξική προέλευση των μελών και στελεχών των αριστερών πολιτικών κομμάτων και οργανώσεων, συνέτεινε σε προβληματικές στρατηγικές και τακτικές αποφάσεις (Σαμίμ, 1983).

Το δραματικό γεγονός της ήττας του κομμουνιστικού και εργατικού κινήματος το 1980, ύστερα από την επέμβαση των Ενόπλων Δυνάμεων της χώρας, ανέδειξε την έλλειψη ορθής στρατηγικής του κινήματος, εφόσον η ριζοσπαστικοποίηση και η αυξημένη μαχητικότητα αυτού, που είχε προηγηθεί τις δεκαετίες του 1960 και 1970, και η συσσωρευμένη πείρα αυτών των δεκαετιών, δεν

υπήρξαν δυνατοί παράγοντες ώστε να απορριφθεί η εμμονή δεκαετιών των Τούρκων κομμουνιστών, να θεωρούν πολιτικούς και ταξικούς συμμάχους της εργατικής τάξης, τον Κεμαλισμό και τμήματα της εθνικής αστικής τάξης, και εχθρό τους αποκλειστικά το ξένο και ιδιωτικό κεφάλαιο και τις ισλαμικές οργανώσεις που δρούσαν στην τουρκική κοινωνία, παρά την αγαστή συνεργασία που υπήρξε μεταξύ τους, τη δεκαετία του 1970 ώστε να περιορίσουν την αυξημένη μαχητικότητα του κινήματος της περιόδου εκείνης. Η ίδια η ζωή διέλυσε με το πιο βίαιο τρόπο, τις ιδεολογικές αυτές αγκυλώσεις, των ηγετών του Κομμουνιστικού Κόμματος και των αριστερών κομμάτων, που καθοδηγούσαν το εργατικό κίνημα της χώρας, καθώς οι «σύμμαχοι» μετατράπηκαν σε εχθρούς, και οι εχθροί σε συμμάχους.

Κεφάλαιο τέταρτο

Η άνοδος του πολιτικού Ισλάμ στη Τουρκία με έμφαση από το 1980 έως το 2002

Η Τουρκία κατείχε την ιδιαιτερότητα, έπειτα από την ανάληψη της εξουσίας από τους κεμαλιστές και την ανακήρυξη της Τουρκικής Δημοκρατίας, να αποτελεί την μοναδική μουσουλμανική χώρα, στην οποία η θρησκεία ήταν νομικά διαχωρισμένη από το κράτος. (Lewis, 2011), εφόσον ο Κεμάλ Ατατούρκ, θεωρούσε πως το Ισλάμ δεν μπορούσε να έχει θέση σε μια εκδυτικισμένη κοινωνία, όπως προσπάθησαν να μετασχηματίσουν οι κεμαλιστές την τουρκική, κατά την περίοδο διακυβέρνησής τους (Eligür, 2010).

Το γραφειοκρατικό και στρατιωτικό καθεστώς των κεμαλιστών, μέσω νομικών, θεσμικών και εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων, οι οποίες κορυφώθηκαν το 1937 με την ανακήρυξη του τουρκικού κράτους ως κοσμικού, αποπειράθηκε να αμβλύνει την θρησκευτική συνείδηση και την ισλαμική νοοτροπία, που υφίστατο στην τουρκική κοινωνία (Eligür, 2010).

Η προσπάθεια του Κεμαλισμού να περιορίσει το ρόλο της θρησκείας, από τη δημόσια προς την ιδιωτική ζωή των πολιτών, δημιούργησε μια σχέση αντιπαλότητας μεταξύ του κοσμικού κεμαλικού κράτους και του Ισλάμ, τον έλεγχο επί του οποίου επιχείρησε να επιβάλει το πρώτο, αντιπαλότητα η οποία διατηρήθηκε καθ' όλη τη διάρκεια διακυβέρνησης της χώρας από το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα.

Η σχέση αυτή, μεταξύ Κοσμικότητας και Ισλάμ, άρχισε σταδιακά να μεταβάλλεται στα τέλη της δεκαετίας του '50 και στις αρχές εκείνης του 1960. Κατά την περίοδο της δεκαετίας του 1960 το τουρκικό κράτος, επιθυμώντας να καταστείλει τον αυξανόμενο ριζοσπαστισμό και τη μαχητικότητα που παρουσίαζαν τα εργατικά στρώματα της τουρκικής κοινωνίας, καθώς και την επιρροή της αριστεράς σε αυτά, δημιούργησε δεσμούς επικοινωνίας με τις ισλαμικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνταν στη χώρα, χρησιμοποιώντας αυτές, ως αιχμή του δόρατος εναντίον του εργατικού που και κομμουνιστικού κινήματος. Μέσω της διακυβέρνησης της χώρας, το Κόμμα Δικαιοσύνης υπό τον Ντεμιρέλ, εκφράζοντας τα οικονομικά συμφέροντα των μικροαστικών και αστικών στρωμάτων, καθώς και την μεγαλογαιοκτημόνων των ανατολικών περιοχών της Τουρκίας, επεδίωξε να ισχυροποιήσει τη θέση τους στην τουρκική κοινωνία, έναντι των τμημάτων της αστικής τάξης, τα οποία είχαν συμμαχήσει πολιτικά με τον Κεμαλισμό. Ο Ντεμιρέλ

προώθησε σημαντικές θεσμικές μεταβολές, στις σχέσεις κράτους και θρησκείας, ικανοποιώντας το θρησκευτικό αίσθημα, εκείνων των κοινωνικών στρωμάτων τα οποία αποτελούσαν την εκλογική του βάση και συμβάλλοντας στην ισχυροποίηση των ισλαμικών οργανώσεων, οι οποίες ανέλαβαν εν πολλοίς, το ρόλο της καταπολέμησης της αριστεράς, ταυτίζοντας με αυτό τον τρόπο το Ισλάμ με τον Εθνικισμό ως προς τον κοινό του στόχο και την όμοια δράση αυτών των δύο ιδεολογικών και κοινωνικών δυνάμεων του Τουρκίας (Eligur, 2010 & Yavuz, 2003).

Η σύμπλευση του κρατικού μηχανισμού, με τις εθνικιστικές καθώς και τις ισλαμικές οργανώσεις, πραγματοποιήθηκε μέσω της κατασκευής ισλαμικών τεμενών, της προώθησης των θρησκευτικών σχολείων ImamHatip, και των διδασκαλιών του Κορανίου που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960, ενώ παράλληλα με αυτές τις ανατροπές στον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους και του εκπαιδευτικού συστήματος αυτού, εθνικιστικές παρακρατικές οργανώσεις όπως οι Γκρίζοι Λύκοι του Αλπασλάν Τουρκές, υιοθέτησαν το σουνιτικό Ισλάμ, ως οργανικό τμήμα και διαχρονική αξία του τουρκικού έθνους(Eligur, 2010).

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960, η αύξηση της επιρροής του Ισλάμ σε συντηρητικά στρώματα της τουρκικής κοινωνίας, αντανακλούνταν στη δράση θρησκευτικών ομάδων, οι οποίες βρίσκονταν σε ένοπλη αντιπαράθεση με την εργατική τάξη και το κίνημά της, καθώς και στην πολιτική εκπροσώπηση του Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ. Σύντομα όμως κατά την επόμενη δεκαετία του 1970, η χρησιμοποίηση της ισλαμικής θρησκείας από το πολιτικό σύστημα εναντίον των κομμάτων της αριστεράς, δημιούργησε πρόσφορο έδαφος στην πολιτική ζωή της χώρας, ώστε το ισλαμικό κίνημα της Τουρκίας να συγκροτήσει τον δικό του πολιτικό εκπρόσωπο, το πρώτο ισλαμικό κόμμα στην ιστορία της Τουρκικής Δημοκρατίας, το Κόμμα Εθνικής Τάξης το οποίο ιδρύθηκε το 1970 με επικεφαλής τον Νετζμετίν Ερμπακάν (Yavuz, 2003).

Το πραξικόπημα του 1971, δεν άφησε ανεπηρέαστο ούτε το ισλαμικό κίνημα της χώρας, επιφέροντάς του πλήγμα εφόσον το Συνταγματικό Δικαστήριο στέρησε από το Κόμμα Εθνικής Τάξης τη δυνατότητα νόμιμης δράσης, κηρύσσοντάς το παράνομο. Με αφορμή την διαμόρφωση της νέας πραγματικότητας ο Ερμπακάν αναγκάστηκε το 1972 να ιδρύσει ένα νέο ισλαμικό κόμμα το Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας. Ο νέος αυτός πολιτικός φορέας, απέρριπτε από κοινού, τις πολιτικές ιδεολογίες του κομμουνισμού και του καπιταλισμού, καθώς όσον αφορά τον πρώτο θεωρούσε πως παρείχε περιορισμένες ατομικές ελευθερίες στους πολίτες, σε αντίθεση

με τον δεύτερο, ο οποίος αντιπροσώπευε αποκλειστικά τα συμφέροντα των ισχυρών καπιταλιστών, ενώ χαρακτήριζε και τις δύο θεωρίες ως άσχετες με τις ηθικές αξίες που εκπροσωπούσε το Ισλάμ, καθώς γνώρισμά τους αποτελούσαν ο υλισμός και ο ατομισμός. Για τον Ερμπακάν, οι πνευματικές και ηθικές αξίες, ήταν υπεύθυνες για την οικονομική ανάπτυξη που είχε ανάγκη η χώρα, η οποία όφειλε να χαρακτηρίζεται από τη συμβολή σε αυτή της βαριάς βιομηχανίας, και τη γενναία αναδιανομή του εθνικού πλούτου σε όλες τις τάξεις της κοινωνίας (Eligur, 2010).

Το πολιτικό λεξιλόγιο του Ερμπακάν, το οποίο στηλίτευε τις επιπτώσεις του ελεύθερου ανταγωνισμού και της ασυδοσίας του κεφαλαίου στα λαϊκά στρώματα της Τουρκίας, κατόρθωσε να προσελκύσει ένα μεγάλο μέρος των ψηφοφόρων στις εκλογές του 1973 και του 1977, στις οποίες το Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας έλαβε 11,8% και 8,6% αντίστοιχα. Μέσω των συγκεκριμένων εκλογικών ποσοστών, το κόμμα του Ερμπακάν απέκτησε τη δυνατότητα να διαδραματίσει ιδιαίτερα σημαντικό πολιτικό ρόλο, χάρη στην συμμετοχή του στις βραχύχρονες κυβερνήσεις συνεργασίας οι οποίες έγιναν σύνηθες φαινόμενο τη δεκαετία του '70, όπως εκείνη έπειτα από τις εκλογές του '73 μεταξύ του ισλαμικού κόμματος του Ερμπακάν και του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος υπό τον Μπουλέντ Ετζεβίτ (Eligur, 2010 & Feroz, 2014).

Η αναβίωση του θρησκευτικού αισθήματος και η είσοδος του στην τουρκική πολιτική, κατέστησαν δυνατές μέσω της στήριξης του Κόμματος Εθνικής Σωτηρίας, από κοινωνικά στρώματα τα οποία αντίκρισαν στο πολιτικό πρόγραμμα του κόμματος, την ικανοποίηση κοινωνικών και οικονομικών τους αιτημάτων, καθώς και την επαλήθευση της συντηρητικής τους συνείδησης, εφόσον επρόκειτο για κοινωνικές ομάδες, οι οποίες συγκρούονταν κατά τη δεκαετία του '70 με τα εργατικά συνδικάτα και τους κομμουνιστές που δρούσαν σε αυτά. Η κοινωνική βάση του κόμματος του Ερμπακάν, αποτελούνταν από μικροαστικά στρώματα εμπόρων, μικροτεχνιτών και βιοτεχνών, των οποίων η γεωγραφική τους θέση εντοπιζόταν στις περιοχές της ανατολικής Τουρκίας. Η σχέση των μικροεπιχειρηματικών αυτών στρωμάτων με το Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας είχε ταξική αφετηρία, καθώς οι οικονομικές τους διεκδικήσεις και η βελτίωση της κοινωνικής τους θέσης, έναντι του τμήματος εκείνου της αστικής τάξης, το οποίο έχοντας ως βάση την Κωνσταντινούπολη προστατεύονταν έντονα από τον κρατικό μηχανισμό, συναντούσε τις πολιτικές διακηρύξεις του ισλαμικού Κόμματος Εθνικής Σωτηρίας, περί μιας

δικαιότερης αναδιανομής της παραγωγικής δραστηριότητας και του πλούτου που υφίσταντο στην Τουρκία (Feroz, 1993).

Παρόλα αυτά, τα ταξικά συμφέροντα των κοινωνικών ομάδων που στήριζαν τον Ερμπακάν κατά τη δεκαετία του 1970, διαπλέκονταν άρρηκτα με τον ισλαμικό χαρακτήρα του κόμματός του, καθώς επρόκειτο για ομάδες ακραίων Σουνιτών Τούρκων, αλλά και Κούρδων, οι οποίες υφίσταντο σε αγροτικές κεντροανατολικές περιοχές της χώρας, όπως το Μπινγκάλ και η Ελαζίγκ, αλλά και πόλεις στις οποίες είχαν διενεργηθεί τη συγκεκριμένη δεκαετία, βίαιες συγκρούσεις και διώξεις εναντίον συνδικαλιστών και αριστερών, όπως το Σίβας, το Ερζορούμ, η Μαλάτια και το Καχραμανμαράς (Eligur, 2010).

Η δεκαετία του 1980 ήρθε υπό συνθήκες συντριβής του εργατικού κινήματος της Τουρκίας, και της στρατιωτικής κυβέρνησης του Κενάν Εβρέν, η οποία όφειλε να επιχειρήσει να επαναφέρει την πολιτική και κοινωνική ομαλότητα στην τουρκική κοινωνία, έπειτα από δύο δεκαετίες βίαιων κοινωνικών συγκρούσεων, και οικονομικής καθώς και πολιτικής αστάθειας. Ο Εβρέν έχοντας ως σκοπούς της διακυβέρνησής του, αφενός να νομιμοποιήσει στις συνειδήσεις των πολιτών το στρατιωτικό του καθεστώς και αφετέρου να εξαλείψει κάθε πιθανότητα επανεμφάνισης των κομμουνιστικών ιδεών και του εργατικού κινήματος στην Τουρκία, αποπειράθηκε να συσπειρώσει το Τουρκικό Έθνος, κάτω από μια ιδεολογική ανάμειξη του Εθνικισμού με το Ισλάμ, την Τουρκοϊσλαμική Σύνθεση (Yavuz, 2003).

Ο πολιτικός έλεγχος του Εβρέν αναφερόταν στην ιστορική συγγένεια του Ισλάμ με το Κεμαλισμό, καθώς όπως θεωρούσε, και τα δύο στοιχεία της τουρκικής κοινωνίας στήριζαν διαχρονικά το έθνος και την ατομική και συλλογική ταυτότητα των Τούρκων. Οι Ένοπλες Δυνάμεις αντίκρισαν στο πρόσωπο του Ισλάμ, τον ισχυρότερο δεσμό μεταξύ των κοινωνικών τάξεων που υφίσταντο στην Τουρκία, ο οποίος είχε τη δυνατότητα να ισχυροποιήσει τις έννοιες του Κράτους, του Έθνους και της Οικογένειας. Το στρατιωτικό καθεστώς του Εβρέν, ανέδειξε τη θρησκευτική συνείδηση, ως αντίβαρο στην ταξική συνείδηση των εργατικών και λαϊκών στρωμάτων της Τουρκίας, η οποία μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την σταθερότητα του αστικού πολιτικού συστήματος της χώρας. Αυτή την ανασύνθεση των σχέσεων μεταξύ του Κεμαλισμού και της ισλαμικής θρησκείας που θα πραγματοποιούνταν στη δεκαετία του 1980, πιστοποιούσε το ίδιο το Σύνταγμα του 1982, το οποίο εφόσον θεωρούσε ως βάσεις του Κεμαλισμού την Κοσμικότητα και τον Εθνικισμό, και

αναπόσπαστο τμήμα του δεύτερου το Ισλάμ, θεσμοθετούσε με το άρθρο 24 την υποχρέωση του Κράτους να αναλάβει το ίδιο την θρησκευτική και ηθική διαπαιδαγώγηση της τουρκικής κοινωνίας, μέσω των υποχρεωτικών διδασκαλιών θρησκευτικών και ηθικών μαθημάτων στα γυμνάσια και τα λύκεια της χώρας (Yavuz, 2003).

Η ενδυνάμωση όμως της θρησκευτικής συνείδησης πλατύτερων κοινωνικών στρωμάτων στην Τουρκία του 1980, δεν πραγματοποιήθηκε αποκλειστικά μέσω πολιτικών, θεσμικών και εκπαιδευτικών αλλαγών που προωθήθηκαν από το στρατιωτικό καθεστώς του Εβρέν, αλλά και από μεταβολές που έλαβαν χώρα στην οικονομία της χώρας, την περίοδο από το 1983 και έπειτα, υπό την διακυβέρνηση της Τουρκίας από το Κόμμα Μητέρας Πατρίδας και τον επικεφαλής του, τον Τοργκούτ Οζάλ.

Οι οικονομικές πολιτικές του Οζάλ, χαρακτηρίζονταν από την ενίσχυση του δημοσιονομικού φιλελευθερισμού, την διαρθρωτική προσαρμογή της οικονομίας, τον θεσμικό εκσυγχρονισμό αυτής, μέσω επεκτατικών δημοσιονομικών μέτρων και δημοσίων επενδύσεων, παράλληλα με τη συμπίεση των εργατικών μισθών, χάρη σε νόμους που είχαν θεσμοθετηθεί από το στρατιωτικό καθεστώς, τα οποία κατάφεραν εξασφαλίσουν στην τουρκική οικονομία, αύξηση κατά 6,9% του ΑΕΠ.(Boratav,Turel&Yeldan, 1996).

Ταυτόχρονα με αυτές τις οικονομικές πολιτικές του οικονομικού φιλελευθερισμού και του αντιγραφειοκρατισμού, ο Οζάλ επέκτεινε το στοιχείο της θρησκευτικής ελευθερίας, μέσω της κρατικής ενίσχυσης θρησκευτικών ισλαμικών ιδρυμάτων, της ισλαμοποίησης της πολιτικής ζωής της χώρας, προσκυνώντας ο ίδιος στην πόλη της Μέκκα, και νομιμοποιώντας τα δείπνα iftarkatá τη διάρκεια του Ραμαζανίου (Yavuz, 2003). Η χαλάρωση του ελέγχου του κράτους επί της οικονομίας, της κοινωνίας και της θρησκείας, δημιούργησε συνθήκες τόνωσης της συνείδησης και της παρουσίας στην δημόσια ζωή της Τουρκίας, Κουρδικών, Αλεβιτών και ισλαμικών κοινωνικών ομάδων, καθώς και ενός αναδυόμενου μικροαστικού κοινωνικού στρώματος, το οποίο κατά τη δεκαετία του 1980 ισχυροποίησε τη θέση του στην οικονομία, μεταβαλλόμενο σε τμήμα της αστικής τάξης, προερχόμενο από τις ανατολικές περιοχές της Τουρκίας και επιθυμώντας να βρει πολιτικό σύμμαχο το οποίος θα υπερασπιστεί τα συμφέροντά του (Yavuz, 2009).

Κατά τη δεκαετία του 1980 άρχισε να δημιουργείται διάκριση ανάμεσα σε δύο τμήματα της αστικής τάξης της Τουρκίας. Σε αντίθεση με τα βιομηχανικά κέντρα των

περιοχών της Κωνσταντινούπολης, της Άγκυρας, της Σμύρνης, των Αδάνων, της Προύσας και του Κοτζαελί, αναδείχθηκε ένα στρώμα μικρών καπιταλιστών, το οποίο εντοπίζονταν στις κεντροανατολικές περιοχές του Ντενιζλί, της Κόνια, του Καϊσερί, του Γκαζιάντεπ, της Μαλάτια, του Καχραμανμαράς, του Εσκίσεχίρ της Ακάρεια και αλλού. (Pamuk, 2008) Τα συγκεκριμένα αυτά μικροαστικά στρώματα, χαρακτηρίζονταν από την ιδιοκτησία μικρών και μεσαίων οικογενειακών επιχειρήσεων, οι οποίες απασχολούσαν εργάτες με μικρούς μισθούς και μηδενική κοινωνική ασφάλιση, στους κλάδους της κλωστοϋφαντουργίας, της παραγωγής τροφίμων, της βιομηχανίας ξύλου και επίπλων, της χημικής βιομηχανίας, και σιδηροβιομηχανίας, του κλάδου των κατασκευών, και της εστίασης (Pamuk, 2008 & Yavuz, 2003).

Η συνεχώς ισχυροποιούμενη αυτή αστική τάξη, συσπειρωμένη από το 1990 στο Σύνδεσμο Ανεξάρτητων Βιομηχάνων και Επιχειρηματιών ή αλλιώς MUSIAD, κατείχε έντονη θρησκευτική συνείδηση, καθώς και το αίσθημα της οικογενείας, και παρόλο που θεωρούνταν ιδεολογικά συντηρητική κοινωνική ομάδα, επιθυμούσε την εντονότερη οικονομική επαφή με την Ευρώπη σε αντίθεση με την μικρότερη παρέμβαση του κράτους, στα πεδία της οικονομίας, των κοινωνικών δικαιωμάτων και της θρησκευτικής έκφρασης (Yavuz, 2003). Η άνοδος της αστικής τάξης των ανατολικών περιοχών στην οικονομική δραστηριότητα της Τουρκίας, η οποία μέσα στις δεκαετίες του 1980 και του 1990 κατόρθωσε να κατέχει το 90% του κλάδου της κλωστοϋφαντουργίας στην Τουρκία, θεωρείται ένας από τους παράγοντες που συνέβαλε στην προοδευτική αύξηση της επιρροής του ισλαμικού Κόμματος Ενημερίας, πολιτικό απόγονο του Κόμματος Εθνικής Σωτηρίας, του Νετζμεντίν Ερπακάν, στην τουρκική κοινωνία, καθώς το πρώτο κατόρθωσε να αυξήσει τα ποσοστά του από 4,4% στις τοπικές εκλογές του 1984 σε 21,4% στις βουλευτικές εκλογές του 1995 και να καταστεί πρώτο κόμμα στο κοινοβούλιο (Eligur, 2010).

Όμως αυτή καθίστατο η μια πλευρά του ζητήματος της ανόδου του πολιτικού Ισλάμ κατά τις δεκαετίες του 1980 και 1990 μέσω του Κόμματος της Ενημερίας, καθώς εκτός από την αστική τάξη της ανατολικής Τουρκίας, η πολιτική εκπροσώπηση του Ισλάμ στηρίχθηκε και σε μια ακόμα κοινωνική δύναμη της τουρκικής κοινωνίας.

Κατά την περίοδο από το 1980 έως το 1997 ο αστικός πληθυσμός της Τουρκίας αυξήθηκε κατά 44% ενώ έως το 2000 το 65% των πολιτών της Τουρκίας, διαβιούσε στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας, της Κωνσταντινούπολης, της

Άγκυρας και της Σμύρνης. Αυτή η κατακόρυφη αύξηση του αστικού πληθυσμού, ενισχύθηκε από την εκτεταμένη μετανάστευση αγροτικών πληθυσμών των περιοχών της ανατολής, η οποία αναπτύχθηκε τη δεκαετία του 1950, και συνεχίστηκε ακάθεκτη όλο το υπόλοιπο του 20^{ου} αιώνα. Οι συνθήκες αυτές, ενίσχυσαν την παρουσία στρωμάτων εργατών και ανέργων, τα οποία αποτελούσαν την πλειονότητα του πληθυσμού των αστικών κέντρων, όπως για παράδειγμα της Κωνσταντινούπολης, στην οποία έως το 2000, το μεγαλύτερο ποσοστό του εργατικού δυναμικού της πόλης, εργαζόνταν στον κλάδο των υπηρεσιών και κατά δεύτερον της βιομηχανίας, τα οποία αντιμετώπιζαν οξύτατα προβλήματα, οικονομικού και κοινωνικού χαρακτήρα, όπως η εύρεση εργασίας και η ενσωμάτωση στις κοινωνίες όπου ζούσαν (Eligur, 2010).

Οι περίοδοι όμως κατά τις οποίες η εργατική τάξη της Τουρκίας αγωνιζόταν μέσω του κινήματός της και των αριστερών κομμάτων αυτής, για την κάλυψη των αναγκών της και τη βελτίωση της θέσης της στην κοινωνία, είχαν περάσει ανεπιστρεπτί, με αποτέλεσμα το τουρκικό προλεταριάτο να αποπειραθεί να βρει νέα πολιτική στέγη, η οποία να υπερασπίζεται τα οικονομικά και κοινωνικά του συμφέροντα.

Την ευκαιρία αυτή, να αναπτύξει τους δεσμούς με τα εργατικά στρώματα των αστικών κέντρων, υπερασπιζόμενο τα αιτήματά τους για βελτίωση των συνθηκών ζωής και εργασίας, κατόρθωσε και διαχειρίστηκε σωστά το Κόμμα Ευημερίας του Ερμπακάν.

Οι ισλαμιστές, μέσω της διακυβέρνησης των δήμων τους οποίους είχαν κατακτήσει στις δημοτικές εκλογές από το 1984 και έπειτα, κατάφεραν και έλυσαν πληθώρα κοινωνικών προβλημάτων των εργατικών στρωμάτων των πόλεων τις οποίες είχαν υπό την κυριότητά τους. Στην πόλη της Άγκυρας, το Κόμμα Ευημερίας ανέπτυξε ένα ευρύ δίκτυο κοινωνικής προστασίας και προσφορών, προς τις αδύναμες κοινωνικές ομάδες της πόλης, κατασκευάζοντας οδικά δίκτυα νοσοκομεία, και ένα εκτεταμένο σύστημα υγείας, το οποίο παρείχε δωρεάν ιατροφαρμακευτική κάλυψη σε 150.000 άτομα, μειώνοντας την τιμή βασικών προϊόντων όπως το ψωμί, και εξασφαλίζοντας φαγητό για εκατοντάδες χιλιάδες πολίτες της πόλης κατά τη διάρκεια του Ραμαζανιού.

Η δημοτική αρχή της Άγκυρας προχώρησε και στην κατασκευή πάρκων αποχετευτικού δικτύου, βιβλιοθηκών, καθώς και προστατευτικών μέτρων, τα οποία αφορούσαν παιδιά αλλά και ηλικιωμένους, όπως παιδικούς σταθμούς, και δωρεάν

μεταφορικά μέσα για τα πρώτα και οίκους ευγηρίας για τους δεύτερους (Eligur, 2010).

Αντίστοιχα στην πόλη της Κωνσταντινούπολης η δημοτική αρχή, υπό του Κόμματος της Ευημερίας, προώθησε την κατασκευή νοσοκομείων, πάρκων, δρόμων και αποχετευτικού δικτύου, καθώς και την βελτίωση και την αποκατάσταση ιστορικών τόπων της πόλης, ενώ διευκόλυνε την φοίτηση 90.000 σπουδαστών, παράλληλα με τον εκδημοκρατισμό της κοινωνικής και πολιτικής ζωής της Κωνσταντινούπολης, εφόσον δημιούργησε μέσα άσκησης ελέγχου, επί της πολιτικής της δημοτικής αρχής της Κωνσταντινούπολης (Eligur, 2010).

Το Κόμμα Ευημερίας, μέσω των οργανώσεών του στις πόλεις της Τουρκίας, κατόρθωσε να δημιουργήσει ισχυρές σχέσεις και δεσμούς μεταξύ των συνοικιών των πόλεων, και αίσθημα ομογένειας και ισχυρής συλλογικής ταυτότητας και συνείδησης των λαϊκών και εργατικών στρωμάτων, των συνοικιών στις οποίες παρέμβαινε, χρησιμοποιώντας ως μέσο για αυτό το σκοπό το Ισλάμ. Ασκώντας κριτική στον ασφυκτικό έλεγχο δεκαετιών του κεμαλικού κράτους, επί της θρησκευτικής ελευθερίας των Τούρκων πολιτών, προώθησε μέτρα ενίσχυσης της θρησκευτικής έκφρασης που αφορούσαν τη δημόσια και ιδιωτική σφαίρα. Στις πόλεις τις οποίες το Κόμμα Ευημερίας κατείχε τη δημοτική εξουσία, κατασκεύασε θρησκευτικά σύμβολα, όπως ισλαμικά τεμένη, διακηρύσσοντας την αντίληψη πως οι απόφοιτοι των Imam – Hatip, έπρεπε να δύνανται να εισάγονται στις στρατιωτικές σχολές, καταλήγοντας στο συμπέρασμα πως ο κοσμικός χαρακτήρας του τουρκικού κράτους έπρεπε να αναδιαμορφωθεί (Eligur, 2010 & Yavuz, 2003).

Επαληθεύοντας τον ισλαμικό χαρακτήρα του, το Κόμμα Ευημερίας, παρενέβη σε μια σειρά πτυχών της καθημερινότητας, σχετικές με τη θρησκευτική πίστη και συνείδηση, αποσύροντας από την αγορά αλκοολούχα ποτά και δυτικά καταναλωτικά προϊόντα, υποστηρίζοντας πως αντιτίθενται στο μουσουλμανικό χαρακτήρα της τουρκικής κοινωνίας, αντικαθιστώντας τα με φέσια και ευπρεπή ρούχα για τους άνδρες ευσεβείς μουσουλμάνους, και μαντήλες καθώς και κόσμια συμπεριφορά και ένδυση για τις γυναίκες (Eligur, 2010).

Το κόμμα του Ερμπακάν προσέδιδε ιδιαίτερο βάρος και εκτίμηση στη θέση των γυναικών στην τουρκική κοινωνία, καθώς τις θεωρούσε ως θεμέλιο λίθο του θεσμού της οικογένειας, και της κοινωνικής σταθερότητας, που προσέδιδε στην κοινωνία η τελευταία. Για αυτό το λόγο το Κόμμα Ευημερίας, δεν δίστασε μέσω της πολιτικής του παρέμβασης στις γυναίκες, να επιφέρει βαθύτατες μεταβολές στην

καθημερινότητά τους, εφόσον έδωσε τη δυνατότητα σε αυτές, να αφήσουν τον παραδοσιακό τους ρόλο και θέση στο νοικοκυριό, και να εμπλακούν στην πολιτική διαπάλη της Τουρκίας. Ενδεικτικό του προοδευτικού ρόλου τον οποίο διαδραμάτισε το πολιτικό Ισλάμ, στο πρόβλημα της ενεργούς συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική ζωή στην Τουρκία, αποτελούν τα στοιχεία σύμφωνα με τα οποία μέσω των οργανώσεων του Κόμματος Ευημερίας, δραστηριοποιήθηκαν κατά τη δεκαετία του 1990, 250.000 γυναίκες (Yavuz, 2003).

Η ισλαμοποίηση της κοινωνικής και πολιτικής ζωής της Τουρκίας που έφτασε στο απόγειο με τη συμμετοχή του Κόμματος Ευημερίας στην κυβέρνηση του 1996, και τον Ερμπακάν στη θέση του πρωθυπουργού της χώρας, οδήγησε σε αντίδραση τις δυνάμεις του τουρκικού κρατικού μηχανισμού, οι οποίοι θεωρούσαν ως απειλή για τον κοσμικό χαρακτήρα αυτού, την ισχυροποίηση της ισλαμικής συνείδησης, μεγάλου τμήματος της τουρκικής κοινωνίας, και την άνοδο των ισλαμικών κομμάτων, στο πολιτικό σύστημα αυτής. Η διάρρηξη των ομαλών και συνεργατικών σχέσεων που επικρατούσαν έως τότε μεταξύ των κεμαλικών και των ισλαμικών αντιλήψεων, που υφίσταντο στην Τουρκία, κατέληξε στην κινητοποίηση των Ενόπλων Δυνάμεων της χώρας, στις 28 Φεβρουαρίου του 1997, της οποίας το αποτέλεσμα ήταν η ανατροπή της κυβέρνησης του Ερμπακάν, η απαγόρευση νόμιμης δράσης του Κόμματος Ευημερίας, καθώς και η σύλληψη πολιτικών προσώπων και στελεχών του κόμματος, μεταξύ των οποίων του δημάρχου της Κωνσταντινούπολης Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν (Feroz, 2014).

Παράλληλα με την αναταραχή στο πολιτικό σκηνικό της χώρας, η τουρκική οικονομία από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, παρουσίασε έντονες ενδείξεις βαθιάς οικονομικής ύφεσης, καθώς ο πληθωρισμός προσέγγιζε το ποσοστό του 100% το 1994 ενώ δεν έπεσε κάτω από το 50% έως το 2001, αντίθετα με το ποσοστό του Α.Ε.Π. το οποίο μειώθηκε κατά 9,5% έως την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα (Altug, Filiztekin&Pamuk, 2008).

Η οικονομική ύφεση, η οποία οξύνθηκε ακόμα περαιτέρω μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1990, σύντομα επηρέασε τις συνθήκες εργασίας και επιβίωσης των εργατικών στρωμάτων της Τουρκίας, τα οποία αντιμετώπισαν σφοδρές μειώσεις των μισθολογικών απολαβών τους, και απώλεια μεγάλου αριθμού θέσεων εργασίας, ο οποίος προσέγγισε τις 14.875 μόνο κατά το πρώτο 8μηνο του 2000, ενώ συνολικά η ανεργία αφορούσε 3.000.000 άτομα έως το 2001, ενώ το ίδιο το κράτος

παρουσιάζονταν ανίκανο να προστατέψει τις φτωχότερες κοινωνικές ομάδες της χώρας (Feroz, 2014 & Yavuz, 2009).

Η προσπάθεια των Ενόπλων Δυνάμεων, να υπενθυμίσουν στο πολιτικό Ισλάμ, τον περιορισμένο ρόλο και δράση, που όφειλε σύμφωνα με την κοσμοαντίληψη και ιδεολογία του Κεμαλισμού, να κατέχει το πρώτο στο πολιτικό σύστημα της χώρας, καθώς και τη δημόσια ζωή αυτής, και εν συνεχεία η ισχυρότατη επιδείνωση των όρων ζωής, ενός σημαντικότερου τμήματος της τουρκικής κοινωνίας, εξ αιτίας της οικονομικής κρίσης η οποία κορυφώθηκε κατά τα έτη 2000 – 2001, γέννησε στις συνειδήσεις ενός μεγάλου μέρους των Τούρκων πολιτών, την ανάγκη να εκπροσωπηθούν πολιτικά από ένα κόμμα, το οποίο θα τους παρείχε συνθήκες ύπαρξης μιας δημοκρατικής, φιλελεύθερης καπιταλιστικής κοινωνίας, δίχως την παρουσία ενός διεφθαρμένου πολιτικού και κομματικού συστήματος, αλλά και της συνεχούς παρέμβασης θεσμών του κρατικού μηχανισμού, όπως ο Στρατός, ώστε να επιβάλλουν μέσω βίαιων πραξικοπημάτων, την κοσμική τους αντίληψη στην τουρκική κοινωνία. Το όραμά της, και η ανάγκη αυτής, για μετουσίωσή της, σε πολιτική πράξη, έφερε ως αποτέλεσμα την ίδρυση τον Αύγουστο του 2001, του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης με πρωτεργάτες αυτού, τον Αμπντουλάχ Γκιούλ και τον Ερντογάν (Yavuz, 2009).

Θεωρείται ιδιαίτερα αντιφατικό το γεγονός, πως το ίδιο το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης δεν αυτοπροσδιορίστηκε αρχικά με βάση τη θρησκεία, επομένως ως ισλαμικό, αλλά αντιθέτως ως ένα κεντροδεξιό κόμμα, το οποίο στόχευε με βάση το πολιτικό του πρόγραμμα στο μετασχηματισμό της τουρκικής κοινωνίας και οικονομίας, στις βάσεις του οικονομικού φιλελευθερισμού, και της αντίθεσης στον παρεμβατισμό και τις πολιτικές που επιδείκνυε επί δεκαετίες το κεμαλικό καθεστώς. (Yavuz, 2009) Ενδεικτικό της ισλαμικής ταυτότητας την οποία θέλησε να προβάλλει η πολιτική ηγεσία του κόμματος, αποτελεί το μικρό ποσοστό των ψηφοφόρων του στις εκλογές του 2002, της τάξης του 22%, το οποίο υποστήριζε την εφαρμογή της Σαρία, σε αντίθεση με το 43%, το οποίο τάσσονταν αντίθετα στην άσκηση αυτής (Feroz, 2014).

Η ουσία της αντίθεσης, σχετικά με την ταυτότητα που επιχειρούσε να δώσει στον εαυτό του, συνίστατο στο γεγονός πως ενώ το ίδιο το κόμμα βάσιζε την πολιτική του θεωρία στην ανάγκη εφαρμογής, συντηρητικών οικονομικών και πολιτικών αλλαγών στην τουρκική οικονομία, κοινωνία και πολιτική, αναγνώριζε την σημαντικότητα της θρησκείας στη δημόσια σφαίρα, προβάλλοντας και την αντίληψη,

πως ο εκδημοκρατισμός και η φιλελευθεροποίηση της Τουρκίας θα καθίστατο πραγματικότητα, μέσω ηθικών αξιών και συμβολισμών, όπως η μουσουλμανική κουλτούρα, ο θεσμός της οικογένειας, και ο ιδιαίτερος ρόλος των μουσουλμάνων γυναικών μέσα σε αυτή, στοιχεία τα οποία βασίζονταν και απέρρεαν από τη θρησκεία του Ισλάμ. Η πολιτική ιδεολογία του κόμματος του Ερντογάν, συμπύκνωνε κυρίως, την θέληση πλατιών στρωμάτων της τουρκικής κοινωνίας, που επιθυμούσαν επέκταση των πολιτικών δικαιωμάτων τους, και της υποχρέωσης του τουρκικού κράτους, να παρέχει στους Τούρκους πολίτες, τη δυνατότητα να εκφράζουν ελεύθερα και δίχως νομικούς και θεσμικούς περιορισμούς, τις ιδέες και αντιλήψεις τους, μεταξύ των οποίων και τις θρησκευτικές τους προτιμήσεις, ασκώντας ανεμπόδιστα τις πρακτικές, και ακολουθώντας τις αρχές που επιβάλλει το Ισλάμ (Yavuz, 2003 & 2009).

Ο ιδεολογικός συγκερασμός, ενός αφενός συντηρητικού οικονομικού και πολιτικού προγράμματος, και αφετέρου η βάση του οποίου βασιζόταν στις αρχές της παράδοσης, της θρησκείας και της οικογένειας, δημιούργησε ισχυρούς δεσμούς μεταξύ του Κόμματος Ευημερίας και Ανάπτυξης και των κοινωνικών στρωμάτων που το στήριζαν εκλογικά.

Το κοινωνικό αμάλγαμα το οποίο κατέστη ο κοινωνικός σύμμαχος του Ερντογάν και του κόμματός του, αποτελούνταν από κοινωνικά στρώματα των οποίων, ενώ τα ταξικά συμφέροντα ήταν αντικειμενικά αντιτιθέμενα μεταξύ τους συνέκλιναν προς την εκλογική ανάδειξη του Κόμματος Ευημερίας και Ανάπτυξης. Η κοινωνική βάση του κόμματος, διαχωρίζονταν στο τμήμα της αστικής τάξης, επιχειρηματιών και βιομηχάνων καθώς και μικροαστικών στρωμάτων, βιοτεχνών και μικροεμπόρων, τα οποία δραστηριοποιούνταν στις αγροτικές περιοχές της ανατολικής Τουρκίας και βάσιζαν τη στήριξή τους στον Ερντογάν, στην εφαρμογή φιλελεύθερων οικονομικών πολιτικών, που περιλαμβάνονταν στο πρόγραμμα του κόμματος του τελευταίου, και αποτελούσε το 51% του εκλογικού του σώματος. Αφετέρου, ο δεύτερος εκλογικός και κοινωνικός πυλώνας του Κόμματος Ευημερίας και Ανάπτυξης, αποτελούνταν από την εργατική τάξη των αστικών κέντρων της Τουρκίας, η οποία συγκροτούσε το 49% των υποστηρικτών του Ερντογάν, και χαρακτηρίζονταν από την πλειονότητα ανδρών ψηφοφόρων, οι οποίοι ανέμεναν την εφαρμογή προστατευτικών κρατικών πολιτικών, μέσω της επέκτασης του κοινωνικού κράτους της Τουρκίας. Ο συντηρητικός, και ταυτόχρονα προοδευτικός χαρακτήρας της παρέμβασης του κόμματος στις γυναίκες της χώρας, επαληθεύονταν επίσης από το γεγονός, πως η εκλογική του στήριξη από τις γυναίκες, οι οποίες προσδιορίζονταν

ως νοικοκυρές, ήταν ιδιαίτερα σημαντική καθώς προσέγγιζε το ποσοστό του 17% αυτών, ενώ η στήριξή του από γυναίκες που ανήκαν στην εργατική τάξη, ήταν ανύπαρκτη (Yavuz, 2009 & Feroz, 2014).

Ο ταξικός και γεωγραφικός προσδιορισμός των κοινωνικών ομάδων, οι οποίες υποστήριξαν την άνοδο του κεντροδεξιού κόμματος του Ερντογάν στην εξουσία, στις εκλογές του 2002, χαρακτηρίζονταν από αντιφάσεις και διαφορετικές αφετηρίες αυτών, παρόλα αυτά περιείχαν ένα κοινό στοιχείο. Όλες αυτές οι κοινωνικές ομάδες, η αστική τάξη της ανατολής και τα μικροαστικά στρώματα των αγροτικών περιοχών της χώρας, καθώς και το προλεταριάτο των κυριότερων πόλεων αυτής, είχαν βιώσει επί δεκαετίες διακυβέρνησης και εξουσίας του Κεμαλισμού, των περιθωριοποίηση, την καταστολή και τον περιορισμό των οικονομικών, πολιτικών ιδεολογικών, και το πιο σημαντικό ίσως, των θρησκευτικών τους ελευθεριών και δικαιωμάτων, καθώς ο κοινός παρονομαστής όλων αυτών των κοινωνικών τάξεων ήταν ένας, το Ισλάμ (Yavuz, 2009).

Η άνοδος του πολιτικού Ισλάμ μέσω της ανάδειξης του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης στην κυβέρνηση, έπειτα από τις εκλογές του 2002, στις οποίες εξασφάλισε το ποσοστό του 34,4%, συνέβη χάρη στη κινητοποίηση ενός μεγάλου μέρους της τουρκικής κοινωνίας, το οποίο εκπροσωπούσε ένα διαφορετικό όραμα και προορισμό για το τουρκικό έθνος, διαφοροποιημένο, αλλά και συγγενές, με το αντίστοιχο όραμα και την πολιτική ιδεολογία που εκπροσωπούσε ο Κεμαλισμός. Η σύγκρουση δεκαετιών μεταξύ ης Κοσμικότητας και του Ισλάμ, αποτελεί σύγκρουση δύο ανόμοιων στοιχείων, μιας κοινής παρόλα αυτά ιστορικής πορείας του τουρκικού λαού κατά το 20^ο αιώνα (Yavuz, 2009). Καθώς η ίδια η τουρκική κοινωνία, δεν έπαψε να θεωρείται μουσουλμανική, παρά τις μεγάλες πολιτικές και θεσμικές μεταρρυθμίσεις εκκοσμίκευσής από το Κεμάλ Ατατούρκ, ο οποίος κατόρθωσε να δημιουργήσει ένα κοσμικό κράτος, σε μια θρησκευτική κοινωνία (Yilmaz, 2005).

Η σχέση, είτε αντιπαλότητας, είτε ιδεολογικής συμμαχίας, μεταξύ της Κοσμικότητας και του Ισλάμ, προσδιορίζονταν από την εκάστοτε ιστορική στιγμή και τις ανάγκες της αστικής εξουσίας της Τουρκίας που επέβαλε αυτή. Η πολιτική νίκη του Ισλάμ έναντι του Κεμαλισμού, που επικυρώθηκε με τη νίκη του Ερντογάν το 2002, δεν αποτέλεσε κεραυνό εν αιθρία. Ήταν το αποτέλεσμα μιας σειράς ιστορικών γεγονότων, των οποίων ο θεμέλιος λίθος ήταν η άνοδος του εργατικού και κομμουνιστικού κινήματος στην Τουρκία το 1960 και το 1970, η ήττα των οποίων

από κοινού από τον Κεμαλισμό και τις ισλαμικές οργανώσεις της χώρας το 1980, άφησε το περιθώριο, έπειτα από τη συντριβή του κοινού αντιπάλου, ώστε να επέλθει η ρήξη στις σχέσεις των δύο τελευταίων, και τα οικονομικά, ιδεολογικά και κοινωνικά συμφέροντα, τα οποία εκπροσωπούσαν. Η σύγκρουση αυτή, μέσω της συμβολής ενός μεγάλου μέρους της τουρκικής κοινωνίας σ' αυτήν, ανέδειξε νικητή το Ισλάμ.

Πηγές- Βιβλιογραφία

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Berberoglu, B. (2000). Η Τουρκία σε κρίση: Από τον κρατικό καπιταλισμό στο νεοαποικισμό. (επιμ. και μτφρ Στράτος & Ξανθούλα Μαυραντώνη). Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη α.ε. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1982).

Ιδεολογική Επιτροπή της Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε. (2009). Η σύγχρονη εργατική τάξη και το κίνημά της (Κομμουνιστική Επιθεώρηση). Διαθέσιμο στο [http:// www.komep.gr /](http://www.komep.gr/) 2009- teuxos-3 / h- sygchronh – ergatikh – taksh- kai- to- kinhma- ths

Lewis, B. (2011). Η πολιτική γλώσσα του Ισλάμ (επιμ. και μτφρ. Στέφανος Παπαγεωργίου). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1988).

Σαμίμ, Α. (1983). Η τραγωδία της τουρκικής αριστεράς. (επιμ. και μτφρ. Δήμος Βεργής). Αθήνα: Εκδόσεις Στοχαστής. (χ.χ.)

Ξενόγλωσση

Altug, S. & Filiztekin, A. & Pamuk, S. (2008). Sources of long- term economic growth for Turkey, 1880-2005. *European Review of Economic History*, 393-430.

Boratav, K. (1981). Kemalist economic policies and etatism. Στο A. Kazancigil & E. Ozbundun (επιμ.), *Ataturk Founder of a State*. (σ.165-189) Hamden: Archon Books.

Boratav, K. & Turel, o. & Yeldan, E. (1996). Dilemmas of structural adjustment and enviromental policies under instability: Post-1980 Turkey. *World Development*, 373-393.

Criss, N.B. (2002). A short history of anti-Americanism and terrorism: The Turkish case. *The Hournal of American History*, 472-484.

Eligur, B. (2010). *The mobilization of political Islam in Turkey*. U.S.A.: Cambridge University Press.

- Feroz, A. (1993). *The making of modern Turkey*. London: Routledge.
- Feroz, A. (2014). *Turkey: The quest for identity*. London: Oneworld Publications.
- Gokay, B. (2006). *Soviet eastern policy and Turkey, 1920-1991: Soviet foreign policy, Turkey and communism*. London: Routledge
- Goldner, L. (2010). Socialism in one country, before Stalin, and the origins of reactionary anti- imperialism: The case of Turkey, 1917-1925. *Critique*, 631-661.
- Hale, W. (1980). Ideology and economic development in Turkey 1930-1945. *Bulletin (British Society for Middle Eastern Studies)*, 100-113.
- Hale, W. (1981). *The Political and Economic Development in Modern Turkey*. New York: Routledge.
- Harris, G. (1967). *The origins of communism in Turkey*. California: The Hoover Institutions on War, Revolution and Peace.
- Landau, J. (1974). *Radical politics in modern Turkey*. Netherlands: Leiden E.J. Brill.
- Pamuk, S. (2007). Economic change in twentieth century Turkey: is the glass more than half full?. Στο R. Kasaba (επιμ.). *The Cambridge History of Turkey* (σ. 266-300). Cambridge: The Cambridge University Press.
- Pamuk, S. (2008). Globalization, industrialization and changing politics in Turkey. *Perspectives on Turkey*, 267-273.
- Ulus, O.M. (2011). *The army and the radical left in Turkey: Military coups, socialist revolution and kemalism*. New York: I.B. Tauris.
- Yavuz, H. (2003). *Islamic political identity in Turkey*. New York: Oxford University Press.
- Yvuz, H. (2009). *Secularism and muslim democracy in Turkey*. U.S.A.: Cambridge University Press.
- Yilmaz, I. (2005). *Muslim laws, politics and society in modern nation states*. U.S.A.: Routledge.
- Yurukoglu, R. (1979). *Turkey: Weak link of imperialism*. Iscinin Sesi Publications.

Quartet, D. & Zurcher, E. (επιμ.) (1995). *Workers and the working class in Ottoman Empire and the Turkish Republic: 1839-1950*. London: I.B. Tauris.